CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

Gitagovinda / टीका – पदद्योतनिका
नारायण भट्ट
~~Vanamali Bhat~~ (commentator)
commentary – Padadyotanikā
Mahatma Jyotiba Phule Nagpur University,
Nagpur

Folios : ~~93~~ 93
Pages : ~~216~~ 96

INDIRA GANDHI NATIONAL CENTRE FOR THE ARTS

RECORD NO. 2	LANGUAGE SANSKRIT
ROLL NO 1 Date of Filming 26/2/1997	SCRIPT DEVNAGARI
ACC NO. 7274	MATERIAL PAPER
Ms. No.	
Bundle No.	
DEC NO./R. NO.	
DESCRITIVE CATALOGUE/TITLE/FORMAL CATALOGUE VOLUME :	NO OF FOLIOS PAGES 93
AUTHOR JAYA DAVA COMMENTARY BY- NARAYAN PANDIT	
TITLE GITAGOVINDA COMMENTARY NAME:- PADDHOYTANIKA	COMPLETE/INCOMPLETE
WITH COMMENTARY	REMARKS MSS. OF SAMVAT- 1853
SUBJECT KAVYA	LOCATION NAGPUR UNIVERSITY LIBRARY (MANUSCRIPTS SECTION)

टीकाकार नाम ?
(ऊपर वनमाली भट्ट)?
भीतर नारायण भट्ट ✓ पुष्पिका में नारायण भट्ट
टीका नाम – पदद्योतनिका
PADADYOTANIKĀ

संस्कृत परिषत्, उस्मानिया वि. वि. हैदराबाद से प्रकाशित – गी. गो. मूल के साथ तीन टीका.
जयन्ती – 'अन्वयविवृतमूलार्थविवृति'
1- वनमालिसञ्जीवनी (वनमालिभट्ट)
2- पदद्योतनिका (नारायण भट्ट)
3- जयन्ती – कृष्ण (गिरिजाम्बा के पुत्र)
'विद्वान'

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

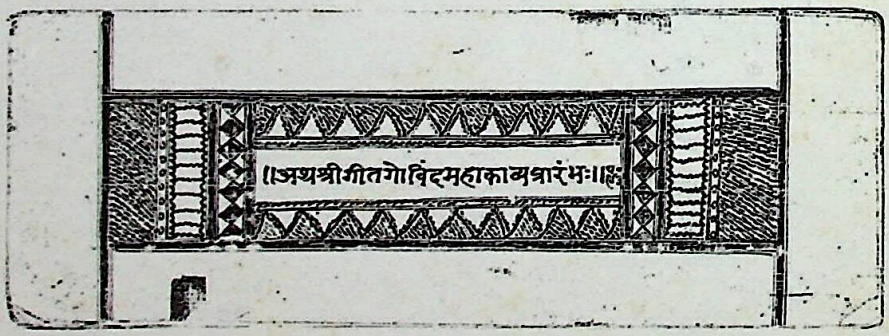

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

वस्तु

जयन्तीत्यन्वयः।

प्रसिद्धतमाः वर्तन्ते।

सूचितः।

सुरतक्रीड.

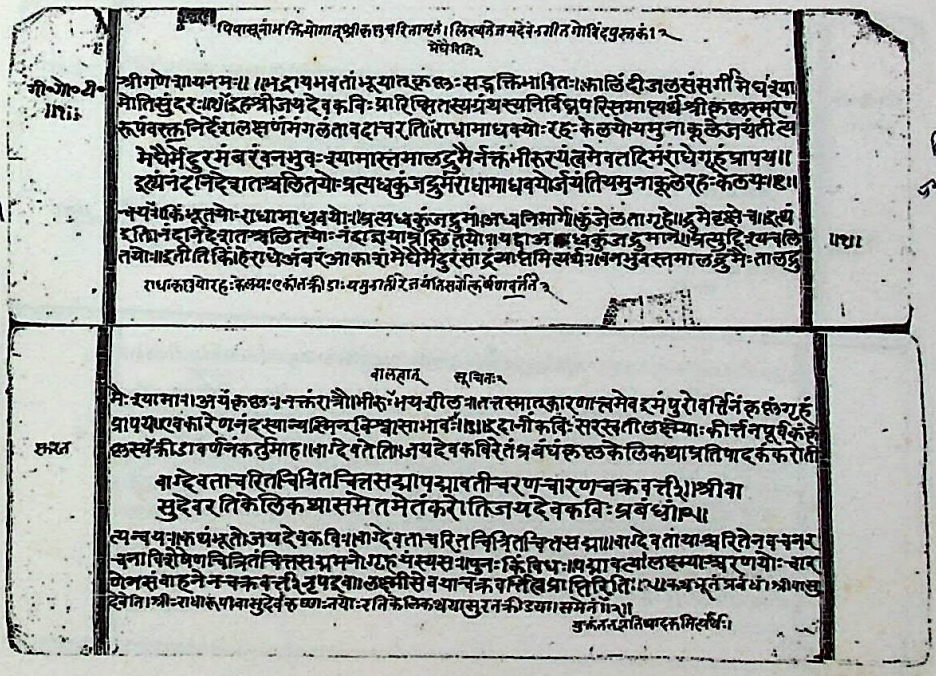

संसर्गी

(प्रकाशित सं. में संसर्ग भेद

अन्वयात्मक / शब्दार्थपरक।

लेखन में अशुद्धियाँ / लेखक महाराष्ट्र या गुजरात का प्रतीत होता है, सर्वत्र परसवर्ण की जगह (ं) मात्रा -ो की जगह अस्फेबाद, का प्रयोग हैदराबाद से प्रकाशित सं. में शुद्ध है, परसवर्ण प्रयुक्त है।

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰ ॥२॥

अथ कविनिजग्रंथप्रयोजनमाह॥ हे कृष्णभक्ततदातर्हि जयदेवसरस्वतीं शृण्वित्यन्वयः यदि यर्हि हरिस्मरणे कृष्णचिंतने सरसं सानुरागं तव मनोस्ती त्यध्याहारः॥ यदि यर्हि विलासकलासु विलासः कृष्णविलासः

यदिहरिस्मरणेसरसंमनोयदिविलासकलासुकुतूहलं॥ मधुरकोमलकांतपदावलीं शृणुतदाजयदेवसरस्वतीं॥२॥

कलाः

॥२॥

लासः॥ ततः यदि कलासु कुतूहलमस्ती ति॥ किं विधां जयदेवसरस्वतीं॥ मधुरा॥ सरसा॥ अर्थतः कोमलाः॥ राद्वृतः कांता मनोहरा॥ पदावली पदसमूहो यस्यां सा॥२॥

अतएव

तदुक्तं गुरुवंसस्तलं च खंडोलंकारमाधुरि॥ लाविस्मयर्थगांभीर्यसंदर्भः परिकीर्तितः॥२॥

अन्वयः

कविरन्यग्रंथेषु रामग्रंथे बहवोगुणाः संतीति द्योतयन्नाह॥ वाचः पल्लवयती ति॥ उमापतिधरः कविः वाचः वचनानि पल्लवयति विस्तारयति॥ तद्गुणादिकं संदर्भशुद्धिं अर्थतः राद्वृतः अपृथक्कृत्य वनशुद्धिं जयदेवः जानीते नान्यः इत्यर्थः॥ रारणः कविः दुरूहद्युतेः विषमग्रंथस्य गीर्वाणोद्गारणतः श्लाघ्यः स्तुत्यः॥ शृंगारेत्ति॥ शृंगारोत्तराणि शृंगारप्रधानानि उक्तवानि प्रमेयानि वाक्यानि तेषां रचनैः प्र

म

तत्तु विक्रम

वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः संदर्भशुद्धिं गिरां जानीते जयदेव एव रारणः श्लाघ्यो दुरूहद्युतेः॥ शृंगारोत्तरसप्रमेयरचनाचार्यो गोवर्धनस्पर्धी कोपि न विश्रुतः श्रुतिधरो धोयी कविक्ष्मापतिः॥ ॥ बंधैः॥ आचार्यो गोवर्धनस्पर्धी कोपि न विश्रुतः॥ आचार्यो गोवर्धनः कविः शृंगारप्रधानमेव प्रबंधं करोतीत्यर्थः॥ धोयीकविराजः श्रुतिधरः श्रुत्वा श्रवणमात्रेण धारयति न पुनरर्थादिग्रहणे प्रवीण इत्यर्थः॥ राजपदेन महाहंकारकथनं॥४॥

धोयन्नाह।

(?) उमापतिधरः कविः
आचार्यगोवर्धनः
धोयीकविराजः

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अथ कविर्निजग्रंथप्रयोजनमाह: हे कृष्णभक्ता तदा तर्हि जयदेवसरस्वतीं शृण्वित्यन्वयनाय यदि यर्हि हरिस्मरणे कृष्णचिंतने सरसं सानुरागं तत्र मनो स्तीत्यध्याहारः॥ यदि यर्हि विलासकलासु विलासः कृष्णवि

यदि हरिस्मरणे सरसं मनो यदि विलासकलासु कुतूहलं। मधुरकोमलकांतपदावलीं शृणु तदा जयदेवसरस्वतीं॥३॥

कलाः लासः चतुःषष्टिकलास्तासु कुतूहलमस्तीति॥ किं विधां जयदेवसरस्वतीं॥ मधुरा सरसा॥ अर्थतः कोमला॥ शब्दतः कांता मनोहरा॥ पदावली पदसमूहो यस्यां सा॥३॥

अतएव

तदुक्तं शब्दार्थसंचयं दोलंकारमाधुरि॥ कविसमर्थजां गीर्थसंदर्भः परिकीर्तितः॥२॥

अन्यः

कविरन्यग्रंथे प्रसिद्धं ग्रंथेन हवेयुणः संतीति यो तया लाह॥ वाचः पल्लवयतीति उमापतिधरः कविः वाचः वचनानि पल्लवयति विस्तारयति॥ तद्गुणादिकं संदर्भबुद्धिं अर्थतः शब्दतश्च यथा तथा बुद्धिं जयदेवस्य गीतेनान्यदसमर्थं॥ शरणः कविः दुरूहद्रुतेः विषमग्रंथस्य श्रीप्रोच्चारणतः श्लाघ्यः स्तुत्यः॥ शृंगारेति॥ शृंगारोत्तराणि शृंगारप्रधानानि उत्कटानि श्रमेयानि वाक्यानि ते वाक्यनैः प्र

वाचः पल्लवयत्युमापतिधरः संदर्भशुद्धिं गिरां जानीते जयदेवसंज्ञ शरणः श्लाघ्यो दुरूहद्रुतेः॥ शृंगारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचार्यगोवर्धनस्पर्धी कोपि न विश्रुतः श्रुतिधरो धोयी कविक्ष्मापतिः॥४॥

अर्थः॥ आचार्यगोवर्धनस्पर्धी कोपि न विश्रुतः॥ आचार्यगोवर्धनः कविः शृंगाररसप्रधानमेव ग्रंथं करोतीत्यर्थः॥ धोयी कविराजः श्रुतिधरः श्रुतस्य श्रवणमात्रेणैव धारयति न पुनरर्थाद्ग्रहणेन वीणादत्तस्य॥ राजपदेन महाहंकारः॥४॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

कविर्पुनाभक्तानुग्रहार्थंविघ्नाभावार्थंचदशावतारवर्णनमाह॥प्रलयेत्यादिजगदीशाहरेलंता॥अस्य गीतस्यमालवरागःतालक्षणंतिविनीतुंवितक्रपद्मःकुकचुतिःकुंडलवान्त्रसन्तःसंकत रागालापविशन्मदोषेमालाधरोमालवरागराजः॥१॥रूपकतालःलघुयुग्मापिधानेरूपकः॥

जगाथपन

मालवरागेरूपकतालौ॥प्रलयपयोधिजलेधृतवानसिवेदंविहितवहित्रचरित्र
मखेदांशः॥केशवधृतमीनशरीरजयजगदीशहरे॥ध्रुपदांशः॥

कथितोभुविहेकेशवधृतंमीनशरीरंवेदोद्धरणार्थंयेनाहेजगदीशाहेहरेजयजयउत्कर्षेणवर्तस्वाधृतःकस्मा
दित्यतआहप्रलयपयोधिजले कल्पांतपयोधिजलेवेदंधृतवानसिकथंजलवेदंअप
श्रमंयथापुनःकथंविहितंतिविहितंकृतंवहित्रेसमुद्रतारणेनौकाचेहितंयत्रक्रियायांयथाभवतिवि
चरित्रं

क्षितिरितिहेकेशवधृतंकच्छपरूपंयेनाहेजगदीशाहेहरेजय॥तवपृष्ठेक्षितिःतिष्ठतीत्यन्वयःकथं
भूतेपृष्ठेअतिविपुलतरेअतिक्रान्तःविपुलतरःपृथ्वीयेनापुनःकिंभूतेधरण्याःधृतिःधरण
नवहनेनयत्किणचक्रंघृतरक्तपिंडःतेनगरिष्ठदृढेअथवसतीतिकेशवइत्यादिपूर्ववत्धृतं
क्षितिरतिविपुलतरेतवतिष्ठतिपृष्ठेधरणिधरणकिणचक्रगरिष्ठे॥केशवधृतकच्छपरूपजय
जगदीशाशा॥वसतिदशनशिखरेधरणीतवलग्नारजनिकलंककलेवनिमग्ना॥केशव
धृतसूकररूप॥१॥

धृतंसूकररूपंयेना॥तवदशनशिखरेदंष्ट्राग्रभागेधरणीपृथ्वीलग्नासंबद्धावसति॥तत्रदृष्टांत
रजनिस्थिताकलंककलेवकलंककरलेखा॥१॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

नवेति॥धृतंनरहरिरूपंयस्सिंहस्वरूपंतत्तेधृतं॥तवकरकमलवरेनखमद्भुतशृंगंदलितहिरण्यकशिपुतनुभृंगं॥केशवधृतनरहरिरूपजय॥

जलयसिविक्रमणेबलिमद्भुतवामन॥पदनखनीरजनितजनपावन॥केशव॰वामनरूपजय॥

वेपरीत्येनेत्याश्चर्ये॥पा॥जलयसीति॥धृतंवामनरूपंयेन॥हेअद्भुतवामन॥आश्चर्ये हेतुवामन॥त्वं

विक्रमणेपादविक्षेपेकर्तव्येबलिंअसुरंजलयसि॥वंचसिकीदृशस्त्वंइतिसंबोधनात्॥पदेति॥प

दनखनीरेणपदनखाग्रसंबंधिजलेनगंगारूपेणजनितकृतंजनपावनंलोकपावित्र्यंयेन॥पा॥

क्षत्रियेति॥केशवधृतभृगुपतिरूप॥धृतपरशुरामरूप॥क्षत्रियरुधिरमयेजगदपगतपापे॥स्नपयसिपयसिशमितभवतापे॥

क्षत्रियरुधिरमयेजगदपगतपापे॥स्नपयसिपयसिशमितभवतापे॥केशव॰भृगुपतिरूप॥

वितरसिदिक्षुरणेदिक्पतिकमनीयं॥दशमुखमौलिबलिंरमणीयं॥केशव॰रामशरीरजय॥

वितरसीति॥हेधृतरामशरीरतत्तरणेसंग्रामेदशमुखमौलिबलिं॥रावणमस्तकोपहारंदिक्षुदिशासु

वितरसि॥दिक्पतिकमनीयं॥दशदीनांकाम्यमिच्छाविषयमिलर्थः॥रमणीयंमनोहरंदशदिक्षुदश

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

वहसीति॥धृतहलधररूप॥त्वंवपुषिवसनंवस्त्रंधारयसि॥कथंभूतेवपुषि॥विशदेशुभ्रे॥किंभूतंवसनं॥
जलदाभंसजलमेघसदृशं॥पुनः॥हलहतिभीत्यालांगलघातभयेनमिलिताइत्थितायायमुनातद्व
दाभादीप्तिर्यस्य॥भयेनातिश्यामत्वंभवति॥८॥निंदसीतिहेधृतबुद्धशरीर॥धृतबुद्धवतार॥हेसदय

वहसिवपुषिविशदेवसनंजलदाभं॥हलहतिभीतिमिलितयमुनाभं॥केशव॰
हलधररूपजयजगदीशहरे॥८॥ निंदसियज्ञविधेरहहश्रुतिजातं॥सदयहृदयदर्शि
तपशुघातं॥केशवधृतबुद्धशरीरजयजगदीशहरे॥९॥

हृदयासर्वहितांतःकरणेनहहहृदिवेदान्तुकारेणहृदयायांवा॥त्वंयज्ञविधेःक्रतुविधानस्य॥श्रुतिजातंवे
दसमूहंनिंदसि॥दूषयसि॥कीदृशंश्रुतिजातंदर्शितःप्रतिपादितःपशुघातोवधोयत्र॥९॥

म्लेछेतिधृतकल्किशरीर॥धृतकल्किवतारशरीरत्वं॥म्लेछनिवहनिधनेम्लेछसमूहमारणनिमित्तं
किमप्यनिर्वचनीयंकरवालंखड्गंकलयसिधारयसि॥किंभूतंकरवालंधूमकेतुमिवकिमपिकराल॥

म्लेछनिवहनिधनेकलयसिकरवालं॥धूमकेतुमिवकिमपिकराल॥केश
वधृतकल्किशरीरजयजगदीशहरे॥१०॥श्रीजयदेवकवेरिदमुदितमुदारं॥
शृणुसुखदंशुभदंभवसारं॥केशवधृतदशविधरूपजयजगदीशहरे॥११॥

रकापातमिव॥करालंभयानकं॥पद्धाधूमकेतुरुपिणं॥८॥श्रीजयदेवेति॥ हेधृतदशविधरू
पधृतदशविधप्रकारशरीरश्रीजयदेवकवेरिदंउदितंभाषितंशृणुआकर्णयेतिभक्तंप्रतिभक्तिः॥कीदृशंउदा

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

उक्तानेवावतारान्पुनः संक्षेपेणवर्णयतिवेदानिति॥तुभ्यंकल्याणमोस्तुकरुणामयः॥कीदृशायकृष्णा
यावेदानुद्धरते॥मीनरूपेणपुनःकीदृशायाजगन्निवहते॥कूर्मरूपेणपुनःकीदृशायाभूगोलमुद्विभ्रते॥
पृथ्वीचक्रंऊर्ध्वंधारयतेवाराहरूपेण॥दैत्यंहिरण्यकशिपुंदारयतेविदारयतेनृसिंहरूपेणबलिंदैत्य

वेदानुद्धरतेजगन्निवहतेभूगोलमुद्विभ्रतेदैत्यंदारयतेबलिंछलयतेक्षत्रक्षयंकुर्वतेपै
लस्त्यंजयतेहलंकलयतेकारुण्यमातन्वतेम्लेच्छान्मूर्छयतेदशाकृतिकृतेकृष्णायतुभ्य
नमः॥१॥
छलयतेवामनरूपेणक्षत्रक्षयंक्षत्रियनाशंकुर्वतेपरशुरामरूपेणपौलस्त्यंरावणंजयतेदाशरथीरामरू
पेणहलंलांगलंकलयतेधारयतेबलभद्ररूपेणकारुण्यंदयामातन्वतेविस्तारयतेबुद्धरूपेणम्लेछा
न्मूर्छयतेनाशयतेकल्किरूपेण॥१॥अतएवदशाकृतिकृतेदशप्रकारकरूपधारिणे॥१॥

इदानींकविर्गुर्जरीरागेणरुचंस्तौतिइदानीमाँसुकेशीमलयद्रुमाणांसृद्रुसलभ्रुवतल्पपाता॥
श्रुतेःस्वरणादधुतीविभागेतंनीमुखादक्षिणगुर्जरीयं॥ताललक्षणंद्रुतमात्रप्रवृत्तिःस्यादाद्यतालेनिरंतर
प्रतिमवस्त्रंशृंगारसानंदीगीयतेरसा॥हेदेवहरेजयस्वभक्तपक्षपातेनसर्वोत्कर्षेणवर्तस्वश्रितेत्यादि

गुर्जरीरागेप्रतिमठतालेश्रितकमलाकुचमंडलधृतकुंडलएकलितललितवनमा
लाजयजयदेवहरे॥१॥दिनमणिमंडलमंडनभवखंडनएमुनिजनमानसहंसजयजय॥२॥

निसप्तपदानिसंबोधनानिशातमानि॥एतिपदेहेदस्यौ॥हेश्रितकमलाकुचमंडलश्रितंआश्रितंकमलाया
लक्ष्म्याःकुचमंडलंस्तनमंडलंयेनाहेकलिताधृतललितासुंदरावनमालापुष्पदामयेनाहेदिनमणीति
हेदिनमणिमंडलमंडनसूर्यमंडलालंकारभूतहेभवखंडनभवनंसंसारनाशकएमुनिजनमानसहंस

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

कालियेति॥कालियनाम्नः सर्पस्यगंजनहिंसकः॥जनरंजनभक्तरंजकः॥यदुकुलेति॥यादवकुलकमलसूर्य्यो जयेति॥मधुरिति॥मधुमुरनरकसंज्ञानां दैत्यानां नाशकः॥गरुडासन॥गरुडएवासनंयस्यासुरकुलेति॥सुरकुलानां देवसमूहानां क्लेशः क्रीडायाः सुरतः स्वेतियावत्॥निदानं लादिकारणं॥॥अमलेति॥अमलकमलदलनेत्रेति॥

कालियविषधरगंजनजनरंजनयदुकुलनलिनदिनेशजय॥मधुमुरनरकविनाशनगरुडासनसुरकुलकेलिनिदानजय॥॥अमलकमलदललोचनभवमोचनत्रिभुवनभुवननिधानजय॥जनकसुताकृतभूषणजितदूषणसमरशमितदशकंठजयजय॥ध्रु॥

मलदलवत्॥निर्मलपद्मपत्रवत्॥लोचनेयस्यभवमोचनसंसारभंजकः॥त्रिभुवनेति॥त्रिभुवनमेवभुवनंगृहंतन्निधानमिवनिधिरिव॥॥जनकेति॥जनकसुतायाः कृतभूषणकृतालंकारः॥जितदूषण॥जितराक्षसः॥यद्वा॥जितपापः॥समरेसंग्रामे॥शमितः मारितो रावणोयेन॥॥

॥७॥

अभिनवेति॥सजलमेघसुंदर॥धृतमंदरेति॥धृतमंदराचल॥श्रीमुखेति॥श्रीमुखमेवचंद्रः तत्रचकोरइव॥॥तवचरणेति॥जयदेवः प्रार्थयतितवचरणेप्रणतावयमितिभावयमुमस्तः॥अतःप्रणते

अभिनवजलधरसुंदरधृतमंदरयश्रीमुखचंद्रचकोरजयजय॥७॥
तवचरणेप्रणतावयमितिभावयकुरुकुशलंप्रणतेषुजनयजय॥८॥
श्रीजयदेव॥कविवरदेकुरुतेमुदमंगलमुज्वलगीतंजयजयदेवहरे॥९॥

प्रणतश्रीभूतेषुकल्याणंकुर्वितिप्रार्थयते॥८॥श्रीजयदेवेति॥जयदेवकविवरेदमुदितंमंगलंगीतविशेषः मुदंहर्षंकुरुतेकुरुतातभक्तानामितिशेषः॥॥इदंमंगलमुज्वलगीतंतासतुमनोरम्यंगीतंगाज

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी०गो०टी० ॥८॥

अधुना कविः कामो द्दीपकत्वात् वसंतस्य वर्णनव्याजेन कृष्णः क्रीडां आकर्तुं भक्तान् प्रत्याचि-
ष्टे श्रृतौ। पद्मेति। मधुसूदनः कृष्णस्य उरो वक्षः स्थलं वः युष्माकं श्रियमभितः। भितं अनुपूर
यतु इत्यन्वयः। क्रीडन्नासुरः। पद्मेति। पद्मायाः लक्ष्म्याः पयोधरतटीस्तनपरिसरः तस्य प

पद्मापयोधरतटीपरिरंभलग्नकाश्मीरमुद्रितमुरो मधुसूदनस्य॥ व्यक्ता
नुरागमिव खेलदनंगखेदस्वेदांबुपूरमनुपूरयतु श्रियं वः॥१॥

स्थितं० परिरंभणेन आलिंगनेन लग्नं यत् काश्मीरं कुंकुमकेसरं तेन मुद्रितं चिह्नितं॥
॥पुनः क्रीडन्नाह॥ व्यक्तानुरागमिव॥ पुनः क्रीडन्नासुरः खेलति रेतः॥ तीक्ष्णं वन्यो नगः कर्ष
र्षः तस्य खेदेन सुरतायासेन स्वेदांबुपूरो घर्मजलप्रवाहो यत्र॥१॥

॥८॥ ६

राधायाः दूरं वसंते

अधुना विरहोत्कंठितायां काचित्सखीसरसंसविलासं वक्ष्यमाणं राधां प्रत्यूचे॥ किंविधां राधां॥ सं
तीकुसुमसुकुमारैः माधवीपुष्पसुमकोमलैः अवयवैः अंगैः उपलक्षितां॥ उपलक्षणं तृतीया॥ क्रीड
र्गीं राधां॥ कांतारे दुर्गमे वर्त्मनि भ्रमंतीं॥ पुनः बहुविहितं वारंवारं कृतिकादारा कृतं कृष्णानुसंधानं यया

वसंते वासंतीकुसुमसुकुमारैरवयवैर्भ्रमंतीं कांतारे बहुविहितकृष्णानुसरणां। अमंदं कंदर्प
ज्वरजनितचेतःकुलतया चलद्बाधां राधां सरसमिदमूचे सहचरी॥ वसंतरागेण रूपकतालेन॥
ललितलवंगलतापरिशीलनकोमलमलयसमीरे॥ मधुकरनिकरकरंबितकोकिलकूजितकुंजकु

सो पुनः अमंदं कंठं यथा स्यात् तथा कंदर्पज्वरेण जनितया आकुलतया चलंतीं बहुलंतीं ॥ टीका॥
राधां पीडां यस्याः सा॥ ॥ पुनः तं मर्मगीतेन हालिलतिलं एतस्य वसंतरागः॥ राग लक्षणं। शिखंडिबर्हाव
यवद्धूरः पुष्पन्नपिकनूतनालतांकुरणं॥ भ्रमत्रमुदावासमनंगमूर्तिमंतोमतंगं वसंतरागः॥

उत्पलिनीयां तथायाम्

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

हसखिहरिः रहसरसवसंतेविहरतिधुवतिजनेनसमंनृत्यतिनेतिधृ गतपदेनान्वयनाहेराधेहरिः कृष्णः अ
भिनमनोहरेवसंतसमयेक्रीडतिकालिनीसमूहेनसहनर्तनंकरोतिकीटशेवसंतेविरहिजनस्यविरोगि
जनस्यदूरंतोदुःखेनातःसमाप्तिर्यस्यतादृशे॥कुवलयकुलैरत्यपक्षायांसुमनसपद्मविपेतेनविपिनशब्देनान्वयः
कीटशेवसंतसमयेललितेत्यादिसप्तदशपदानिवसंतसमयविशेषणानि॥ललितेतिललितायाःमनोहरा

विहरतिहरिरिहसरसवसंतेनृत्यतियुवतिजनेनसमंसखिविरहिजनस्यदुरंते॥धृ०॥१॥

याःलवंगलतायाःपरिशीलनेनसंपर्केणकोमलःमांधमनोहरोमलयसमीरोमलयानिलोयत्रा॥अनेन
वायुःसुगंधितमंदत्वशीतलत्वंयुक्तानि॥मधुकरेति मधुकरनिकरेणभ्रमरसमूहेनकरंबितैःमि
श्रितैःकोकिलैःकूजितःवादितःकुशेरोत्यकुटीयत्रा॥कीटशे॥२॥

कुंजएवसमूहस्तमेव

उन्मदेतिउत्तौमदमदनौहर्षकामौयत्रा॥एवंभूतोमनोरथोयस्यएवंविधःपथिकवधूजनःपांथस्त्रीसमूहस्तेन
जनितउत्पादितःविलापःपरिवेदनंयत्रा॥अलिकुलेति॥अलिकुलेभ्रमरसमूहेःसंकुलाव्याप्तःकुसुमस
मूहःतेननिराकुलःव्यस्तःमग्नःवकुलवृक्षाणांकलापःसमूहोयत्रा॥मृगमदेतिमृगमदस्वकस्तू

उन्मदमदनमनोरथपथिकवधूजनजनितविलापा॥अलिकुलसंकुलकुसुमसमूहनिरा
कुलबकुलकलापा॥मृगमदसौरभरभसपरिमलवल्लमालतमालो॥युवजनहृदयवि
दारणमनसिजनखरुचिकिंशुकजालो॥५॥

रकायाःसौरभस्यआमोदस्यरभसःआधिक्यंतस्यवशंवदानिअनुसारीणिवलानिनवदलानिनूतनप
त्राणितेषांमालासमूहःतमालेषुयस्मिन्॥युवजनेति॥युवजनाःतरुणाःतेषांहृदयानिविदारयतीतिखंवि
दोयोमनसिजःकंदर्पःतस्ययानिनखानितेषांरुचिरवदीप्तिर्यषांएवंभूतानांकिंशुकानांपलाशपुष्पाणांजाल

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

मदनेति॥ मदनमहीपतेः कामनृपस्य॥ कनकदंडं छत्रं तद्वद्रुचिर्यस्य एवंभूतं॥ केसरकुसुमविकासे नागकेसरपुष्पे
प्रचुरे यस्मिन्॥ मिलितेति॥ मिलिताः शिलीमुखाः भ्रमरा यत्र ते पाटलपटलैः पाटलपुष्पसमूहैः कृतः स्मरतूणो
विलासः कामतूणीरश्चिंतितं यत्र॥ ॥ विगलितेति॥ विगलितस्त्रिवलिदयस्य॥ ॥ ॥

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰ ॥१२॥

श्रीजयदेवेति॥श्रीजयदेवकवेरिदं भणितमुदयति उदयंत्रा प्रोतीत्यर्थः॥कीदृशं हरिचरणस्मृतिः चिंतनं सा
रामुख्यायत्रा पुनः कीदृशं सरसं सुमनोहरवसंतसमयवर्णनंयत्रा पुनः अनुगतो॥अनुकूलतोमदनविका
रः कामविलासाद्यस्मिन्॥ २॥ विपिनानि दुःसहवसंतवायुर्वणयति दहति दहवसंतगंधवहो वायुः चेतः

श्रीजयदेवप्रणितमिदमुदयतिहरिचरणस्मृतिसारा॥सरसवसंतसमयवनवर्णनमनुगत
मदनविकारा॥१॥ दरविदलितमल्लीवल्लिचंचत्परागप्रकटितपटवासैर्वासयन्कानना नि॥
हरिरहति चेतः कंतकीगंधबंधुः प्रसरदसमबाणप्राणवद्गंधवाहः॥२॥

अर्थात्विरहिणांदहतीत्यन्वयः॥किंकुर्वन्॥दरविदलितायाः ईषद्विकसितायाः मल्ल्याः मल्लिकायाः वल्लिषु
प्रलतासु चंचद्भिः उद्गच्छद्भिः पराग्रैः पुष्पगैः प्रकटितपटवासैः स्फुटीकृतवासचूर्णैः कानना निवनानि वा
सयन्सुरभीकुर्वन्॥पुनः कीदृशः कंतकीपुष्पाणां गंधस्य बंधुः मित्रं प्रसरंतीयेअसमबाणाः कामशराः तेषां प्रा

पत्रप्राणरूपः॥ ॥१२॥

कथं

सूक्ष्माक्षरकं२

वसंतवासराणामनंगोद्दीपकत्वं माह पुनर्मीलदिति॥अभीवसंतसंबंधिनो वासराः दिवसाः॥पथिकैः मार्गस्थैः विर
हिभिः कथमपि केवलं दुःखेन नीयंते॥कथंभूताः वासराः॥उन्मीलन्ओसोमधुगंधः यस्य॥अपुष्पपरागः यः तत्र
लुब्धाये मधुपाः भ्रमराः तैः व्याप्ताः कंपिताः चंचलाः कुराः तेषु क्रीडतां कोकिलानां काकलीकलकलः तेन मधु

उन्मीलन्मधुगंधलुब्धमधुपव्याप्तकुंतांकुरक्रीडत्कोकिलकाकलीकलरवैरुद्दीर्णकर्णज्वराः
नीयंतेपथिकैः कथंकथमपिध्यानावधानक्षणप्राप्तप्राणसमासमागमरसोल्लासेरमीवासराः॥

रध्वनिकोलाहलैः कलजनकलैरुद्दीर्णप्रकाशिताः कर्णज्वराः श्रवणोपतापायेषु कथं नीयंतेइत्यतआह॥
ध्यानेति॥ध्याने चिंतने अवधानं चित्तैकाग्र्यं तेन क्षणं अल्पकालं प्राप्तायाः अनुभूतायाः नायिकायाः समागमरसे

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अनेकेति॥असौसखीराधिकांपुनराहेत्यन्वयः॥कीदृशीसखी॥आरात्दूरंनैमानंसमक्षंप्रतसंयथास्यात्तथा॥लवउपदर्शयंती॥कीदृशोहरिः॥अनेकनारीणांपरिरंभसंभ्रमेणआलिंगनादरेणस्फुरन्नित॰स्ततोगद्गदमनोहारिमनोहरोविलासः॥कीदृशोलालसः॥आदरवान्यश्चाकर्मधारयनाम॥अमुंश्लोकंतमर्थंगीतेनवर्णयति॥

अनेकनारीपरिरंभसंभ्रमस्फुरन्मनोहारिविलासलालसं॥मुरारिमारादुपदर्शयंत्यसौ॥
सखीसमक्षंपुनराहराधिकां॥१॥रामकरीरागेरूपकताले॥ ध्या

पतिरामकरीरागीरूपलुप्तसर्णंस्वर्णप्रभाभास्वरकंकणाचनीलनिचोलंसंवृतनोवहंती॥कांतेपदोपांतमधिश्रिते पिमानोन्नतारामकरीप्रदिष्टा॥१॥ भूषणान॰ मु

हेविलासिनिराधेइहमुग्धवधूनिकरेमनोहरकामिनीसमूहेहरिःविलसतिक्रीडतिकथंभूतेनधूनिकरेमनोहरकामिनीसमूहेहरिःविलसतिक्रीडतिकथंभूतेवधूनिकरेकेलिपरेविलासतत्परेकिंविधःहरिःचंदनचर्चितंरेखाकारणालुलितंनीलंकलेवरंशरीरंयस्यपुनःपीतंसुवर्णवर्णंवसनंवस्त्रंयस्यपुनःवनमा

चंदनचर्चितनीलकलेवरपीतवसनवनमालीकेलिचलन्मणिकुंडलमंडितगंडयुगस्मितशाली॥हरिरिहमुग्धवधूनिकरेविलासिनिविलसतिकेलिपरे॥ध्रु॰॥१॥

अयस्यास्तीतितत्प्रत्येककर्मधारयःपुनःकेलिनाक्रीडयाचलंतौमणिकुंडलेकुंडलेभ्यांमंडितंगंडयुगंयस्यास्मितेनशालतेतिशोभतोतत्कर्मधारयः॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

भार-

पीनेति। हे राधे काचिद्गोपवधूः गोपांगना पीनपयोधरभारेण विपुलकुचगौरवातिशयेन सरागं सानुरागं यथा स्यात्तथा हरिं परिरभ्य आलिंग्य उद्दंचितपंचमरागं। अनुलक्ष्य कृतपंचमरागपश्चात् गायति गायनं करोति। कृष्णं गायनानंतरं स्वयं गायतीत्यर्थः॥१॥ कापीति। काचिच्छुद्धधवधूः मनोहरगोपा

पीनपयोधरभारभरेण हरिं परिरभ्य सरागं। गोपवधूरनुगायति काचिदुदंचितपंचमरागं॥१॥
कापि विलासविलोलविलोचनखेलनजनितमनोजं। ध्यायति मुग्धवधूरधिकं मधुसूदनवदनसरोजं॥२॥

गना। अधिकं अतिशयेन मधुसूदनवदनसरोजं कृष्णमुखांबुजं ध्यायति। चिंतयति। विलासेन विलोलयोः चंचलयोः विलोचनयोः खेलनेन संचालनेन जनितः उत्पादितः मनोजः कामो यत्र॥२॥

॥१३५॥

कापि कपोलेति। कापि लिंतवती गोपांगना दयितं कृष्णं कपोलतलेगंडस्थलेचारु मनोज्ञं यथा स्यात्तथा चुंबनं चुंबितवती। किं विधा किमपि कार्यं अपि तु वक्त्रं श्रुतिमूले कर्णे प्रदेश मिलितासलज्जा। कीदृशे कपोलतले पुलकैः रोमांचैः अनुकूलेप्रेमप्रियं कथयंतं॥३॥ कापीति। काचिद्गोपी कलिकलकुकुकेन हेतुना शृंगाररस

कापि कपोलतलेमिलितालपितुं किमपि श्रुतिमूले। चारु चुचुंबनितंबवती दयितं पुलकैरनुकूले॥३॥
कलिकलकुकुकेन च काचिदमुं यमुनाजलकूलमंजुलकुंजगतं
विचकर्ष करेण पटुकूलं॥४॥

कीडा। तात्पर्यं पहेतुना करेण हस्तेन। अमुं कृष्णं दुकूलं वस्त्रं विचकर्ष। आकृष्टवती। कीदृशं कृष्णं यमुनाजलकूले यमुनाजलोक्षितं तीरं। मंजुलो मनोहरो यो वंजुलकुंजो। प्रेतसलता गृहं तत्र गतं वर्तमानं॥४॥

अतं

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰ ॥१४॥

करतलेति। काचिद्युवतिः गोपांगना। हरिणा कृष्णेन प्रत्यांसे स्तता॥ रासरसे गोपीकीडानुरागे॥ सह नृत्यपरा॥ कृष्णसमं कालं नृत्यति॥ कीदृशे रासरसे। करतलयोः तालेन चपटध्वनिनातरलया चंचलया वल्लयाक्यं कणपत्रताकलितो मिश्रितः कलस्वनवंशो विधुर्यत्र॥ श्लिष्यतीति हे राधे श्रीकृष्णः

करतलतालतरलवलयावलिकलितकलस्वनवंशे॥ रासरसे सहनृत्यपरा हरिणा युवतिः प्रत्यांसे॥ श्लिष्यति कामपि चुंबति कामपि कामपि रमयति रामां॥ पश्यति सस्मितचारुरामं परामनुगच्छति वामां॥७॥

श्लिष्यति

कामपि गोपिकां आलिंगति॥ तथा कामपि रामां रमयति॥ अपरां नायिकां। सस्मितं॥ चारु हासमनोहरं॥ तथा स्मात्तथा पश्यति॥ अपरा वामा सुंदरी अनुगच्छतीत्यर्थः॥७॥

तथा कामपि चुंबति॥

॥१४॥ कीर्यति

अभितः सर्वतो भावेन प्रयुंगं प्रयुक्तवये आलिंगितः॥ गोपीभिः एकरालिंगनेमयाप्रदर्शनं यातदेव आलिंगितः गोपीभि भावकः॥ क्या प्राप्तवति शृंगारः सितहासः प्रकीर्तितः रतिशृंगारविशेषणानि न्यूष्यतानि फलानि॥१॥

श्रीजयदेवेति। श्रीजयदेवः कविः इदं गीतं सुभाणि कल्याणानि वितनोतु अर्थयतु। अर्थो द्रक्तानां अद्भुतं आश्चर्यं करोति। कः रासस्य कृष्णस्य केलिरहस्यं क्रीडा हर्षो यत्र॥ अद्भुतं युगपत्सर्वैः श्रीयुतादः

श्रीजयदेवकवेरिदमद्भुतकेलिरहस्यं॥ वृंदावनविपिने ललितं वितनोतु सुभाणि यशस्यं॥ पापविशेषमपाकुरुते नन्दजनयनानंदमिंदीवरश्रेणीश्यामलकोमलरूपनयनं गोपीरंगं॥ स्तुतं॥ स छंदं व्रजसुंदरीभिरभितः प्रत्यंगमालिंगितः शृंगारः सकिमूर्तिमानिव मधौ मुग्धो हरिः क्रीडति॥

नाना॥ वृंदावनविपिने वृंदावनानामिव॥ ललितं नानारसान्वितं नित्यर्थः॥ यशस्यं यशसा सहितं॥ यशस्करमित्यर्थः॥ ॥ विशेषमिति हेतुसिद्धोमधौ वसंते मुग्धो मनोहरः हरिः क्रीडतीत्यन्वयः॥ कदृक्प्रकारः॥

मानवशरीरधारी शृंगारसदृशः॥ किं कुर्वन्नित्यत्र अनुरंजनेन अनुरागेणापि विशेषाभक्तानां आनंदं संतोषं जनयन्नपुनः किंकुर्वन्॥ इंदीवरश्रेणीनीलोत्पलमालात इव श्यामलं कृष्णमनोहरं रंजनं सर्वकामहर्षं तुपनयन् कुर्वन् स्वसुंदरस्वरूपं व्रजसुंदरीभिः

उपादयन्

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

मलयानिलस्यदुःसहत्वे कारणमाह। अद्योत्संगेति। हे राधे। अद्य दृष्टौ। वसंतसमये श्रीखंडशैलानिलः मलयजपवनः उत्संगे क्रोडे वसतो ये भुजंगाः सर्पाः। तैर्यानि कवलकृतानि दिव्यास्तापा दिव ईशा बलं हिमाचलं प्रालेयपुत्रेनेत्यनुसरति। अनुगच्छति। वितर्कः। किंच। पिकानां वाण्यः। स्निग्धरसालमौलि

अद्योत्संगवसद्भुजंगकवलकृत्यादिवेशाचलं प्रालेयपुत्रेनेत्यनुसरति श्रीखंडशैलानिलः। किंचस्निग्धरसालमौलिमुकुलान्यालोक्य हर्षोदयादुन्मीलति कुहूः कुहूरिति कलोत्तालं पिकानां गिरः ॥१५॥

मुकुलानि। के मलयूताग्रभागास्तबकाः। आलोक्य दृष्ट्वा। हर्षोदयात् आनंदोदयात्। उन्मीलति उद्गच्छति। किं विधाः कुहूः कुहूरित्याकारेण। व्यक्तमधुरस्वनेनेत्यालापः प्रकटाः ॥२॥

लाः ॥१५॥

कविः कथयत्कमं मुक्तालोकान्त्यत्वाविपंदवाति। रासेति। हरिः कृष्णः। वोयुष्मान्पातु रक्षत्वन्वयः। कीदृशः। हरि रासोद्भासभरेण। पक्षे। हर्षोत्तिशयेन विभ्रमभृतां शृंगारविलासधारिणां। आभीरवामभ्रुवां गोपागनानां। अभ्यर्थं समीपे। निर्भरं गाढं यथा स्यात्तथा। उरोवक्षः स्थलं परिरभ्य आलिंग्य। राधयाढ्यं यथास्या

रासोद्भासभरेणविभ्रमभृतामाभीरवामभ्रुवामभ्यर्थं परिरभ्यनिर्भरमुरः प्रेमांधयाराधयाः सा भुत्वद्वचनंसुधामयमितिव्याहृत्यगीतस्तुतिव्याजादुद्भटचुंबितः स्मितमनोहारीहरिः पातुवः ॥॥ इतिश्रीगीतगोविंदेमहाकाव्येजयदेवकृतौसामोददामोदरोनामप्रथमः सर्गः ॥१॥

तथागीतस्तुतिव्याजात्। गानस्तुतिरासाद्भुतेन चुंबितः। किंकृत्वा। एवंवचनं सुरतेसुधामयं अमृतमयं साधुवेभनुमितिव्याहृत्य उक्त्वा ॥ कीदृशो हरिः। स्मितमनोहारी। राधाया श्रुवनकौशलं दृष्ट्वा स्मितेन रंजितस्थनमनोहरुचिशीलो यस्यासौ। इतिश्रीगीतगोविंदमहाकाव्यटीकायां पद्योतिकायां नारायणपंडितकृतायां प्रथमः सर्गः ॥१॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

स्थले

लि०

गी०गो०जी० ॥१६॥

विहरतीति। रहःएकांते सखीमुवाच। कीदृशीराधा वने वृंदावने। हरौ कृष्णे कीदृशे विहरति सति विगलितनिजोत्कर्षगर्वा निजसौभाग्यात् व्यभीचरेणा सहिष्णुतया। अन्यत्र अन्यस्मिन् स्थले गता। कीदृशे

विहरतिवने राधासाधारणप्रणयेहरौ विगलितनिजोत्कर्षा ईर्ष्यावशेन गतान्यत्र। क्वचिद्पिलताकुंजे गुंजन्मधुव्रतमंडलीमुखरशिखरे लीनादीनाप्युवाच रहः सखी॥१॥

हरौ साधारणप्रणये अन्यगो पीतत्वेऽप्यिष्णि अत एव क्वचिद्पिलताकुंजे लीनाप्युक्ता। कीदृशे लताकुंजे गुंजतां गंभीरशब्दं कुर्वतां मधुव्रतानां भ्रमराणां मंडल्या समूहेन मुखरे शिखरे यस्य तस्मिन्। तथा नायमानायभागे अतएव दीनाप्युक्ता॥२॥

नः ॥१६॥

मोहनमामावंशोयेन। पुनः चलित अवभिति॥२

श्लो० कोऽक्रमर्थगीतेनाह। संचरदिति। हे सखि मम मनः हरिं कलं स्मरति। कीदृशं हरिं। संचरतावद्गच्छता अधर सुधामधुरेण अधरामृतमनोहरेण ध्वनिना मुखरितः शब्दितः वेणुः चलन्कटाक्षयस्य। पुनश्च चलत्मौलि रत्नरायस्य। कथंभूते गंडस्थले विलोलः चंचलो अवतंसः कर्णाभरणं यस्य सः। ततः प्रत्येकं कर्मधारयः॥ पुनः कि

गुंजीरागेरुपकतालो। संचरदधरसुधामधुरध्वनिमुखरितमोहनवंशः। चलितटंगचलच्चंचलमौलिकपोलवतंसः। स्मरति मनो मम कृतपरिहासः॥१॥ चंद्रकचारुमयूरचिरांडकमंडलवलयं। तर्कयति अमुरसुरदरधनुरमुरजितमदुरसुतेशः॥२॥

हरिः गंसेगो पीकीटायां। विहितविलासं कृतकीडां पुनः कृतपरिहासं विहितहास्यं धरं। चंद्रकेण चंद्रकेण विचित्रवर्णचित्रेण हेन चारुणा शोभमानानामयूराणां खंडकानां मंडलेन समूहेन वलयितानवलयाकारेण वेष्टितः के नाथस्य। पुनः अत एव अमुरेण विस्तीर्णेन पुरंदरधनुषा इंद्रधनुषा अमुरं जित चित्रितः मदुरो तिसा इंद्रेण

मोहनमामावंशो येन

यस्य

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

लि॰

विहरतीति। दद्दरीराधा रहःएकांते सखीमुवाच। कीदृशीराधा। वने वृंदावने। हरौ कृष्णे क्रीडंतीति विहरति सति। विगलितनिजोत्कर्षतया निजसौभाग्यात्पर्य्यीवरोनासहिष्णुतया। अन्यतः अन्यस्मिन्कुंजे गता। कीदृशे

विहरतिवने राधासाधारणप्रणयेहरौ विगलितनिजोत्कर्षाद्दीर्य्यीवरोनगतान्यतः। क्वचिदपिलतांकुंजेगुंजन्मधुव्रतमंडलीमुखरशिखरेलीनाद्दीनाप्युवाचरहःसखीं॥१॥

हरौ। साधारणप्रणये अन्यगोपीतुल्यप्रेम्णि। अतएव क्वचिदपि लतांकुंजे। लीनाः गुप्ता। कीदृशे लतांकुंजे। गुंजन्तीं गंभीरशब्दं कुर्वतां मधुव्रतानां भ्रमराणां मंडल्यासमूहेनमुखरशिखरे। रौ दीयमानाग्रभागे। अतएव दीनाः दुःखिताः पि॥१॥

मोहनमाबंधयेन। पुनः चलितः अवधिनिः॥२

श्लो॰ कंकुमर्थगीतेनाह। संचरदिति। हे सखि मम मनः हरिं कृष्णं स्मरति। कीदृशं हरिं। संचरतां उद्गच्छतां अधरसुधामधुरेण अधरामृतमनोहरेण ध्वनिना मुखरितः शब्दितः। रंगचलः कटाक्षस्य स्यात् पुनः चलः पालिः। खरीयस्या कपोलगंडस्थलविलोलः चंचलः अवतंसः कर्णभरणं यस्य सः। ततः प्रत्येकं कर्मधारयः॥ पुनः कीदृशं

विलोल

गुंजीरागेरुपकपालो। संचरद्धरसुधामधुरध्वनिमुखरितमोहनवंशं॥ चलितदृगंचलचंचलमालिकपालवतंसमुरारिं। मह विहितविलासं। स्मरति मनो मम कृतपरिहासं॥३॥ चंडकचारुमयूरशिखंडकमंडलवलयितकेशं॥ प्रचुरपुरंदरधनुरनुरंजितमेदुरमुदिरसुवेशं॥४॥

दृशं हरिं। रासगोपीकाटाक्षं। विहितविलासं कृतक्रीडं। पुनः कृतपरिहासं विहितहास्यं। धृतः। चंद्रकैः। चंद्रकेण विचित्रवर्णचिन्हेन रासूणां। भ्रमतालानां मयूरशिखंडकानां। मंडलेन समूहेन वलयितावलयः कारणं वलितः केशाः यस्य। पुनः अतएव प्रचुरेण विस्तीर्णेन पुरंदरधनुषा इंद्रधनुषा अनुरंजितः चित्रितः मेदुरो तिसांद्रो य

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गोपेति।गोपकदंबस्याआभीरसमूहस्यानितंबवतीनांस्त्रीणांमुखचुंबनेन।उंमितःप्रापितःलोभोयेनापुनः
बंधुजीवमिवबंधूकपुष्पमिवमधुरःबद्धुभःअधरपल्लवःओष्ठपल्लवोयस्यबंधुजीवंभवयाहुपारी।उल्ल
सितेनाकल्पितेनस्मितेनहास्येनशोभायस्याः॥विपुलेतिविपुलाःपुलकाःरोमाञ्चमायथोस्तान्भावयति
गोपकदंबनितंबवतीमुखचुंबनलंभितलोभंबंधुजीवमधुराधरपल्लवमुल्लसितस्मितशोभं
विपुलपुलकमुलपल्लवबलयितबलवयुवतिसहस्रैःकरचरणोरसिमणिगणभूषणकिरणविभिन्न
तमिस्रा॥

बहुनाः

॥१७॥

विपुलितपल्लवानांआभीराणांयुवतिसहस्रंगोपिकाहृदयेनापुनःकीदृशंहरिंकरौचरणौउरश्चतेषांसमाहारःकर
चरणोरःतस्मिन्यतीमानानांमणिगणयुक्तभूषणानांकिरणैर्दीप्त्याविभिन्नविदारितंतमिस्रंअंधकारोयेन॥

जलदेतिपुनःजलदपटलेमेघसमूहेचलतःचलनसंभ्राजतःइंदोश्चंद्रस्यविनिंदकसमानांचं
दनतिलकंचंदनकृततिलकंयत्रताहशंललाटंयस्यअभ्रतोपनेयंपुनःपीनानांमांसलानांपयो
धराणांस्तनानांपरिसरस्यपर्यंतदेशस्यमर्दनेनलिहंयंहृदयकपाटंयस्याः॥मणिमयेति मणिम

जलदपटलचलदिंदुविनिंदकचंदनतिलकललाटं।पीनपयोधरपरिसरमर्दनलि
हंयहृदयकपाटं॥मणिमयमकरमनोहरकुंडलमंडितगंडमुदारं।पीतवसनमनु
शातमुनिमनुजसुरासुरवरपरिवारं॥२॥

मनोहरा भ्या

मणिमयेतिमकरेणकुंडलाभ्यांमंडितोलंकृतः
गंडोगंडस्थलंयस्यपुनःकीदृशंहरिंउदारमुदारंवापुनःकीदृशंहरिंपीतवसनं
अनुमतोज्ञातोमुनयोयतयःमनुजाःलोकाःसुराःदेवाःअसुराःदैत्याःवराःतपस्विवराःपरिजनाः

मकराकृतौ

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

विशदेति। विशदे कदंबतले। विमलकदंबतले। मिलितमुपस्थितं। पुनः कीदृशं। कलिकलुषभयं
कलिकालजातपापाद्भयं। शमयंतं। पुनः कीदृशं हरिं। मामपि किमपि अनिर्वचनीयं यथा तथा॥

विशदकदंबतले मिलितं कलिकलुषभयं शमयंतं। मामपि किमपि तरंगदनंगवशं॥
मनसा रमयंतं॥ श्रीजयदेवभणितमतिसुंदरमोहनमधुरिपुरूपं। हरिचरणस्म
रंगबुद्धयो नंगं पयुक्तं स्मामनसा हृदयेन रमयंतं॥ ७॥ रणप्रतिसंप्रतिपुण्यवतामनुरूपं॥
श्रीजयदेवेति। श्रीजयदेवभणितं भक्तानां हरिचरणस्मरणप्रतिभवनुरूपं योग्यं भवति। सध्या
हारः। कीदृशं अतिसुंदरं। मोहनं मोहनप्रकारकं मधुरिपुरूपं कृष्णरूपं यस्मिन्॥ ७॥ ॥

सुधः

हरानीराधायाः कृष्णेन समं मनसोक्यत्वमाह। गणयतीति। हे सखि मम मनः चित्तं। पुनरपि पुना
कृष्णकामभिलाषं करोति। किं करोति। निहतावुपायांतरं। स्तीधामत्वे कारणमाह। मम मनः सापरा
धस्यापि कृष्णस्य गुणग्रामं गुणसमूहं गणयति। भ्रमादपि धामं विस्मरणं नेहतं। नयाच्छति। तद्गु
गणयति गुणग्रामं भ्रामं भ्रमादपि नेहते वहति च परितो यं दोषं विमुंचति दूरतः॥ युवति
सुचलतल्पे कृष्णविहारिणि मां विना पुनरपि मनो वामं कामं करोमि किं॥ ८॥

करोति

णाकर्णने परितो यं वहति। दोषं मदवशादिकं दूरतो विमुंचति। परित्यजति। कीदृशे। युवतिसुचलतल्पे।
मां पि युक्तां भिलाषां पुनः कीदृशे मां विना विहारिणि विहारशीले। कीदृशं मनः। वामं मवशमित्यर्थः॥ ८॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰ ॥१९७॥

गीतस्यास्य गौडमालवरागः पुनरपि धागीतेन सखीमाह। निभृतेति। हे सखि। त्वं केचिन्मथनं कृत्वा मा
वासहरमया कीटाकारया कीटराजउदारा महांतः कथंभूतयामया। मद्भ्रमनोरथः तस्मिन्भावितया सा
भिप्रायया। कीटराहारसविकारभावसहिता॥ कीटराजायामया। निभृतं गूढं वल्लिकुंजगृहं लतागृह

भैरव

मालवगौडरागेण एकतालीता। तेरागलक्षणं पूर्वोक्तं॥ निभृतनिकुंजगृहंगतया निशिरह
सि निलीयवसंतं॥ चकितविलोकितसकलदिशारतिरभसरसनिहसंतं॥ सस्मितहेकरि
मथनमुदारं रमयमयासहमदनमनोरथभावितयासविकारं॥ ध्रु॰॥

निलीय

तत्र गतयाप्राप्तया। पुनः कीटराकृष्टं। निशिरात्रौ॥ रहसिएकांतस्थले। तिरोहितीभूय वसंतं तिष्ठंतं पु
नः कीटवृत्त्यामया। चकितं सभयं यथास्यात्तथा विलोकिता सकलादिशा। यया पुनः कीटराहारं रतेः र
भसः उत्सहः तस्य भरेणाधिक्येन हसंतं। सस्मितमुखं। अस्मिन्गीते पूर्वा धैराधापरोषणं उत्तरा धैरु

नूतन

प्रथमेति। प्रथमसमागमेन सुरतसा। निध्येन लज्जितया। लज्जायुक्तया। कथंभूतं कृतं। वैलक्ष्यदूरीक
रणाय। पटुनिपुणानि कुशलानि। यानि चाटूनां निस्तावकरातानि तैः अनुकूलं अनुकूलकारकं। मृदु
कोमलं मधुरं स्मितं यस्यां तथा। शिथिलीकृतं जघनदुकूलं कटिवस्त्रं पटीयेन॥ किस

प्रथमसमागमलज्जितया पटुचाटुशतैरनुकूलं॥ मृदुमधुरस्मितभाषितया शिथिलीकृत
जघनदुकूलं॥ किसलयशयनेनिवेशितया चिरसुरतिममेवराधायाः॥ कृतपरिरंभणचुंबन
यापरिरम्यकृताधरपानं॥

लयेति। किसलयशयने पद्मपत्रवकृतशय्यायां। निवेशितया। ममैवोरसि वक्षः स्थले। चिरं रायाः कृतालिंग
नमित्यर्थः। कृतं परिरंभणं पूर्वं आलिंगनं पूर्वं कृतं चुंबनं यया सा। परिरम्य आलिंग्य कृतं अधरपानं। ओ ष्ट

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

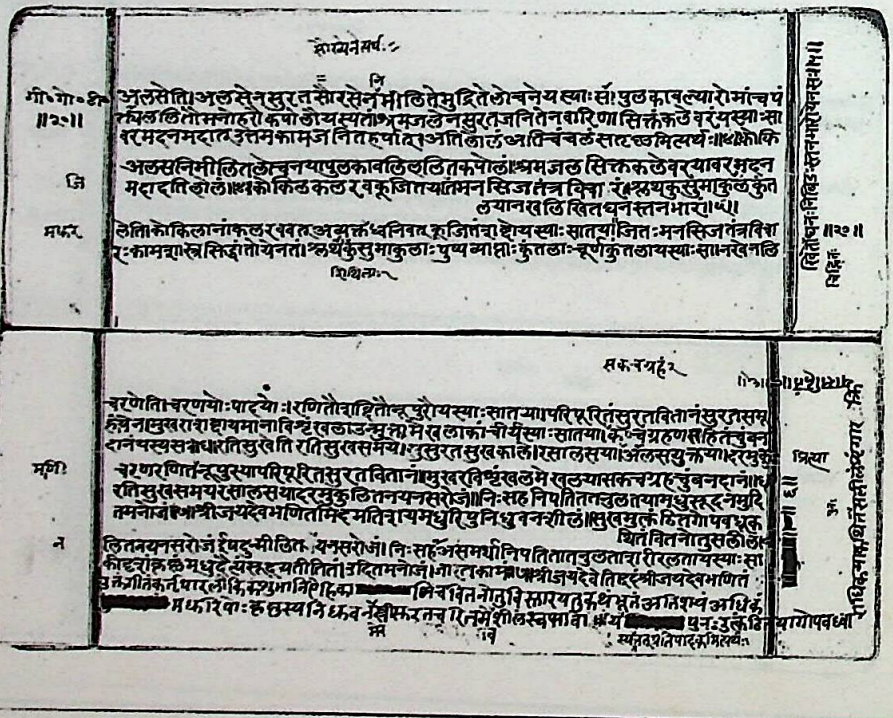

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

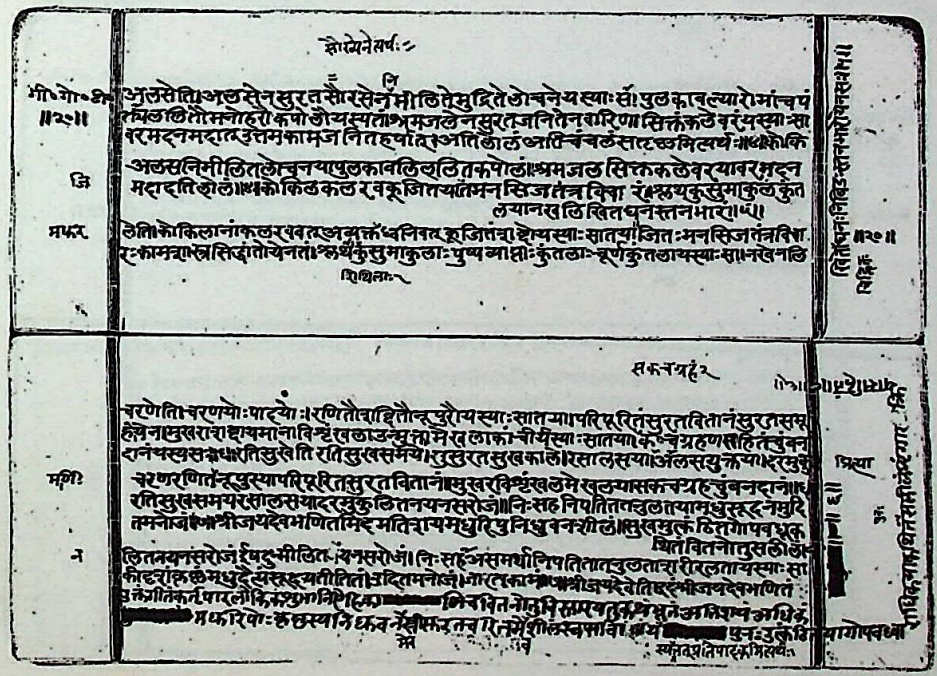

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰
॥२२॥

हस्तेति। हे सखि। गोविंदं कृष्णं पश्यामि। कीदृशं। नेत्रयोर्मध्ये। कीदृशं गोविंदं। वृंदावने व्रजसुंदरीगणवृतं। गोपीसमूहेन वेष्टितं। पुनः कीदृशं। मांडवीस्थं दृष्ट्वा। हस्तलस्तविलासवंतं। हस्तात् स्रस्तो गलितो विलासवंतः क्रीडावंतः शोभा यस्य। पुनः कीदृशं। अनृजुभ्रूवल्लिं। अनृजुः भ्रूवल्लिः भ्रूतीनां कुटिलभ्रूलतायुक्तानां। ब

म

हस्तस्रस्तविलासवंतमनृजुभ्रूवल्लिमद्भुतवीक्षितं दोस्सारिटगंतवीक्षितमृतिस्वेदार्द्रगंडस्थलं।
मामुद्दीप्यविलज्जितस्मितसुधामुग्धाननं कानने गोविंदं व्रजसुंदरीगणयुतं पश्यामि पश्यामि च।

॥२२॥

दुरीनां गृहे गोपीनां समूहे। उत्सारि। ऊर्ध्वतिर्यग्गामि। गंतवीक्षितं कटाक्षं पश्यस्व। पुनः अतिस्वेदेन अतिघर्मेण आर्द्रगंडस्थलं यस्य। विलज्जितस्मितं सलज्जहास्यं। तदेव सुधा। मृतं तेन मुग्धाननं मनोहरमुखं। ॥
पुनः यस्य

दुरेति। हे सखि। दुःखेन ज्ञालोक्यते। विषयिणां सुदेगजननात् दुरालोकं स्तोकोल्पं स्तबकेषु छेद्येष्वाः। नवकाशोकलतिकायाः विकासः उद्योतः मांद्यं यथा पीडयति। किंच। कासारो पवनपदनो पिसतो वरनिकटो पवनपदनो पिमां

दुरालोकस्तोकस्तबकनवकाशोकलतिकाविकासः कासारोपवनपदनो पिव्यर्थयति। अपि भ्राम्यद्भृंगीरणितरमणीयानमुकुलप्रस्रुतिः श्रुतानां सखि विशदरणीयं सुखयति। २।

व्यथयति। अपि च। श्रुतानां आम्राणां संमुकुलिता प्रस्रुतिः कलिकोद्भवः मां न सुखयति। कीदृशीः भ्राम्यंतीनां भृंगीणां भ्रमरीणां रणितैः शब्दैः रमणीयानमोज्ञा। शिशरणीं प्रवास्तात्र भागवती। ॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अधुनाकविः लोकानामलाभिरिधंबूते साकूतेति। नवः शृंगाररसः केशवो कथुष्माकं केशान्दुःखहरतुगोपीनां
निभृतगोप्यभावं निरीक्ष्य दृष्ट्वा। कीदृशं वितानवलुभ्यात्मनः मनसि विरचितपन्। पुनः कीदृशः मुग्धमनोहरः
मोहनमुक्तसुंदरः कीदृशं निभृतं साकूतं। निभृतं साभिप्रायं स्मितं दृष्ट्वा यस्य यत्रा आ कुलाः। कु लोकि
साकूतस्मितमाकुलाकुलगलद्धम्मिल्लमुग्धसितभ्रूवल्लीकमलीकदर्शितभुजावामोर्धहस्तस्तत्रगो
पीनां निभृतं निरीक्ष्य दयिताकांक्षिरचितं यत्र अंतर्मुग्धमनोहरो हरतु वः कुशान्वः केशान्॥१॥ इति
श्रीगीतगोविंदमहाकाव्ये जयदेवकृते अक्लेशकेशवो नामद्वितीयः सर्गः॥२॥

[illegible] धम्मिल्लकेशकलापेन वा उल्लासिताः उच्चैः कृताः भ्रूवल्लिका
यत्रा अलीकेन चलन्दर्शिताः भुजाः बालार्धहस्तस्तत्रा च तिष्ठन्॥१॥ इति श्रीगीतगोविंदटीकायां गो

अथ मंगलकृतस्यापि रहस्यमाह। निषसाद स्थितवान्॥३॥ वा

गोपनारीः तत्रा अत्यक्तवान्। किं कृत्वा हृदये मनसि राधां आधाय धृत्वा। किं भूतां संसारवासनाबद्धशृंखलां
गीतस्त्रीकाभ्यासरूपकांसारं पिकृष्टा व्रजसुंदरी। संसारस्य वासनाकारणभूतापूर्वजन्म
कृतसंस्कारः। तत्र राधा गोपिभ्यः स्वकिरुपः विषयस्वरूपा तत्र शृंखला लिगडरूपा यासात याता॥१॥
समाधवः तारा धिकारं तस्तत्रः अनुसृत्य मध्ये विषसाद खेदं प्राप्तवान्। कुत्र प्रदेशे। कलिंदनंदिनी

कंसारिरपि संसारवासनाबद्धशृंखलां राधामाधाय हृदये तत्याज व्रजसुंदरीं॥१॥ इतस्त
तस्तामनु सहस्रराधिकामनंगबाणव्रणखिन्नमानसः कृतानुतापः सुकालिंदनंदिनीतटं
कुंजे निषसादाश्रयः॥२॥

यमुनातस्यास्तटः परिसरः तस्यांतर्मध्ये यत्रंतत्र कुंजे लतागृहे तस्मिन्। किं भूतः अनंगबाणव्रणखि
न्नमानसः अनंगस्य कामस्य बाणाः तैर्व्रणैः खिन्नं संतप्तं मानसं यस्य। पुनः कृतानुतापः पश्चात्ताप
नस्तत्रा॥२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अस्य गीतस्य गुर्जरीरागं प्रतिमंठतालः। तल्लक्षणं प्राग्युक्तं। विषसादेत्यभिप्रायं गीतेन स्फुट
यति। हा हरे किं कृतं सारा धा कुपितवगता इत्यर्थः। [illegible] हृतादरतया।
हृतादरतायस्यासतया। कोपं प्रतिकारणमाह। किं कृत्वा गता। मां कृत्वा वधूनिचयेन गोपि
गुर्जरीरागे प्रतिमंठतालेमामियं चलिता विलोक्य वृतं वधूनिचयेन क्षमापराधतयामयि
निवारितामभयेन। हा हरे हृतादरतया गता सा कुपिता वधूः किं करिष्यति किं वदिष्यति सा वि
रहेण किं जीवनेन धनेन वा किं मम जीवितेन गृहेण ॥३॥

कारं रे नरतं वेत्ति विलोक्य वृतं राधा चलितागता सा मयानिवारिता। न निषिद्धा। केन हेतुना अभि
यन। अयं भयं यतेन कथं कृत्वा सापराधतया। अपराधेन सहवर्तमानं रतिसापराधः। तस्य भावः सापरा
धता। सापराधत्वात् शंकमाहासारा धा चिरं चिरकालं यो विरहः तेन किं करिष्यति किं वदिष्यति
विरह

तारा धा विन

तस्याः राधायाः आननं मुखं चिंतयामि। किंभूतं कोपं भरेण कोपाधिक्येन कुटिलभ्रुवौ यस्य तं
तं किमिव। उपरि भ्रमता भ्रमरेण आकुलं व्याकुलं व्यथमानं भवति। शोणपद्ममिव रक्तोत्पलमिव ताम
हमित्यादि हृदयतामनुनयन्नाह। तां राधिकां हृदा अन्तर्मनसा यामि। अथवा हृदि किं भूतां हृदि संगतां हृदि

चिंतयामि तत्र आननं कुटिलभ्रुवौ कोपभरेण। शोणपद्ममिव। उपरि भ्रमता कुलभ्रमरेण। तां
हृदि संगतामनिशं हृदा सेवयामि। किं वेनुसरामि तां मिह किं हृदयाविलं पामि। तच्चिरि
नमसहृ यया हृदयं तं वाकलयामि। तन्न वेद्मि कुतो गता [illegible] स्तिनतेन तेनुनमामि॥४॥

लग्नां कदा अनिशं वारं वारं तदयं तारा धा [illegible] मेव नमध्ये अनुसरामि किं। हृदि निकुंजे
यानिरर्थं कं किं विलपामि। किं पृष्टेवनं करोमि। हृदि तच्चिकोमलं गिराधा। तव हृदयं आकलयामि। कि
मिति मन्ये। कं भरं तिन्नं रेवद्युक्तं। कया असूयया ईर्ष्यया। कुतः कारणात् त्वं गतासि। तत्कारणमहं न वेद्मि

हृदि संगतोप्रसाद।२

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

किं केनकारणेन।२ पूर्वकृतापराधः२

गी०गो०टी० ॥२४॥

मेममपुरो अग्रतः वदत्यपसे। किंतुगतागतंगमनागमनमेवविदधासि। करोषि। किमिति पुरेव प्राग्विवाससंभ्रमंसा
दरमुक्तपरिरंभणमालिंगनंददासि॥६॥ क्षुद्रिरार्धसम्यता। तत्रापरमीहशमपराधंकदापिकदापिविद
करोमि॥ ■■■ रसकीयंदर्शनंदेहि। किमर्थंपतेहुनोमि। तापमनुभवामि। केनमन्मथेनकंदर्पेण॥७॥

हरयसेपुरतोगतागतमेवमेविदधासि। किंपुरेवसंभ्रमंपरिरंभणंददासि॥६॥
क्षम्यतामपरंकदापितवदर्शनंकरोमि। देहिक्षुद्रिरदर्शनंममर्मन्मथेनदुनोमि॥७॥
वर्णितंजयदेवकेनहरेरिदंप्रणतेन॥तिंदुबिल्वसमुद्रसंभवरोहिणीरमणेन॥८॥७

हरेरिदंचरितंजयदेवकेनवर्णितं। जयदेवएवजयदेवकः स्वार्थेकः। किंभूतेनप्रणतेनप्रेम्णा। किंभूतेनाति
दुबिल्वजयदेवग्रामेनग्रामः सएवसमुद्रः। तत्रसंभवउत्पत्तिर्यस्यसचासौरोहिणीरमणश्च। अतएव
रोहिणीरमयतीतिरोहिणीरमणःचंद्रः समुद्रेजातोऽकृत्रिमस्कुलसमुद्रोत्पन्नइत्यभिप्रायः॥८॥७

इन

न

पुनः ॥२५॥

सखीसं०

हरीतिहे अनंगतंमयिहरश्चांत्यमहादेवभ्रमेण। नप्रहरमाप्रहारंकुरु। कुधाकिमु। किमितिधावसि मा
रयितुंधावनंकरोषि। हरश्चांतिर्हरति हेकामममहृदिहृदयेविसलताहारोमृणालहारोरेवतीतोनार्य

हृदिविसलताहारोनार्यभुजंगमनायकः कुवलयदलश्रेणीकंठेनसागरलद्युतिः। मलय
जरजोनेदंभस्मप्रियारहितेमयिप्रहरनहरश्चांत्यानंगकुधाकिमुधावसि॥८॥

भुजंगमनायकः शेषः। ममकंठेकुवलयदलश्रेणीनीलोत्पलदलपंक्तिः। वर्ततेनसागरलद्युतिः। हाला
हलदीप्तिः। इदंमलयजरजोवर्ततेनेदंभस्म। कीदृशेमयि। प्रियारहितेराधावियोगिनि॥८॥

लता

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

बाणविति। हे क्रीडानिर्जितविश्व। लीलाविजितभुवन काम अस्तं चूतसायकं आम्रपुष्पबाणं पाणौ हस्ते माकुरु। चापं धनुर्मा आरोपय। सचारं माकुरु। यतोमूर्छितजनाघातेन मूर्छितजनपीडया किं तेन रुषा। कस्ते पुरुषार्थः। मूर्छितत्वे कारणमाह। तस्याद्विति। तस्या एव राधायाः मृगीदृशः हरिणीनयनायाः मनसि जेन कामेन नाश्रेयस्तां चलतां कटाक्षवीक्षणहीनां श्रेष्ठ्यां जर्जरितं जर्जरं जातं संदीभूतं मम मनः मनागपि स्वल्पमपि न आपि संधुक्षते। अंकुरितं न भवति। ॥५॥ कटाक्षभुगिति पाठे बाणश्रेण्यपि।

अधुनामनोविषयीकृतां राधां प्रति स्वीयं दुःखमाह। भ्रूचापइति। हेतन्विकृशांगि। भ्रूचापे भ्रुवौ वेक्ष्वा पं धनुः तत्र निहितो पितः कटाक्षविशिखः कटाक्षबाणः मर्मव्यथां मर्मपीडां तावन्निर्मातुं करोतु। विशिखस्य मर्मपीडाजनकत्वं सुव्यक्त एवेति भावः। अपि च। श्यामात्मा श्यामवर्णः कुटिलः वक्राकारः कबरीभारः भ्रूचापे निहितः कटाक्षविशिखो निर्मातुं मर्मव्यथां श्यामात्मा कुटिलः करोतु कबरीभारो पि मारो यमं मोहं तावद्यं चतन्वितनुतां बिम्बाधरो रागवान् स वृत्तस्तनमंडलस्तावकं प्राणं मम क्रीडति ॥५॥ रोपि केवा समूहो पि मारो यमं कामो यमं तावत् करोतु। मलिनस्य कुटिलस्य च मारणे यमे सुव्यक्त एव। अयं बिम्बाधरः बिम्बोष्ठो मोहं मनुतां विस्तारयतु। कथंभूतः रागवान् लोहितवर्णः। रागिणो विषयिणो मोहं मरणं तनुयत एव। सद्वृत्तः साधुवर्तुलः तावत्स्तनमंडलः। मम प्राणं कथं क्रीडति। सद्वृत्तस्तु प्राणघातको न भवतीति भावः ॥५॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी० गो० टी० ॥२६॥

ता नीति। तान्येवस्पर्शसुखानि। यानि पुरा नापि कासंगमे अनुभूतानि ते चतस्रलिंगिभाः प्रेमाचिताः दृश्यो। र्चसुषो विभ्रमाः विलासाः तेदेवक्रांबुजसौरभं नवकमलसुरभिलांसचसुधास्पंदी अमृतद्रवयुक्तः गिरांच सांपक्रिमाक कलं एतेनवाद्यः साचबिंबाधरमाधुरी ओष्ठमाधुरी एतेनरसैरिति विषयासं

एतेन गन्धः सूचितः

तानिस्पर्शसुखानि ते चतस्रलाः स्निग्धाद्दृश्यो विभ्रमास्तद्वक्रांबुजसौरभंसचसुधास्पंदी गिरांच क्रिमाःसाबिंबाधरमाधुरीति विषयासंगेपिचैन्मानसंतस्थाल्लग्नसमाधिहंतविरहव्याधिः कथंवर्त तोम॥

असंगेपि

गेपि। तस्याः रूपरसस्पर्शशब्दानांपंचानांसंनिधेममनसंमनः तस्यांराधायांलग्नसमाधिप्राप्तध्या नंतथापिहंइतिखेदेविरहव्याधिः कथंवर्तीतो ध्यानयुक्तस्यथा गिलोव्याधिनाशात्॥४॥

॥२९॥

हन्त दुःखे

कानि ८ न

तस्यांराधिकायांस्मरेणकामेनअस्त्राणिसमर्पितानि स्थापितानि किमितिवितर्कः कानिअस्त्राणि भ्रू पल्लवंधनुः अपांगतरंगितानिबाणाः अपांगस्यकटाक्षस्यातरंगितंचापल्यं कर्णप्रांतेगुणः प्रत्यंचि

भ्रूपल्लवंधनुरपांगतरंगितानिबाणागुणाः श्रवणपालिरितिस्मरेण। तस्यामनंगजयजं गमदेवतायामस्त्राणिनिर्जितजंगतिकिमर्पितानि॥२॥

इतीति

निर्जितानि जगति

कानि भूतानि निर्जितंजगतिभुवनानियैः तानि। किंभूतायांतस्यां अनंगजयदेवतायां। जयरूपाना सौदेवतानेति। अनंगस्यजयायजंगमदेवतातस्यांयेरस्त्रैः कामेनजगतिजितानितानिप्राप्यमाजयतीति युक्तमेवत्यभिप्रायः॥२॥

जयजंगम

जंगम

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अथुनाकविः भक्तावप्रत्याशिषंब्रूते। तिर्यगिति। मधुसूदनस्यकृष्णस्यकटाक्षोमेयुः। कटाक्षदर्शनतरंगाः। युष्माकंभक्तानांक्षेमकल्याणंविदधतु। पुनश्छत्रु। मधुरेसुंदरराधामुखचंद्रसमुग्धअव्यक्तमृदुस्पर्चक्रिचिञ्चलनंचयथासात्तथापल्लविताः अंकुरिताः पुनः कीदृशाः वज्रादुज्वरसुवर्णोनिर्गतद्युतिगीतस्थान

तिर्यक्कृतविलोलमौलितलोलंसस्यकंठी। चरद्रीतिस्थानकृतावधानलुलनालसैर्नलसंलसिताः॥
समुग्धमधुसूदनस्समधुरराधामुखेंदोर्मृदुस्पर्दकंदलिताश्चिरदद्रतुः क्षेमकटाक्षोमेयःश्चर
तिश्रीगीतगोविंदमधुरसूदनोनामसप्तमोयःसर्गः॥७॥

युतानपदेसुरुतावधानैः दत्तमनोभिः। ललनालसैः गोपिकालांसहस्तैर्नलसिताः नशातानदशाद्रत्यर्थः। कीदृ
राःसमधुसूदनस्सातियस्यकंठः कंठोयस्य विलोलः चंचलः मौलिमस्तकः किरीटोवायस्य तरलश्चंचलउत्तस
अवतंसोयस्य पश्चात्कर्मधारयः। ललपदबहुत्वे पलक्षणा। मधुरोहरिः। चरहीत्यर्थः। इतिश्रीगीतगोविंदटी

दूतीराधायाःसखीकृष्णंप्रत्याह। यमुनेति। राधिकासखीमाधवंकृष्णंप्राह। वक्ष्यमाणमुक्तवती। यमुनातीरे
येवानीरकुंजः वेतसीपल्लविततागृहंतत्रमंदंतल्पीमास्थितआसीनः। पुनः श्रमभरंराधायाःप्रेमातिरा
यनउद्भ्रांतउदितः नचिताकथमपित्रसादयास्यतीति॥ उक्तश्लोकार्थंगीतेनाहानिंदतीति। अस्यकर्णाट
कीरागः। रागलक्षणं। रूपाणपाणि गेजर्दतपत्रमंकंवहन्दक्षिणकर्णदूरे। संस्तूयमानः सुरचारणाद्यैः कर्णाटरा

यमुनातीरवानीरनिकुंजेमंदमास्थितं। प्राहप्रेमभरभ्रांतंमाधवंराधिकासखी॥ कर्णाटकीरागः। एकम
गः। तिलतालः। ठः। तालललक्षणं। छुतुनलेकतालीस्याद्भ्रुतिद्वालहस्यवलीनि। अत्रगीते विरहोलंकितावर्णनी
याः। अतत्रकाव्यादौ। अष्टनायिकावर्ण्यते। यासकसज्जा। सालंकारास्वाधीनपतिकातथा। कलहांतरिताचापिविप्रल
ब्धाभिसारिका॥ खंडिताप्रोषितावाचेवनायिकाश्चाष्टसंस्मृताः। तत्रसमूलकंठितालसूर्णंभरतेनोक्तं। विविधकुस
मनालाभूषितोगीमनोज्ञासुरतरसविलोलासानुरागास्तिकांता। निवसतिचटुलाक्षीवासगेहेरियानरकंठि

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अधुनाकविः भक्तान् प्रत्याह वंब्रूते। तिर्यगिति। मृधुसूदनस्य कृष्णस्य कटाक्षैर्मयुः। कटाक्षदर्शनतरंगाः। युष्माकं भक्ताः। क्षेमकल्याणं विरंदधातु। प्रपच्छ। मधुरे सुंदरे राधामुखचंद्रे समुद्धं अव्यक्तमृदुस्पंदं वक्रं चित्रवलनं चयथा स्यात्तथा पल्लविताः अंकुरिताः पुनः कीदृशाः। नवाद्भुतरसुवर्णनिर्गतस्तुमीतिरूपाः

तिर्यक्कंठविलोलमौलितरलोत्तंसस्यवंशी। वरकीर्तिस्थानकृतावधानलवनालकैर्नलसंलहिताः॥
समुद्धमधुस्तरलस्यमधुरराधामुखेंदोर्मृदुस्पंदकंदलिताश्चिरंददतुवः क्षेमंकटाक्षोर्मयः॥२॥
तिश्रीगीतगोविंदमधुस्तरलनामतृतीयसर्गः॥

स

पुरातनपदस्य कृतावधानः दत्तमनोभिः उलनालकैः गोपिकानांसाहस्रैर्नलिताः। नत्रातानदशारत्यर्थः। कीदृशस्यमधुस्तरलस्य। तिर्यक्कंठकंठो यस्य विलोलः चंचलः मौलिमस्तकः किरीटो यस्य तरलश्चंचलः उत्तंसः अवतंसो यस्य पश्चात्कर्मधारयः। उक्तपदबहुत्वे पलक्षणा। मुखोहरिः विरहीत्यर्थः॥ इतिश्रीगीतगोविंदटी

कं

दूतीं राधायाः सखीं कृष्णं प्रत्याह। यमुनेति। राधिकासखीं माधवं कृष्णं प्राह। अद्य भाणमुक्तवती। यमुनातीरे यो वानीरकुंजः वेतसाच्छादितलतागृहं तत्र मंदं तल्पीमास्थितं आसीनं। पुनः प्रेमभरेण राधायां प्रेमातिशयेन उद्भ्रांतं उद्विग्नचित्तं। कथमभित्रसादृश्यं स्यात्तीति॥ उक्तश्लोकार्थगीतनाह। निदतीति। अस्य कर्णाटकीरागः। रागलक्षणं। रूपाणपाणि गजदंतपत्रमंकं रहन्दक्षिणकर्णपूरं। संस्तुतसमानं सुस्वरं रणयैः कर्णाटकीरा

यमुनातीरवानीरनिकुंजेमंदमास्थितं। प्राहप्रेमभरभ्रांतंमाधवंराधिकासखी॥१॥ कर्णाटकीरागे। एकतालः गीतगीलक्षणं। ध्रुवतालकतालौ स्याद्ध्रुवसिद्धलहस्यवर्णनि। अत्रगीते। विरहोत्कंठितावर्णनीया। अत्रकाव्यादौ अष्टपदिकापर्यंतं। नासकसज्जा। सोत्कंठा स्वाधीनपतिका तथा कलहांतरिता चापि विप्रलब्धापि सप्तैते। अस्तिताप्रोषिता चैवनायिकाश्चाष्टसंहिताः। तत्रसमुत्कंठितालक्षणं। मालक्षणं। विविधकुसुममालाभूषितांगीमनोज्ञासुरतरसपिलोलासपुरागास्तिकांता। निवसतिवटुलतीवासगेहे निरंतरं कं

विरहोत्कंठितालक्षणं। विरहोत्कंठिता यस्या सा विरहोत्कंठिता। अरिलक्षणं। यस्याः सा विरहोत्कंठिता। प्रवालोत्तिदुःखमः वासरान्वलंतीं

स

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी० गो० टी० ॥२८॥

निंदतीति। हे माधव हे कृष्ण राधिकातव विरहे सति दीना दुःखिता। तद्विषये भावनया अनुचिंतनेन काम बाणाः कृष्ण विषये स्थितांन पीडयिष्यंतीति भावनया लीनां प्रविष्टा। कस्मादिव मनसिजविशिखभ

निंदति चंदनमिंदुकिरणमनुविंदति खेदमधीरं। व्यालनिलयमिलनेन गरलमिव कलयतिमलयसमीरं॥ साविरहे तव दीना। माधव मनसिजविशिखभयादिव भावनयालयलीना॥ ध्रु०॥

चंद्रं निंदति

यादिवाकेन प्रकारेण तिष्ठतीत्याह। निंदतीति। इंदुकिरणं चंद्रदीप्तिं। अनुलक्षीकृत्य अधीरं महांतं खेदं अनुतापं विंदति। अनुचमलयसमीरं मलयजवायुं व्यालनिलयमिलनेन सर्पस्थानसंपर्केण गरलमि

वृत्तिमिव कलयतीति भ्रांतिः॥

अविरलेति। हे कृष्ण सा राधा। स्वहृदयमर्मणि सजलनलिनीदलजालं सजलकमलिनीपत्रसमूहमिव वर्मकवचं करोति। कस्मै प्रयोजनाय। स्वहृदयस्थितस्य भवतो रक्षणाय। कस्मादिव। अविरलो निपतितः योमदनशरः कामबाणः कस्मादिव। कीदृशं वर्म विशालं। विस्तीर्णं। तत्स्वहृदयसदाति ष्ठ

अविरलनिपतितमदनशरादिव भवदवनाय विशालं। स्वहृदयमर्मणि वर्म करोति सजलनलिनीदलजालं। त्वं कुसुमविशिखशरतल्पमनल्पविलासकलाकमनीयं। व्रतमिव परिरभ

सुरतायकरोति कुसुमशयनीयं॥

वृंदावनदीपाभि विरचयाकुलता

सीति भावः॥ कुसुमेति। कुसुमशयनीयं पुष्पशय्यां करोति। अनल्पविलासकलाभिः कमनीयसुंदरपुष्पशय्यां स्वयमेव मनोज्ञां। यत्तु शय्यां भावं पुष्पशय्यां भवं करोतीत्यर्थः। किमिव कुसुमविशिखः कामस्य शरः पुष्पाणि तान्येव शय्या। इदं शरव्रतमिव। शरशय्या शयनरूपं दारुणव्रतमिति भावः। किमर्थं व्रतमित्या

हे पार्थ सुरतपतिर्भवेत्प्रसन्नः

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी०गो०टी० ॥२९॥

वहतीति।स्मराधावदारंमनोज्ञंआननकमलंवहतिधारयति।वृलितंउच्छ्वसितंयद्विलोचनजलंनेत्रा
श्रुतंधारयतीति।विधुमिवेति।विधुंचन्द्रंविकटं दारुणंमहतो।विधुंतुदस्मराहादृतेनदलनात्।ग
लितामृतधारायस्मात्।धाविलिखतीति हेमाधव।असमशरभूतंकंदर्पस्वरूपंतारहसिएकंतेकुरंग

वहति चर्गलितविलोचनजलधरमाननकमलमुदारं।विधुमिवविकटविधुंतुददृढतदलन
गलितामृतधारं॥धाविलिखतिरहसिकुरंगमदेनभवंतमसमशरभूतं।प्रणमतिमकरमधावि
निधायकरेचशरंनवचूतं॥५॥

मदेनकस्तूरिकयाविलिखति।अर्थः कामरूपस्यभवतोऽधस्तान्मकरवाहनंविनिधायकृत्वाहस्तेन
नवचूतंनूतनाम्रपल्लवंशरंबाणंविनिधायसंस्थाप्यप्रणमतिपूजनानंतरंप्रणामोयुज्यतएवामकरध्वज
त्वप्रसिद्धिपिवाहनलेनदोषः॥५॥

॥२९॥

प्रतिपदमिति।हेकृष्णस्मराधाप्रतिपदंप्रतिक्षणंदृष्टमपिलिखदतिकंतत।हेमाधव हेकृष्णतवचरणे
रुपतितेति।किमित्यतआह।तवविमुखेपराङ्मुखेसतिमयिसपदितत्क्षणेसुधानिधिरपिचद्रेपितनु
दाहशरीरंदहतुतवितस्तारयति।यतश्चद्रोविरकुरुतेअतस्तवचरणेपतितास्मीति।ध्यानेति हेकृष्ण

प्रतिपदमिदमपिलिखदतिमाधवतवचरणेपतिताहं।त्वयिविमुखेमयिसपदिसुधानिधिरपिपतनु
तेतनुदाहं।ध्यानलयेनपुरःपरिकल्प्यभवंतमतीवदुराप।विलपतिहसतिविषीदतिचंचलतिपुंच
लिताप॥६॥

अतीवदुरापंदूतीद्वारापिदुर्लभं।भवंतंध्यानलयेनकल्प्यअचिंतलेशेनपुरोग्रेपरिकल्प्यकृत्वा।मयिलिखति
रागीमांविमनकरोतीतिविलापंकरोति।हसतिभवद्दूरीनेनाविषीदतिहास्यानंतरंमानंथैकाग्र्यं।अतएवरोदि
ति।चंचलतिरागानंतरंगच्छति।रागानंतरंआलिंगनादिककरिष्यति।अतएवतापमुच्चतिमरंतापस्त्यजति॥६॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

श्रीजयदेवेति॥श्रीजयदेवभणितंकथितं॥इदंगीतंमनसाचित्तेनअधिकंसातिशयंयदिनटनीयंनर्त्तनीयं॥
रा॥हरिविरहेणक्लमविरहेणआकुलायाःवल्लवयुवत्याराधायाःसखिवचनंपठनीयं॥जयदेवगीतंयुवदम
तिरयमितिभावः॥१॥ —गीतयुक्तमर्थश्लोकेनाह॥आवासरतिं॥हेकृष्णहेहरिरतिवेदसाराधापिलादिरेण
तवविरहेणगहरिणीरुपायते॥मृगीरूपमिवआचरति॥कथमिवतत्आह॥आवासोगृहंविनायतेवनमिवआच

श्रीजयदेवभणितमिदमधिकंवदिमनसानटनीयं॥हरिविरहाकुलवल्लवयुवतिसखीवचनंपठनीयं॥—
आवासंविनायतेप्रियसखीमालापिज्वालायतेतापोपिःश्वसितेनदावदहनज्वालाकलापायते॥सा
पितद्विरहेणहंतहरिणीरूपायतेहाकथंकंदर्पोपिममायतेविरचयन्शार्दूलविक्रीडितं॥१॥

रति॥वद्विरहातप्रियसखीमालापिसखीसमूहपिज्वालायते॥जालमिवआचरति॥ —तापोपिः
श्वसितेनश्वासोच्छ्वासेनदावदहनज्वालाकलापायते॥अरण्यदाहज्वालासमुदायमिवआचरति॥कंदर्पोपिकथंममा
यतेयमइवआचरति॥स्वात्मनोदुःखाधिक्यसूचनार्थंकीदृशःकंदर्पःशार्दूलविक्रीडितं॥व्याघ्रचेष्टितंविरचयन्कुर्व

राशब्दः

इदानींसखीपुनरपिराधायाःदुःखचेष्टितंगीतेनाहस्तनेति॥अस्यदेशाकरागःरागलक्षणंआस्फोटनाविष्कृ
तेरोमहर्षोनियुद्धसंबंधंबालाबाहुप्राप्तुमचंडयुतिरिदुगोरदेशाकरागःकिलमल्लभूतिःगःहकारवह
कृष्णतवविरहेजातेसतिराधाएवंचेष्टितंकरोतिकीदृशीकृशतनुःविरहलक्ष्मीरा॥अथास्तनविनिहितम

देशाकरागेणएकतालीताले॥स्तनविनिहितमपिहारमुदारंसामनुतेकृशतनुरतिभारं॥१॥
राधिकाविरहेतवकेवलंवृन्दावनविपिनमपिविषमिवनवुपिसतिशयति॥२॥

पिस्तनयोःस्थापितमपिउदारंहारंबहुमूल्यंहारंभारमिवमनुते॥१॥सरसमितिसाराधासरसंअस
णंसांद्रंचिक्कणमपिमलयजपंकमपिचंदनलेपमपिवपुषिसेदंकंविषमिवपश्यति॥तवविरहात्

= राधाकं =

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

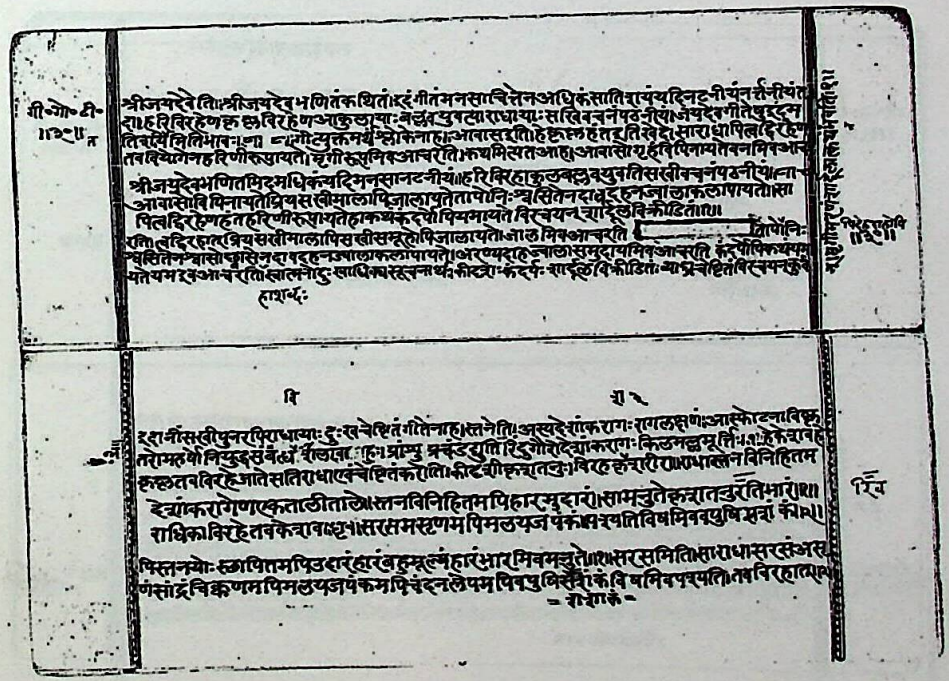

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

श्वसितेति।सारा धाश्वसितपवनंनिःश्वासवयुंमदनदहनमिवकामाग्निमिववहति। धारयति। कायेरापिदा
हकत्वात्कीदृशं अनुपमं उपमारहितः परिणाहः विशालतायस्यं मदनस्योष्णत्वाद्दाहोभुक्तनाभ्यं दिशि
ति।सारा धासजलकणजालं अश्रुबिंदुसमूहसहितं नलिनमिवनेत्रं दिविलदृशीनांच्छयाकिरतिक्षि

नयन

श्वसितपवनमनुपमपरिणाहं।मदनदहनमिववहतिसदाहं॥३॥
दिशिदिशिकिरतिसजलकणजालं।नयननलिनमिवविगलितनालं॥४॥

पति किमिवविगलितनालमिव विगलितबिसमिव॥४॥

॥२५॥

कीदृशमिव

सारा धानयनविषयमपिनेत्रगोचरमपि। किसलयतल्पपल्लवशयनीयंविहितहुताशविकल्पं विहित
कृतहु[illegible]ताशविकल्पोऽग्निवितर्कीयत्रा।ताटङ्कगणयतिमन्यते॥५॥स्फुरतीति।सापाणितलेनक

नयनविषयमपिकिसलयतल्पंकल्पयतिविहितहुताशविकल्पं॥५॥त्यजतितनपाणितले
नकपोलं।बालशशिनमिवसायमलोलं॥६॥

पोलंगंडस्तलंनत्यजतिसत्रिंतत्वात्।किमिवसायंसायंकालेअलोलंनिश्चलं।बालशशिनमिव॥६॥इति
यंचंद्रमिवहस्तेनाच्छादितंतत्।अल्पदृश्यतयाबालचंद्रसाम्यंहस्तस्यलोहितत्वात्संध्यासाम्यमवति॥६॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

हरिरिति। साराधाकामसमतिरायेनसकामंसाभिलाषं। हरिरितिजपतिकथंभूतेवविरहविहितमरणेन वियोगविहितंकृतंमरणंयस्यासा। अन्यापिमरणसमयेहरिरितिजपति॥७॥श्रीजयदेवेति। श्रीजयदेवे

हरिरितिहरिरितिजपतिसकामंविरहविहितमरणेवनिकामं॥७॥
श्रीजयदेवभणितमितिगीतंसुखयतुकेशवपदमुपनीतं॥८॥ ९

तिश्रीजयदेवेनभणितमितिगीतंइतिपूर्वोक्तंगीतंकेशवइतिपदंविश्रांतिस्थानंयस्यतंभक्तंसुखय तुउपनीतंउपसमीपंनीतंस्थापितं॥८॥ ९॥

अधुनासातवविरहेणाक्रन्दयंस्त्रियंयतइतिसकलयन्नाह। सेतिहेस्वैर्यत्रतिमाअश्विनीकुमारतुल्या। यदि तंप्रसीदसिप्रसन्नोभवसितर्हिकरतनुःसुकुमारागौसाराधाएतावतिअंतुजरेरतिकामजरेरतिंसाति नजीवत्यपिजीवेदेवा। रसः शृंगारःशोणधंचाअन्यथाप्रसन्नताभावेहस्तकःहस्तालंबस्तक्त

सारोमांचतिसीकरोतिविलपत्युत्कंपतेताम्यतिध्यायत्युद्भ्रमतिभ्रमीलतिपतत्युद्यातिमूर्छत्यपि। एतावत्सातनुजरेरतनुजीविन्नकिंतेरसात्त्वंस्वैर्यत्रतिमप्रसीदसियदिक्रान्यथाहस्तकः॥

जरेसतेतेविकाराभवंतिवेतस्यांवर्तंतइत्याहासाराधारोमांचतीरोमांचयुक्ताभवतिविलपतिविलापंक रोतीत्यर्थः। उत्कंपतेसकंपाभवतिताम्यतिमूर्छतीमुक्ताभवतिध्यायतिचिंतयति। उद्भ्राम्यतिउच्चैर्भ्रांताभ वति। भ्रमीलतिनेत्रमंडलंकरोति। पततिराध्यादेगच्छति। उद्यातिउच्चैर्गच्छतिमूर्छतिमूर्छांप्राप्नोति। जरि

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

स्मरातुरामिति। हे दैवतवैद्य हृद्य दैवतवैद्यवत् अश्विनीकुमारवत् हृद्य सुंदर हे उपेंद्र इंद्रानुजा। तं रा
धां विमुक्तबाधां त्यक्तपीडां न कुरुषे। अतः वज्रादपि दारुणासि। कुलिशादधिक विषमासि। कीदृशीस्म

स्मरातुरां दैवतवैद्य हृद्य त्वदंगसंगामृतमात्रसाध्यां। विमु
क्तबाधां कुरुषे न राधामुपेंद्र वज्रादपि दारुणासि॥२॥

रातुरा कामार्ता पुनः तदंगसंगः तव शरीरसंबंधः एवं अमृतं तन्मात्रेण साध्यां प्रतिकार्यां॥२॥

एवं दर्शयित्वा राधात्वं विलोक्य जीवतीत्यर्थः आह। कंदर्पेति। हे कृष्ण अस्याः राधायाः चेतः मनः चिरं चिरकालं। चंदन
स्यचंद्रमसः कमलिन्याश्च चिंतासुस्मरणेष्वपि ताभ्यां तिलानं भवति। इदं महदाश्चर्यं कीदृशायाः अस्याः कंद
र्पज्वरेण कामतापेन यः संज्वरः पीडा तेन आकुलं चंचलं। तनुः शरीरं यस्याः किंतु रहसि स्थिता सोराधा त्व

कंदर्पज्वरसंज्वराकुलतनोराश्चर्यमस्याश्चिरं चेतश्चंदनचंद्रमाकमलिनीचिंतासुताभ्यस्तपि।
किंतु क्षांतिवशेन नीतिलतनुं त्वामेकमेव प्रियं ध्यायंती रहसि स्थिता कथमसौ क्षीणा क्षणात्प्राणिति॥२॥

मेवमेकं असाधारणं प्रियं वल्लभं ध्यायति। क्षणं मुहूर्तं सति वशेन क्षांत्या यत्तं भावलक्षणं तिवशेनेति पाठे भवत
यातस्मिन क्षणे नागतः क्षणात् रणागतमिष्यतीति। अनुरागेण कथं प्राणिति जीवतीति कथमिति भ्रमे कीदृ
शीराधा क्षीणा कृशांगी॥२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

क्षणमपि विरहः पुरा न सेहे नयननिमीलनखिन्नया यया तो। श्वसितिकथमसौ रसालशाखां निरविरहेण विलोक्य पुष्पितां ॥४॥

गोनकथं श्वसिति। नज्ञायते। किंकृत्वा पुष्पितां आंरसालशाखां आम्रशाखां विलोक्य ॥४॥

दर्शनीकथोपक्रमं तत्कालकविभीकान्तप्रसादविषयं प्रकटो दृष्टा। गोपतनोः गोपशरीरस्य कंसद्विषः श्रीकृष्णस्य बाहुः हस्तः भवतां युष्माकं भक्तानां मित्यर्थः श्रेयांसि कल्याणानि तनोतु विस्तारयतु। कीदृशो बाहुः दृष्टाजलदृष्टया कुलांस्तावनवशात्वरक्षणवशात् गोवर्धनाख्यगिरिं धृत्वा सप्ताहं बिभ्रत् धारयत्।

दृष्ट्याकुलगोकुलावनवशादुत्पृत्य गोवर्धनं बिभ्रद्भुजसुंदरीभिरधिकानंदाद्विसंस्तुवितः। कंदर्पेणतदर्पिताधरतटीसिंदूरमुद्राकृतो बाहुर्गोपतनोस्तनोतुभवतां श्रेयांसि कंसद्विषः ॥५॥ इति श्रीगीतगो विंदे महाकाव्ये जयदेवकृतौ स्निग्धमाधवो नाम चतुर्थः सर्गः ॥४॥

पुनः कीदृशो बाहुः भुजसुंदरीभिः गोपीभिः अधिकानंदाद् तिहर्षेण विलः पुनः कीदृशः कंदर्पेण कामपरवशतया ताभिः गोपीभिः अर्पिता स्तापिता दत्ताः अधरतट्यएव सिंदूरमुद्राः सिंदूरचिह्नानि लिप्तत्वात् कृतः चि

ताभि

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain. Digitizagtion by eGangotri

दूरीकृतस्त्वप्रेरितासखीआहाअहमिति। इतिमधुरिपुणाकृष्णेनेनियुक्ता।प्रेरितासखीस्वयमेवगा
त्यरदंवक्ष्यमाणंराधांपुनर्जगादउवाच। इतीतिकिंहेसखिअहंहहनिकुंजेनिवसामि।स्थितोस्मिलंरा

अहमिहनिवसामियाहिराधामनुनयमद्वचनेनचानयेथाइतिमधुरिपुणासखीनियु
क्तास्वयमिदमेत्यपुनर्जगादराधांशब्दशीवराळीरागिण्यरूपकतालेनगीयते।

धांप्रतियाहिअनुनयवृत्तांनयाममवचनेनममसंतनेनवचसाआनयेथाःआनयस्वेतिमहतीतिअ
स्यगीतस्यवराळीरागिणीतलूक्षणंविनोदयंतीदयितंसुकेशीसुकंकणाचारणेनचापलेनाकर्णेदधाना

मेर

अत्राभिसारिकालक्षिकावर्णनीयाततदुक्तंरसिकसर्वस्वेसंस्कृतातप्राकृतांमिश्रंततोपभ्रंशभाषणं
ततःप्रियतरोवेश्यासर्वतश्चाभिसारिकाततत्रेवलक्षणं।उज्ज्वलाहित्वासमाकृष्यायोवनेनमदेनवाअ
भिसरतिपाकांतंकीर्तितासाभिसारिकेतिहेसखिहराधेतवविरहेवियोगेवनमालीकृष्णःसीदतिदुःखि

वहतिमलयसमीरेमदनमुपनिधायास्फुटतिकुसुमनिकरेविरहिहृदयदलनायाः॥
तवविरहेवनमालीसखिसीदतिराधेमाधः॥

तोभरतिकस्मिन्सतिमदनंकाममुपनिधायसाहायंकृत्वामलयसमीरेदक्षिणपवनेवहतिसति।पुनःक
स्मिन्सतिविरहिणांवियोगिनांहृदयदलनायहृदयस्फोटनायकुसुमनिकरेपुष्पसमूहेस्फुटतिविकसति॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

इदानीं कृष्णेन रिता सखी आह। अहमिति। इति मधुरिपुणा कृष्णेन नियुक्ता। प्रेरिता सखी स्वयमेवा
त्यरदं वक्ष्यमाणं राधां पुनर्जगाद कृष्णे। इतीति किं। हे सखि अहं इह निकुंजे निवसामि। स्थितोऽस्मि। तर

अहमिह निवसामि या हि राधा मनुनयमदुक्तेन नयेथा। इति मधुरिपुणा सखीनियु
क्तास्वयमिदमेत्य पुनर्जगाद राधां। शरदिंदीवरा कीरगौर्यरूपकताले गीयते।

राधां प्रति या हि। अनुनयवचनेन। मम वचनेन। मम सांत्वनेन। नय। वसा। आनयेथाः। आनयस्वेति। अहतीति
स्वगीतस्य वराळीरागे परीतलुक्षणं विनोदयंतीदयितं सुकेशी सुकंकणा चारुणं चापलेनाकर्णदधाना

अत्राभिसारिकानायिकावर्णनीया। तदुक्तं रसिकसर्वस्वे। संस्कृतात्प्राकृतं मिश्रं ततो पभ्रंशभाषणं
ततः प्रियतरावेश्या सर्वतश्चाभिसारिका। तत्रैवं लक्षणं। उज्झा हित्वा समाकृष्टा योवनेन मदेन वा। अ
भिसरति या कांतं कीर्तिता सा भिसारिके। हे सखि हे राधे तव विरहे वियोगे वनमाली कृष्णः सीदति दुःखि

वहति मलयसमीरे मदनमुपनिधाय। स्फुटति कुसुमनिकरे विरहिहृदयदलनाय। ॥१॥
तव विरहे वनमाली सखि सीदति राधे। ध्रु॰॥

तो भवति। कस्मिन्सति। मदनं काममुपनिधाय सहायं कृत्वा। मलयसमीरे दक्षिणपवने वहति सति। पुनः
स्मिन्सति। विरहिणां वियोगिनां हृदयदलनाय हृदयस्फोटनाय। कुसुमनिकरे पुष्पसमूहे स्फुटति विकसति ॥१॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

दहतीति। हे राधे त्वं श्रीकृष्णः। शिरः मयूरेचंद्रमयूरेवदहति सति। मरणं मनुकरोति। मदनविरहे कामबाणे पतति सति विलपति। अतिशयेन विलापं करोति। कीदृशः कृष्णः विकलतरः विह्वलः। अधन्ती। मधुपसमूहे धनति। दृष्टे कुबाणे सति। श्रवणं कर्णं अपि दधाति। अंगुल्यग्रे णाच्छादयति। मनसि

दहति शिरः मयूरे मरणमनुकरोति। पतति मदनविरहे विलपति विकलतरो। ति॥२॥
धनति मधुपसमूहे श्रवणमपि दधाति। मनसि च लिति विरहे निवि निशि रुजमुपयाति॥३॥
स वहति विपिनवितानेत्यजति ललितधाम। लुठति धरणिशयने बहु विलपति तव नाम॥४॥

चलति विरहे सति निवि निशि। प्रतिरात्रि रुजं पीडां उपयाति। अनुभवति। स सतीति। सः विपिनवितानेऽरण्यविस्तारे वसतीति शेषः। परं ललितं धाम सुंदरं गृहं त्यजति। धरणिशयने पृथ्वीशयने। विलपति तव नामैव

लुठति

भणतीति। कविजयदेवे विरहिणां वियोगिनां। विलसितेन विलासेन भणति सति। वियोगिनि क्षितं कथयतीत्यर्थः। हरिः कृष्णः मनसि जयदेवसुकृतेन पूर्वोपार्जितपुण्योपचेन हेतुना उदयतु उदयं प्राप्नोतु। कीदृशे मनसि। भक्तस्य हर्षस्य विभवः आधिक्यं यस्मिन्॥४॥ ॥४॥ किंच तत्रास्यर्थतपः करोतीत्याह। पूर्वमिति। हे

भणति कविजयदेवे विरहिविलसितेन। मनसि भवतु हरिरुदयतु सुकृतेन॥१०॥
पूर्वं यत्र समस्तयातिपतिरासादितः सिद्धयस्तस्मिन्नेव निकुंजमन्मथमहातीर्थे पुनर्माधवः ध्यायंस्तामनिशं जपन्निवतपवालापमंत्रावलीं भूयस्तत्कुचकुंभलिभरपरीरंभामृतं वाञ्छति॥

राधेमाधवः तस्मिन्नेव कुंजमन्मथमहातीर्थे तत्र। पुनस्तां अनिशं ध्यायन्। तेवालापमंत्रावलीं मंत्राक्षरसमूहं जपन्नेव मयः पुनरपि तत्कुचकुंभयोरंभस्तत्तदोयस्तनकलशाग्रदलिंगनपीयूषमिव अमृतमिव वाञ्छति। कुंजमन्मथमहातीर्थे तत्र यासमरतिपतिः कामस्य सिद्धयः मनोरथाः आसादिताः प्राप्ताः तस्मिन्नेव तत्रैव मोक्षाण

× वातपस्ता

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

रराजीसखीराधांप्रतिगंतुंप्रेरयतिगीतेनारतीति।हेनितंबिनिमहानितंबयुक्तेराधेयमुनातीरेयद्वनंतस्मिन्वन
माळीकुञ्जेवसतिति।शीतेशीटेतीरेधीरसमीरेमंदसमीरेमारुतेहेसखिगमनविलंबनंअभिसारगमनविलंब

पद्यं

गुर्जीरगीतैकताळीताळैः।रतिसुखसारेगतमभिसारेमदनमनोहरवेशं।नकुरुनितंबिनिगमन
विलंबनमनुसरतंहृदयेशं।धीरसमीरेयमुनातीरेवसतिवनेवनमालीगोपीपीनपयोधरम
र्दनचंचलकरयुगशाली॥१॥

नंनकुरुमाकुरुतांहृदयेशंकृष्णंप्रतिअनुसरअनुगच्छशीटेतांहृदयेशं रतिसुखसारे रतिसुखमेवसारोयु
ख्यंयस्मिन्एतादृशेअभिसारेसंकेतस्थानेगंतुं स्थितांपुनःशीटेशंमदनवत्मनोहरःवेषःशरीराकारोयस्य॥

॥२७॥

१ मदुदारमुर्मर्दयेंगु×

ह

नामेतिहेराधेसकलःनामर्मतवनाम्नासमेतंयुक्तंमृदुवेणुंकृतसंकेतंयथास्यात्तथाअहमिवअभिसारेति
छामिःस्वमंत्रेवागच्छति।कृतःसंकेतोयस्यांकियायांवाहृयतेतावतानुसंगतमेवंपवनचलितःशरीरसंबंधिवस्त्रं
नात्रेतिंतत्रपिअणुंअपिरेणुंधूलिमपिबहुसाधुमनुतोनापतीति।सकलःशयनशय्यारचयतिनिमीलितः

नामसमेतंकृतसंकेतंवादयतेमृदुवेणुं।बहुमनुतेतनुतेतनुसंगतपवनचलितमपिरेणुं॥२॥
पततिपतत्रेविचलतिपत्रंशंकितभवदुपयानंरचयतिशयनंसचकितनयनंपश्यतितवपंथानं॥३॥

वपंथानंमार्गंसचकितनयनंयथास्यात्तथापश्यतिशीटेशंमार्गंपतितेपक्षिणिगच्छतिसतिपत्रे विचलतिकंप
मानेसतिशंकितंसंभावितंभवत्याःउपयानंयस्मिन्एतादृशंयःसमागच्छतीतिपतत्रंपक्षिणंपत्रंतेतत्रविशतियस्मि

पक्षः

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰ ॥३८॥

सुखरमिति। हे सखि राधे सुखरं शब्दयुक्तं मंजीरं अंजीरं शब्दादिकं रोलगमनसूचकमित्यर्थः। कैलो॰ कीडायां सुखे
ल अति च चलं अतश्चरि पुमिवच्चञ्चलमिवच्चञ्चुरपि अतिमुखरो॰ मंजीरं च चलश्च भवति। मंजीरं त्वकांतिमिर पुंजं
अंधकारसमूहसहितं कुंजलता गृहशाखा नीलं निचोलं श्यामवस्त्रं शीलयति धरति। हे शोभनउरसीति। हे शोभनगो
रांगि। हे सुकृतो विपाके दूरं कुंजं भाजितं सुकृतस्य विपाकः फलं तस्य तातं संबोधनं। अन्यथा कृत्रिम विपरीत सुरते

सुखरमधीरं त्वजमंजीरं रि पुमिवकलिसुखेलं॰ चलसखि कुंजं सतिमिरपुंजं शीलयनीलनिचोलं॥
उरसिमुरारेरुपहितहारे घनइव तरलबलाके तडिदिव पीते रतिविपरीते राजसि सुकृतविपाके॥॥

कश्चिद्ग्रन्थे तरलखेटसिपक्षसितं रतिविपरीते। पुरुषायितनायिकारतिकालेतडिद्विराजसि शो॰ मित्यस्ते वर्तमान
सामीप्यरतिलक्षणे। कीटरोउरसि उपहितआरोपितो। हारो यस्मिन्। पुनः कीटरो घनइव मेघसदृशो। कीटरोमेघतर
लबलाके मेघबलाकसदृशे। हारस्य बलाकसाम्यं उरसोमेघसाम्यं राधायास्तडित्साम्यं॥॥

॥३८॥

विगलितेति। हे राधे त्वं किं सलयशयने न पल्लवरायायां। पंकजनयने पुंडरीकाक्षे। कुचे कटि
पूर्वभागे घटयसंगमयेति। विपरीतसुरतं सूचितं। कीटराज घनं विगलितवसनं लक्ष्मवस्त्रं। पुनः
परिहृतरसनं। परिहृतारसना क्षुद्रघंटिका यत्र। अतएव अपि धानं आवरणरहितं आनेर स्तन

विगलितवसनं परिहृतरसनं घटयजघनमपि धानं। किं सलयशयने पंकजनयने निधि
मिव हृषीकेशे धानं॥ हरिरभिमानीरजनिरिदानीमियमपि याति विरामं कुरु ममवचनं सत्व
रं रत्नं पूरय मधुरिपुकामं॥॥

निधिमिवनिधिसदृशं क्षुत्पिपासाहृतमुखो हर्षाय भवति निधिः॥ हरि
रिति। हरिरपि अभिमानी नीलपूर्वनसहतीत्यर्थः। इदानीं अधुना रजनिरपि विरामं अवसानं याति। वर्तमा
नेलट्। मम वचनं कुरु। पीत्रिति यर्थः। कीटरो वचनं सतरा॰ गी॰ प्रास्वनाय स्निग्धगलाचमधुरिपुकामं॥

॥१७॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

श्रीजयदेवेति। कृतहरिसेवेकृताहरिसेवाकृष्णचिंतनादियेनतस्मिन्जयदेवेपरमरमणीयं अतिशयेनमनोहरं इदंगीतंभणतिसतिकथयतिसति। प्रमुदितहृदयेसतुष्टचित्तेह

श्रीजयदेवकृतहरिसेवेभणतिपरमरमणीयं॥
प्रमुदितहृदयेहरिमतिसद्यनमतसुकृतकमनीयं॥ ११॥

रिनिमतधनमस्कुरुतेभक्तान्प्रतयुक्तिः। कीदृशंअतिसद्यंअतिरम्यंयुक्तं। प्रसन्नहृदयेहरिं ॥२४॥
करोतिशीघ्रंप्रसीदतिनमनंकर्तव्यमितिभावः। पुनःसुकृतकमनीयंपुण्यनाऽऽमीयमानं।

इति

अधुनाराधांगंतुंप्रेरयतिविकिरतीति। हेकांतेतवप्रियःकृष्णःमदनकदनक्लांतःकामपीडेमतदोव
तेतिस्वतिकेनप्रकारेणत्वतआहाविकिरतीत्यादिरदनोमपिनागतेत्वत्कृतेतिस्वासान्जुहुर्मुहु
र्वारंवारंविकिरतिविक्षिपतिएकाग्रचित्तेनतामेवध्यातुंनासापुरोनासाग्रंमुहुरीक्षतेपश्यति। अ

विकिरतिमुहुःश्वासान्नासापुरोमुहुरीक्षतेप्रविशतिमुहुःकुंजंपुंजन्मुहुर्वेकुंठाम्यतिरश्च
यतिमुहुःशय्यापर्यंकुलंमुहुरीक्षतेमदनकदनक्लांतःकांतेप्रियस्तवतर्तेतो॥१२॥

नःदृष्टमुहुःकुंजंठतागृहंप्रविशतिअत्रभविष्यतीति। नाप्यदृष्टमुहुःकुंजंरहःपथेकासीदितस
दिजल्पकरंताम्यतिहःखितोभवतिवामागतादृष्टेवमुहुःशय्यांरचयतीशय्यांकृत्वातां
मनागतांविशतिमुहुःपर्यंकुलंरक्षतेस्वान्पश्यतीरश्नोमेमदृष्टापुनःकुत्रगतेति॥१२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain. Digitizagtion by eGangotri

स्थे

तद्दाक्षेनेति हे मुग्धे सूढेत्तद्दाक्षेन अस्तं यमानसहितेन सह समग्रं साम्प्रतं न अधुना इदानीं गोविंदस्य
शुः सूर्यास्तगतः अस्तं यमानसहितः सूर्यो लग्नगतः अभिसरणकालो भवति सूर्यः गोविंदस्य कु
लस्य मनोरथेन इदानीं राधा भागमिष्यतीति राहुच्छायासमसहतमः अंधकारः सांद्रतां निबिडतां प्रा

तद्दाक्षेन समं समग्रमधुनाति भांशुरस्तं गतो गोविंदस्य मनोरथेन च समं प्राप्ततमः सांद्रतां क्रो
काना करुणस्वनेन सरश्रीदीर्घामद्भ्यर्थनात सुखविफलं विलंबनमसारस्याभिसारः क्षणः ॥७॥

तं शीर्षामद्भ्यर्थना श्रीघ्रंगम्यतामिति मदीयाप्रार्थना क्रोकानां चक्रवाकानां करुणस्वनेन विरहदुःख
राहेन सरश्रीयथा क्रोकानां करुणस्वरानानाप्रकारः श्रूयेत तथा मदीयाः काकुक्तयः संप्रतिनवाग्रे भव
तीत्यर्थः तस्माद्दता विलंबनं विफलं असो अभिसारक्षणो अभिसरकालो योग्यगमनयोग्यदेश्यर्थः ॥७॥

ण रस्यो

मिथो

१ रसा

पुनः कीदृशयोः श्रमान्मांशयाणाढ्यकोर
सानुमिलितयोः

अभिसारे अधिकं भवतीत्याह आश्लेषादिति दंपत्योर्जायापत्योरस्तमसि अंधकारे द्वाविमिश्रोल
ग्नायुक्तः रसः भवत्यभिप्रेतसंश्लेषस्मृतिरादिरसो भवत्येव। कीदृशयोर्दंपत्योः अन्योन्यं परः
स्त्रीपुरुषार्थगतयोः संकेतस्थानं प्राप्तयोः अनंतरं आश्लेषादिविशेषणानि याज्ञा। तत्रैवं संभोग क्र
मः प्रथमं मालिंगनं ततश्चुंबनं ततो नखक्षतं ततः कामो द्वौ धावतः ततः सम्भ्रमः ततो मैथुनः ततः प्रीतिः तत

आश्लेषादनुचुंबनादनुनखेल्लेखादनुसंतर्जनप्रोद्बोधादनुसंभ्रमादनुरतारंभादनुप्रीतयोः अ
न्योन्यगतयोः श्रमान्मिलितयोः सभाषणेजीवनतोर्दंपत्योरिह कोनकोनतमसि श्रीडाविमिश्रोरसः ॥७॥

भावनमितितं क्रममाह आश्लेषादिति। पुनः कीदृशयोरा श्लेषादालिंगनादनुपश्चान्नखेल्लेखनादनुन
खक्षतात्पश्चात्तर्जनप्रोद्बोधः कामवर्धनं पश्चात्संभ्रमात्। अनुवेगात्पश्चात्तारंभात्अनुसु
रतोद्योगात्पश्चात्प्रीतयोस्तृप्तयोः पुनः कीदृशयोः सभाषणेरालापेजीवनतोः ममार्थमिति ॥७॥

मिलित

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

६ पुनः श्री-श्री प्रतिनवरस्तेरस्तः मुहुः पुनः पुनः स्थितापदानिचरणभाषारानूनिनवतीरसे
कुलुभात्यस्यचरणयातनभयादिति भावः पुनः श्री-श्रीकथमपिअंधकारस्यनिविडतानि
नापिप्रमाणरहः प्राप्ता॥६

श्री-गी-टी-
॥८७॥

लुभात कृष्णः कृतार्थोभवतीत्याह सभयेति हेसुमुखिसुनदेराधे सुभगः सौभाग्यवान्कृष्णः
तांपश्यन्कृतार्थतांसमुपैतुप्राप्नोतु कीदृशीं तांतिमिरेअंधकारसहितेपथिमार्गे सभयचकितम

स

सभयचकितंविन्यस्यंतींदृशोतिमिरेपथिप्रतितरुमुहुःस्थित्वासंदेपदानिविनिचर्तीं॥
कंथमपिरहःप्राप्तामंगैरंगंतरंगिभिःसुमुखिसुभगःपश्यन्सलभुपैतुकृतार्थतां॥८॥

गी

यविस्मयसहितंयथास्यात्तथादृशंदृष्टिंविन्यस्यंसिपतींनिबिडांधकारदर्शनात्भयंअंधकारेदृष्टिसंगं
गमनात्दृष्टिसंयंपुनःअनंगतरंगिभिःकामस्यतरंगःपुनःपुनःउद्वेगोतयुक्तैःकामादिभिरुपलक्षितं
स्वाधीन
अतएवपुनःतरुंप्रतिस्थितासंदेयथास्यात्तथाशीघ्रपदानिअनेकंयंती [illegible] एवंदुरुव्रतःप्राप्तनिया
रहःसंकेताभिसारस्थानंप्राप्तामितिविचिनुवतीमितिपाठे [illegible] एकाकीकथमपिनिति

॥८७॥

चरं

दृशा-गीकविभक्तजनान्प्रत्यानिभंअंतेराधेतिराधेतिरेवकीर्तनंकृष्णःतांभक्तजनेंअवतुदुरितादक्षतु
कीदृशःराधापाःमुग्धसुंदरंसुखारविंदसुखकमलंतस्यमधुपोभ्रमरइवनीलतात्सुखपालकः
वाचाएकःत्रैलोक्यस्यउत्कंसस्यामोलिरुलतीमुकुटरुचानतेस्वेनपथ्यावितिअलंकारयोगमुनीलो
राधामुग्धमुखारविंदमधुपस्त्रैलोक्यमौलिरुलतीनेपथ्यावितनीलरत्नमनुनीभारावतारात
कंसध्वंसकृदंजसुंदरीजनमनस्तोषप्रदोमाधवःश्रीकंसध्वंसनधूसकंतुरिवतुलादेवकीनंदनः॥
इतिश्रीगीतगोविंदेमहाकाव्येजयदेवकृतेसाकांक्षपुंडरीकोनामपंचमःसर्गः॥५॥

रत्नमिवरुंद्रनीलमिवस्थितःपुनःकीदृशःअवनीभारावतारेभूभारावतरणेक्षमःसमर्थःपुनःकीदृशः
स्वछंदःनीःस्वाधीनोव्रजसुंदरीजनानांगोपिकानांमनस्तोषंचित्तंतोषंप्रदोसारोनिमुखलिंगारा
मुखेहिनायकस्यप्रियोपुनःकीदृशःकंसस्यमालुलस्यध्वंसनंमारणंधूसकेतुरिवस्थितःराधायागलसाक

प्रीतो

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गीगो॰श्री॥४७॥

अथेति अथानंतरं सखीगो॰ विदेकस्त्वविषयेकस्त्वांतिकमागत्येत्यर्थः। तत्र रितंराधाचरितंप्राह॥ अकृतपति
कृतागृहे तारा धागंतुमुत्रा क्ता दृष्टा। चिरमनुरक्तं अनुरागिणी। कीटशी गोविंदे मनसिजमंदे क
मनविद्धः॥ पत्र्यतीति अस्यगुणः करीरागीतलूसणं। पितं सुकांतं तत्रतिप्रतीक्षामालापयंतीष्ट

अथ तांगवुमुत्रा क्तां चिरमनुरक्तं लतागृहे दृष्टा॥ तत्रितं गोविंदे मनसिजमंदे सखीप्राह॥ गुणकरीरा
गिणकसकतालेगीयते पत्र्यतीति तत्रितिरहसिभवं तत्रदधरमधुरमधूनि पिबंतं॥ नाथ हरनाथह
रेसीदतिराधावासगृहे॥ ध्रु॥

दुष्यतत्पेक्षतत्तत्प्रेरितदृष्टिराधीयमाणगुणेगणिकरीप्रदिष्टा॥ अस्मिन्गीतेवासकसज्जा वध्यतावास
नेसमनिसुकल्पितत्तल्पेयासमागमतिर्धिविदधाना पत्र्यतिप्रियसमागमनंयाता मिहकलयासकसज्जा॥ भा
व्यहरनाथहरेमिदुरुक्तं राधातवगुणहसगसरुक्ता॥ तत्र हेतुः सीदतिअलसं नामवता कथमिलसतआह
सारा धारहस्तांतस्तितासतीदिशिहितिभवतलोपत्र्यतिकीटशी अधरवरदंनायिकाधरामृतवत्मधुराणि

तत्रोद्दावपि॥ अन्यपथीयेत्यो॰ ॥ ॥ ॥

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

रतोहृद्कांतपथ ३

गीगो॰टी॰ ॥४२॥

अथ्येति॰अथानंतरंसखीगो॰विदेकृष्णविषयेकृष्णांतिकमागत्येत्यर्थः॥ तत्रहितंराधाचरितंप्राह॥ अकस्मात्ती
तिकिकृत्वागृहेतांराधांगंतुमशक्तांदृष्ट्वा॥ विरमनुरक्तांअनुरागिणी॥ कीटरागीविदेमनसिजमदेन
मनविद्धः॥ पश्यतीतिअस्यगुणःकरीराशीलतूलक्षणोपितेलुकांतेतरतिप्रतीक्षामालाप्यतीतृ

अथुतांगंतुमशक्तांविरमनुरक्तांलतांगृहेदृष्ट्वा॥ तत्रहितंगोविदेमनसिजमदेसखीप्राह॥ गुणकरीरा
गिणरूसकतालेगीयेतेपश्यतीदशिदिविरहसिभवंतांतदधरमधुरमधूनिपिबंतांनाथहरेनाथह
रसीदतिराधाधावसगृहेतृ॥

दुपुष्पतल्पेप्रेतलतःप्रेरितदृष्टिराशाकुयामात्तुगैणकरीप्रदिष्टा॥ अस्मिन्गीतेवासकसज्जावर्ण्यतेभास
वसनिसुकल्पितताल्पेयसमागमविधिविरधाना॥ पश्यतिप्रियस्यमार्गमनंयाताभिहाकलयासकसज्जा॥ ना
थहरेनाथहरेइतिदिवसंतंराधातवसगृहवासरक्तानां॥ तताःहेताःसीदतिअवसन्नाभवंतीकथमित्यतआह
सारापोरहस्यकांतेस्तिताससीदतिदिवादिवाभवंतांपश्यति॥ कीटरागीअधरवदनायिकाधरामृतवत्मधुराणि

तनखोद्वापि॥ अन्यपर्यायोवा॥ प्रोक्तेतास्यास्पाःनामिकाभार्यापरः॥ ॥

मधुरिपिवांतां॥ ॥४२॥

उत्तर

नि नि ३

वादमिसाराधाकिंयंतिदिशीणिपदानिचलंतीगच्छंतीपतति॥ अधिकंगंतुंनपारयतीत्यर्थः॥ कीटरागीलदमिस
रणरभसेनचलंतीलदमिसारोत्सहेनसज्जमाना॥ विहितेतिहेकृष्णसाराधातवरतिकलयासुरतलक्ष्मीं
तेनरहसमेपरकेचलंजीवतिहेनहेतुरन्योनास्तीत्यर्थः॥ कीटरागीविहितांकृतांविशदांसुभ्रांविस

वदमिसरणरभसेनचलंतीमततिपदानिकियंतिचलंती॥२॥
विहतविशदविसकिसलयवलयाजीवतिपरमिहतवरतिकलयया॥३॥
मुहुरवलोकितमंडनलीलामधुरिमुरहमितिभावनशीला॥४॥

किसलयाएवमृणालंकुराएववलयानिकंकणानियस्याः॥ मुहुरिति॥ पूर्वंलोकेनाल्पयः॥ मुहुःपुनःअव
लोकितादृष्टितानंडनलीलाअलंकारविलासोययासातांनामिनाशिरवर्कंमंडनमिति॥ पुनःकीटरागीअहंमधु
रिमुरिति॥ कृष्णइतिभावनंध्यानमेवशीलंस्वभावःसहृतायस्याः॥४॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गीबंधो॰टी॰
॥४२॥

त्वरितमिति। सा सखी मिति वारं वारं पुनः पुनः वदति। इति तिर्कि। हरिः कृष्णः त्वरितं शीघ्रं अभिसारं अभिसारुमनं कथं नोपैति। आश्लिष्यतीति सा राधा हरिः कृष्णः उपैतः प्राप्त इति। अलं पर्याप्तं बहु तिमिरं अंधकारं श्लिष्यतिचुंबति। कीदृशीति निरंजलधरकल्पमेघसदृशमित्यर्थः। स्निग्धत्वा नीलत्वाच्च कृष्णसाम्यं तिमिर

त्वरितमुपैति न कथमभिसारं। हरिरिति वदति सखीमनुवारं॥ आश्लिष्यति चुंबति जलधरकल्पं॥
हरिरुपगत इति तिमिरमनल्पं॥ भवति विलंबिनि विगलितलज्जा॥ विलपति रोदिति वासकसज्जा॥ श्रीजयदेवकवेरिदमुदितं॥ रसिकजनं तनुतामतिमुदितं॥ ८॥ ॥४२॥

स्यात्। भवतीति। तयि विलंबिनि विलंबं कुर्वति विगलितलज्जा सा राधा विलापं करोति रोदिति। कीदृशी वासकसज्जा विहितसंधानेत्यर्थः॥ श्रीजयदेवेति। जयदेवकवेः इदं मितं रसं गीतं रसिकजनं भक्तजनं अ

लक्ष्मीधरकवेर॰

वि

तिरं॥ ॥४२॥

विपुलपुलकपालिः शीत्कारं पंक्तिः यस्यां सा ध्यानकल्पितस्वतरकरस्थेत्यर्थः
नरगंतवतीत्यर्थः पुनः कीदृ॰

विपुलेति। हे धूर्तवंचकसाम्भृगाक्षीहरिणनयना। तवरसजलधिनिमग्ना। शृंगारसागरे निमग्नालीना बभूवुरतिअधाहरः। किंकलाभनंगकंदर्पचिंता महतः कामस्य चिंतनं स्मरणं विधाय कृत्वा। ध्यानेनतवेवचिंतनलग्ना। तत्परा पुनः कीदृशी। तद्दृष्टा सा तादृक परिकल्प्य स्फीतसीत्कारं यथा स्यात्तथा अंतः अभ्यंतरे जनि

विपुलपुलकपालिः स्फीतसीत्कारमंतर्जनितजडिमकाकुव्याकुलं व्याहरंती। तवकितवविधायामदकंदर्पचिंतारसजलधिनिमग्नाध्यानलग्नामृगाक्षी॥

तः उत्पादितः। जडिमाजडत्वं यस्यां क्रियायां यथा भवति तथा। काकुनाध्वनिविकारविशेषेणव्याकुलं यथा स्यात्तथा व्याहरंती। तवकरंनी बीबंधो श्रीचनासक्तं परिकल्प्य निषेधवाक्यं वदतीत्यर्थः॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अंगेषिति॥एषावरतनुःसुंदरांगीत्येतिबुधाराधांप्रत्यसीकृत्यवदतिराधाअंगेबहुस्तादिषुआभू
रणमलंकारंबहुराःकरोतिएतेनआकल्पउक्तःपत्रेपर्णसंचारिणिचलितेतातिलेप्राप्तआगत
परिशंकोतर्कयतिएतेनविकल्पउक्तःलोमागतलोदाराश्यांरायनीयेवितनुतेकुरुतोरत

अंगेष्वाभरणंकरोतिबहुराःपत्रेपिसंचारिणिप्राप्तंलांपरिशंकतेविनयुतेशय्यांविरंभा
यतिरत्नकेल्पविकल्पेकल्पःस्वनासंकल्पलीलारातआसक्तोपिविनालयावरतनुर्नैषानि
रालेष्यतिसू
न्यस्वनाउक्तःचिरंआयतिर्वितयतिकृष्णसंगमेमयारदमिदंकर्तव्यमिपिअनेनसंकल्पलो
लायतकृष्णमिति मूर्खकप्रकरणोऽकल्पोभूषणं विकल्पःतर्कःतल्पस्वनाशय्यास्वनासंक
ल्पं लीलारातं रतबहुचिंतनेनविलासरातःएषुआसक्तोपिलयाविनानिशारात्रिनेष्यतिनगमिष्य
ते

सर्गातिमंगलमाहार्कविश्राम्यसीतिकंत्वियधिकंप्रतिराधायाश्चनांहेपथिकंभांडीरभूमीतरुहिभांडीरा
नामवटवृक्षसमीपेकिंविश्राम्यसि किमित्या[illegible] विश्रामाभावेहेतुगर्भविशेषणमाहार्क
टवोवृक्षेकृष्णभोगिभवनेश्यामसर्पकृष्णोततःश्रीकृष्णस्य भागवतःस्तानमितिराधाश्चनोभि
श्रापंप्राप्तालासायकालातिथिनिवारणजनितदोषाभियातप्रत्याहाहेभ्रातःबंधोसानटःनंदस्यदकथ
किंविश्राम्यसिकृष्णभोगिभवनेभांडीरभूमीतरुहिभ्रातर्थीसिनटस्त्वंगोचरमितःसानंदनंदास्यदशराध
याश्चनंतद्धेतुखाःनंदसिकेस्मिंतुगोविंदस्यजयतिसायंमतिथिःसुलिंधगणोगिरांमायादिवास
नन्यसिनगतःकिंकीदृशोरतःस्तानातदृष्टिगोचरःवस्तुविवेचयातस्यानंदमनःनाल्पोदेव
रहाभिप्रायरतःकिंचिनंदग्रामस्थःअधंगतुवृतरोधायालाहस्तांसुलानंदतिहर्मप्राप्तुर्वतिमुद्धःपुनःगोविंदस्य
लोकस्यगिरोवाण्यःजयतिसर्वकर्मवर्तनोःशुद्धःहेतुगर्भविशेषणमाहकोकटकगिरिःसायंकालीनस्यातिथिःसुलि
ध्रुगभांअभिष्यादरगर्भआगायायातोताःअयंवातएवग्रामस्थःगोविंदस्यगिरोवाणीःपुनःजयतिआनंदगो

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अधुना चंद्रोदयेराधायाः विरहं यथाधिकं वर्णयन्नाह। अत्रांतरेति। अस्मिन्नवसरे इंदुश्चंद्रोऽंशुजालैः किरणसमूहैः इंदावनांतरं इंदावनमध्यप्रदेशं अ दीपयत् प्रकाशितवान्। कीदृशः इंदुः स्फुटलांछनश्रीः फलंकश्रीः। भाव्यस्य कीदृशः कुलटाकुलवर्त्मपातसंजातपातकइव स्फुटलांछनश्रीः फलंकश्रीः। अभिसारिकाणां कुलस्य समूहस्य वर्त्मपातेन मार्गप्रतिरोधेन संजातपातकइव

अत्रांतरे चकुलटाकुलवर्त्मपातसंजातपातकइव स्फुटलांछनश्रीः।
इंदावनांतरमदीपयदंशुजालैर्दिक्सुंदरीवदनचंदनबिंदुरिंदुः॥२॥

तत्र पातकइव पातकिनः कलंकोऽस्य कोऽभवति। पुनः कीदृश्यः दिशः इव सुंदर्यः नायिकाः तासां वदनचंदनबिंदुमुखे श्रीखंडतिलकइव स्त्रीतिलको वर्तुलो भवति। असतीनां चंद्रोदये गमनाभावात् वर्त्मपातः॥२॥

॥४५॥

असरतीति। साराधाविरहितकृतानाम्यप्रकारो विलापोऽयस्मिन्। तत्र त्रैः महांतं परितापं दुःखं चकारकस्मिन्सति। राधारबिंबचंद्रमंडलेऽद्य च तिष्ठति। असरतीति माधवे कृष्णे विहितविलंबे कृति। विधुरा विह्वला। शाकं चितति। अस्य गीतस्य गौडमालवरागः। रागलक्षणं प्राग्उक्तं। विलंबमिलनं गीतेन। अत्र विप्रलंभे

असरतीति राधारबिंबे विहितविलंबे च माधवे विधुरः॥ विरहितविधविह्वलं
सापरितापं चकारो त्रैः [illegible] गौडमालवरागेणप्रतिमंडतालं
गीयते॥

अथानयिकावर्णनं। तल्लक्षणं भरतौ। त्रिविसेलदनुरागादूतिकांक्षेण्यर्ससरलसमपिचापिकापिसंकेतभूमौ। नमिलतिसलुयस्याबल्लभो दैवयोगात्तदवदति भरतस्तानपिकां विप्रलब्धां॥२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

मम्मिर किंनुकुलमेवशरणंथामि २

विलापमेवाहगीतेन।कथितोतिहेहरिस्वचित्तसंबोधनं।हहनिर्जनेसखीजनस्यवचनैःकृष्णागमनमेव
हेकेःवंचिताप्रतारितोहंकंपुरुषंशरणंरक्षितारंजामिजलप्रवेशे।"त्वयः॥८॥किमित्यतआह
अहहेत्याश्चर्येहरिःकृष्णःकथितसमयेपि।उक्तकालेपिवनंवृंदावनंसंकेतस्थानंनययौनाजगा
कथितसमयेपिहरिरहंनययौवनं॥ममविफलमेतद्दुरुसमप्रियौवनं॥याभिहकमिहशरणं
सखीजनवचनवंचिता॥८॥यद्दुरुगमनायनिधिगहनमपिशीलितं॥तेनमदृदयमिदम
सखारकीलितं॥
नाकृष्णापभोगाभावात्ममेतद्दुरुसंयोग्यमपियौवनं विफलंनिरर्थकं॥॥
यदितिमृषायद्दुरुगमनायसुरतेनसंतोषयितुंनिधिरानौ॥गहनमपिनिर्जनंवनम
पिशीलितं॥तेनकृष्णेनहेतुना॥ममहृदयंचेतः॥अस्मशरणंकामबाणेनाकीलितंविद्ध
सेवितं

ममेति।हहवनेअचेतनाज्ञानशून्याविरहानलंवियोगाग्निंकिमितिविषहामितस्मान्मरणमेववरं
श्रेष्ठंमरणेविरहानलाभावात्।कीदृश्यहांअतिवितथंअतिव्यर्थंकतनेशरीरंयस्याःसा॥कृष्णनसोद

ममममरणमेववरमितिवितथेकतनु॥किमिहविषहामिविरहानलमचेतना॥८॥
मामहहविधुरयतिमधुरमधुयामिनी॥कापिहरिमनुभवतिकृतसुकृतकामिनी॥४॥

यौवनभोगाभावात्॥८॥मामितिअहहेतिदुःखाकारेमधुरमधुयामिनीमनोहरवसंतरात्रिःमांविधुरय
तिविकलयतिकापिकृतसुकृतकामिनीविहितपुण्यकांताहरिकृष्णंअनुभवतिउपभुंक्ते॥४॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अहहेति॥अहं वलयादिमणिभूषणं कंकणप्रभृतिमणियुक्तालंकारं हरिविरहदहनवहनेन
कृष्णविरहवह्निधारणेन हेतुना बहुदूषणं अतिशयापचारकलयामि मन्ये प्रियदर्शनेन्ती
णामलंकारसाफल्यमित्यर्थः॥ कुसुमेति॥ स्रगपि पुष्पमाला पि अतनुशरलीलयाकामबा

अहहकलयामि वलयादिमणिभूषणं हरिविरहदहनवहनेन बहुदूषणं॥५॥
कुसुमसुकुमारतनुमतनुशरलीलया स्रगपि हि हंतिमामतिविषमशीलया॥६॥

णविलासेन माह हिहंति॥ कीदृशीमां कुसुमवत्सुकुमारा कोमलतनुः शरीरं यस्याः सा कीदृश्या
अतनुशरलीलया अतिविषमं अतिदारुणं शीलं स्वभावो यस्याः सा बाणेन हि हंति क्षतक्रियतेन तु

पुष्पादिना॥६॥ ॥४७॥

२ अवनप्र असमरशाश्वाम्भ्य। तत्रपरि-

नि

अहमिति॥ गणितानि तिवनं कृष्णमेव यं सा प्रतिसंस्मृता वृन्दावनसामया सा अहमिह कुञ्जे किंनु वस
मि अपि निवसामि एवं विधामपि मां मधुसूदनः कृष्णः चेत सापि न स्मरति आश्चर्यं नित्यर्थः॥५॥
हरिचरणेति॥ हरिचरणौ शरणं यस्य स जयदेवकविः तस्य भारती गीतरूपा सरस्वती भक्तानां

अहमिह निवसामि न गणितवनवेतसा स्मरति मधुसूदनो मामपि न चेतसा॥७॥
हरिचरणशरणजयदेवकविभारती वसतु हृदि युवतिरिव कोमलकलावती॥८॥

हृदि मानसे वसतु। कीदृशी भारती। कोमलकला अनिष्ठुरवर्णैः कलाभिः युता च केव युवतिरिव। यथा नाप
कहृदये कोमलकलावती सुकुमारां गीं चतुःषष्टिकामकलायुक्ता॥८॥ १२॥

कलावतीकवित्र

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

कृष्णस्यविलंबेकारणमाह। तत्किमिति।क्रांतः श्रीकृष्णेअभिसरणस्थानसंपादिते।मंजुमीनोहेसु
जुलतांकुलोकसलतांगृहांतस्मिन्नागतोनायातः।तस्मात्कामपिकामिनीं नायिकांअभिसृतां अनु
गतः।किंवाअथवाबंधुभिर्मित्रैः कलाकेलिभिर्हास्यादिक्रीडाभिः बद्धो यंत्रितः उतअथवाअंधकारिणि
तत्किंकामपिकामिनीमभिसृतः किंवाकलाकेलिभिर्बद्धेबंधुभिरंधकारिणिवनोपांतेकिमु द्भ्रम्यति।
कांतः कृष्णतमनामनागपिपथिप्रस्थितमेवाश्रमः संकेतीकृतमंजुमंजुलतांकुंजेपियं नागतः॥१॥
तमेवशुक्लेवनोपांतेवनसमीपेभ्रम्यति किंतमसिमार्गेभ्रमादश्रमंभणंत्युक्तएवाभ्यस्ते भ्रमाभावकृतितत्र
हाकृष्णतमनाः त्रिमित्तं समाकुलीकृतः करणः सन्पथिमनागपिअन्यमपिप्रस्थितमागतुमशक्तः किंतु
मर्थेअपिपाठः किं मर्थेउतकादंबनायिकाउताभवतिसाअस्याःसंकेतीनागतःप्रियःतत्स्थानागमन
किं॰

अथेतिअथानंतरंदूत्यंराधामाधवंविनोअंतरेणआगतांसखीमीक्ष्यदृष्ट्वाएवद्वीतेनवक्ष्यमाणमाह।मी
क्ष्यसखीविषादंनकार्षीत्विधामूकवक्त्रमक्षमा।कीदृशीराधा।नानार्थनृत्यकलाकथाकामिन्यारामि
तकीर्तिविरचितमानातकंनीतदृष्टवत्क्रामिन्यास्तितिकृष्णंदृष्ट्वेत्यर्थः।यथादृष्ट्वाअभिधीयतत
आग्राहेत्यर्थेएणाउन्मादेइत्यर्थः।स्मरतिअस्यगीतस्यवसंतरागःगदइतिदीयदुक्तंतत्रगीतनाटके
अथागतमाधवमंतरेणसखीमियंवीक्ष्यविषादमूकाकीदृशंकामानारमितकथापिजनानर्तदृष्टव
देवमाहाथवसंतरागेणएकतालीताल।स्मरसमरोचितविरचितवागलितकुसुमदरविलुलित
केशा॥कापिचपलामधुरिपुणा॥विलसतिवृषतिरधिकगुणा॥१॥
सखिकापिचपलाधुवतीःकामिनीमधुरिपुणाकृष्णेनसहविलसति।क्रीडतिकीदृशीसा।अधिकगुणा
मनोतिशयितसौंदर्यादिगुणयुक्ता।पुनःकीदृशी॥ स्मरसमरोचित
मधुदृष्टयाग्रविरचितःकृतःवेषोअलंकारोयस्यासाएवंकीदृशीगलितकुसुमेनपतितपुष्पस्रगाहिनादरा
दि॰

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

हरिरिति। पुनः कीदृशी हरिपरिरंभणनकृच्छालिंगनेन ललितः कृतः विकारः कामोद्रेको यया सा। पुनः कीदृशी कुचकलशोपरि तरलितः चंचलः हारो युक्ताहारो यस्यां सा॥ विचलदिति। पुनः कीदृशी विचलद्भिः कंपमानैः अलकैः चूर्णकुंतलैः ललितः सुंदरः आननचंद्रो यस्याः सा। पुनः कीदृशी तद्धरपा

हरिपरिरंभणगलितविकारा॥ कुचकलशोपरितरलितहारा॥ विचलदलकललिताननचंद्रा
तद्धरपानरभसकृततंद्रा॥ चंचलकुंडलललितकपोला॥ मुखरितरसनजघनगतिलोला॥४॥

नरभसेन कलसोत्सवपानहर्षेण। कृतातंद्रा रतिसुखानुभवनिद्रा यया॥ चंचले। पुनः कीदृशी मुखरितरशा इस्तिताररसनाका यस्मिन्नुजघनतद्गत्याचाचल्यनलोला चंचला। पुनः कीदृशी चंचलाभ्यां कुंडलाभ्यां ललितौ संघृष्टैकपोलौ यस्याः सा॥४॥

दयितेति। दयितविलोकनेन कृच्छ्रमुखवीक्षणेन लज्जितां संजातलज्जां सलज्जामित्यर्थः। हसितं यस्याः सा। पुनः कीदृशी। बहुपर्कहसारसानामिवनानाप्रकारकूजितं यत्रताहशी रतिरसः क्रीडारसः तेन रसिता हृष्टा॥ विपुलेति। पुनः कीदृशी [illegible] विपुलः विपुलपुलकाः रोमांचा यस्य

दयितविलोकितलज्जितहसितां॥ बहुविधकूजितरतिरसरसितां॥५॥
विपुलपुलकपृथुवपुषमंगां॥ वसितनिमीलितविकसदलंगां॥६॥

स्याः सा पृथुर्महान्वपुः कंपो भंगस्तरंगस्तद्वयस्याः सा। पश्चात्कमेधारयः। पुनः कीदृशी। श्वसितं सुरतायासजनितं श्वासः। निमीलितं परमानंदा[illegible] मीलिताभ्यां विकसन्प्रकटीभवन्नलंगं कामो यस्याः सा। निमीलितलोचनेन रोमांचुतिकानलः स्फुरितः॥६॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

श्रमेति।पुनः कीदृशी॥श्रमजलकणभरेणसुरतायासघर्मबिंदुविकेनसुभगंमनोहरंशरीरंयस्याः सा॥एतेनसात्विकभावोत्पत्तिः सूचिता॥सात्विकभावः पूर्वमुक्तः॥पुनर्भस्तलाप

श्रमजलकणभरसुभगशरीरा॥परिपतितोरसिरतिरणधीरा॥७॥
श्रीजयदेवभणित मतिललितकलिकलुषहरिरमितं॥८॥ ५४॥

रपतितावक्षस्स्थलव्याप्यस्थिता॥रतिः सुरतंरणइवतत्रधीरा कुशला॥७॥श्रीजयदेवेति॥श्रीजयदेवेनभणितंउक्तंवर्णितमित्यर्थः॥हरिरमितंकृष्णभोगः कलिकलुषंकलियुगपापंशमयतु

कीदृशहरिरमितंकलिकलुषं॥५९॥

विरहेति।चंद्रविषादेनसखींब्रूते॥अयेसखि॥अयंविधुश्चंद्रः॥ममहृदयेमदनव्यथांकामपीडामतिवअत्यर्थंतनोति॥विस्तारयति॥उद्दीपकविबलात्कीदृशो॥विधुः॥विरहेणवियोगेनपाटुयन्मुखांबुजंकृष्णमुखकमलतद्वत्द्युतिः शोभायस्यसः॥पुनः कीदृशः॥वदनामपितिरयन्नौछादयन्

विरहपांडुमुरारिमुखांबुजद्युतिरयंतिरयन्नपिवदनां॥विधुरतीवतनोतिम
नोभुवःसुहृदयेहृदयेमदनव्यथां॥७॥गुर्जरीरागिणएकतालीतालः॥

राधेम
रानमपि

पुनः कीदृशः॥मनोभुवः कामस्यदूतः॥गुर्जरीरागिणएकतालीतालः॥पूर्वंगीतेनकस्याश्चिदिपरीतंअंधुनाकस्याश्चित्स्वाधीनभर्तृकायाः नायकस्तस्याः क्रीडामाहात्म्यमुद्देतीतिस्वाधीनभर्तृकलक्षणंयस्यारतिगुणाकृष्टपतिः पार्श्वमेमुंचति॥विचित्रविभ्रमासक्तास्वाधीनपतिकायजेति॥९॥

भमेरंरति

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

णी

गी॰ गो॰ टी॰ ॥५५॥

रागैर्लक्षणंत्रायुक्तंहेसखिअधुनाअस्मिन्कालेयमुनापुलिनेयद्वनंतस्मिन्रविजयीजयश्रीलोभा
रारिःकृष्णःरमतेक्रीडतेकथंरमतेदृश्यतेआहारमणीवदनेकातामुखेसपुलकंरोमांचसहित

रस

संमुदितमदनेरमणीवदनेचुंबनवलितांधरे॥मृगमदतिलकंलिखतिसपुलकं
मृगमिवरजनीकरेरचयतियमुनापुलिनवनेविजयीमुरारिरधुना॥१०॥

यथास्यात्तथामृगमदतिलकंकस्तूरीतिलकंलिखतिकीदृशेवदने समुदितःसमुपचितःमदनःकामोयत्रसकामेदृश्यथः।चुंबनेनवलितःसंमुखीकृतसंकोचितःअधरोयस्यतस्मिन्रजनीकरेचंद्रेमृगमिवहरिणमिव

॥५५॥

मन्दरमातलकलिखतीत्यर्थः

नये ह

घनेतिघनचयरुचिरेमेघसमूहवन्मनोहरेचिकुरेकेशपाशेकुरुबककुसुमंरक्तकुरंटकपुष्पंरचयतिपथारूढानमर्पयतिपुनःतरलितानिचलीकृतानितरुणानांमानिनीनांनयनानिअतिसुंदरेत्यर्थः।कीदृशंकुरुबककुसुमंचपलावद्विद्युद्दिवसुमुमारोभायस्यालक्ष्म्यालक्ष्यतयोक्तं

घनचयरुचिरेरचयतिचिकुरेतरलिततरुणानने।कुरुबककुसुमं
चपलासुमुमेरतिपतिमृगकानने॥११॥

हितत्वाच्चविद्युत्साम्यंपुनःकीदृशेरतिपतिःकामःसएवमृगःतस्यकानने।यथामृगवासोवनेतथाचिकुरकामृगसंघतिकामजनकेत्यर्थः।अन्यस्मिन्पिमेघेविद्युद्भवति।तरुणानामेघसमयःकामादिभावेदृश्यतिमेघोदृश्यहिहरिणानामप्यतिसुखमुत्पद्यते॥११॥

अनेक

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain. Digitizagtion by eGangotri

घटयतीतिसुघनेनिविडेकुचयुगगगनेस्तनद्वयाकाशेअमलंनिर्मलंमणिसरंमुक्ताहारंतंदेवता
रकंपटलंनक्षत्रसमूहंघटयतीति॥ [illegible] यांजयतिकुचमृगमदरुचिःकस्तूरीदीप्तिस्तयारुचिर्वि
भूषितोपुनःनखपदंनखक्षतंतदेवेंदुरीयंचंद्रःतेनभूषितंअलंकृतोगगनपक्षेशोभमानमिति

घटयतिसुघनेकुचयुगगगनेमृगमदरुचिरुपेतोमणिसरममलंतारकपटलंनखपदक्षत
विभूषितोजितविसशकलेमृदुभुजयुगलंकरतलंनलिनीदलंमरकतवलयंमधुकरनिचयं
स्मिनयनसारेष्टेदीर्घविस्तारेलोहमुद्रेरतिविश्वंजितेतिमृदुभुजयुग
लाकोमलभुजबाहुद्वयेमरकतरत्नखचितंवलयंकंकणमेवमधुकरनिचयंभ्रमरसमूहंवितरतिददाति
रत्नयतीतिलक्ष्मीकीटोभुजयुगलंजितविसशकलेकरतलमेवनलिनीदलेपद्मिनीपत्रेताद्वेभ्रमरस

जितंविसशकलंनालखंडंयेनतस्मिन्पुनःकीरशीमशीनले॥

विधिरतिवधूर्ति

रतीतिरतेःशृंगारस्यगेहंआश्रयेजघनेलितंदेमणिमयरसनेमुक्तामयींमेखलांकीटराज
घनेविपुलोमहान्तरोःपघनःशरीरस्यअतिमांसलस्त्यर्थःपुनःकीटश्चमनसिजस्यकाम
स्यकनकनिर्मितसिंहासनमिवाकीटश्चंतीरणस्यचंदनमालिकायाःहसनंनिंदकांयदराजा

रतिगृहजघनेविपुलापघनेमनसिजकनकासनोमणि
मयरसनंतोरणहसनंविधुरतिरुतवासनो॥५॥

सिंहासनेउपविष्टोतिवदान्चंदनमालिकाबध्नतीपुनःरुतवासने रुतंदंतंवाससे वस्त्रंयस्मिन्
नस्त्रीपरिमलवाचीतीत्यर्थःयदाकोमनवासनंस्थानंयत्रासनपाठ्यवासनवसनवासस्तत्र
तानेचकथ्यातइतिविश्वः॥५॥ रुतं

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

चरणेति। चरणकिसलयेपादपल्लवे यावकभरणं अलक्तकपूरणं जनयति करोतीत्यर्थः। कीदृशे। चरणकिसलय हृदयोजिते। कुलेन रागातिशयात् स्वहृदयं अर्पितो स्वहृदयेन चरणकुलायावकं करोत्यर्थः। कीदृशे हृदि कमलानि लियलक्ष्म्याः आश्रये। कीदृशे चरणकिसल

चरणकिसलयेकमलानिलयेनखमणिगणपूजिते॥ बहि
रपवरणंयावकभरणंजनयतिहृदियाजितो॥

ये नखाः चमणिगणाः पुष्परागादिसमूहाः तैः पूजिते अर्चिते। कीदृशे यावकभरणं बाह्यमाच्छा
दकं बहिर्भूतं अपवरणं संवरणं यस्याः स्पष्टमित्यर्थः। नखात रमिति॥ ध॥ बहिरपवरणं-

धर। मदर्थं समवर्ण विरसदुर्जनं अप्रस

रमयतीति। हे सखि खलहलसोदरे खलस्य दुर्जनस्य हलधरस्य बलभद्रस्य सोदरे भ्रातरि लुब्धे
सुभ्रुवां अत्यर्थं कामपि नायिकायौवनरूपगुणादिभिस्तुल्यं यथा स्यात् तथा रमयति क्रीडति। इह
विटपादेरलता गृहोऽफलं निःश्रेयोजनं विरसं सरहितं यथा स्यात् तथा किं भवति। हे सखि

रमयतिसुभ्रुवांकामपिसुभ्रुवांखलहलधरसोदरे। किमफलमवसंविरमिहविरसंवदसखिविटपे।
दरोपादहरसभणनेकृतहरिगुणनेमधुरिपुपदसेवके॥ कलियुगचरितंनवसतुदुरितंकविनृपजयदेव

वदकथय हलिकस्यसोदरेरतिसौभिश्रायांखलरतिकोधाविभीषा। इति। इह कमपि कविनृपजयदेवके
कलियुगचरितंकलियुगकृतदुरितपापनवसतु नाशितु। प्रार्थनायां लोट्। कीदृशे मधुरिपुरसभणनेकस्य
शृंगारकथकेकर्तरि। पुनः कीदृशे। कृतहरिगुणने। कृतहरिगुणनं चिंतनं येनापुनः कीदृशे। मधुरिपो

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain. Digitizagtion by eGangotri

अधुना

कृष्णस्यानागमनादुत्सुकितां सखीं आश्वासयंत्याह नायातइति हे सखि दूति कैतवं कुरु यदि
निर्दयो दूरारहितः राधेनं चकः कृष्णः नायातस्तर्हि किं दूयसे संतापं भवसि अनागमनकारणमाह
दुर्वल्लभः बल्लीवल्लभाः स्त्रियो यस्य सः कृष्णः स्वच्छंदस्वच्छयोतत्रस्तुलनरमतो तत्रकिं दूषणं कि पराधनत
हि सुकथमत्रोपमिष्यतीत्यतआह यदयिति हे सखि अयमेदृश्चेतोमनः प्रियसंगमाय कृष्णस्य भोगार्थ

नायातः सखि निर्दयो यदि राधस्तं दूति किं दूयसे स्वच्छंदं बहुवल्लभः सुरमतेर्कितत्रते दूषणं प्रत्या
द्यप्रियसंगमाय दयितस्याकम्यमाणं गुणैरुत्कंठार्तिभरादेवस्फुटदिदं चेतः स्वयं योस्यति ॥

यमेव यास्यतीति त्वं पृच्छसि जानीहि कीदृशं चेतः दयितस्य कृष्णस्य गुणैः शौर्यादिभिः आकम्यमाणं व
शीकृतं पुनः कीदृशं उत्कंठितं शीघ्रं कंठे आर्तिः कामपीडा तया भरः अतिशयः तस्मादिव स्फुटत्वहि
भवत्यपि वस्तुतः सकुलं गमनं तत्र सकलाकर्षा हि भवति अन्यापि गुणैः रूपैः सत्प्रियः

अपरं स्थि

या

अस्य देवांकरागः ॥ रागलक्षणं प्रागुक्तं ॥ अनिलेति हे सखि नायिकावनमालिनाल्लक्षेन रमिता क्रीडिता
साकि सलयत्रायनेन पल्लवत्राय्यथानतपति क्रीदृशेन वनमालिना अ निलेन वायुना तरलं चंचलं य
त्कुवलयं नीलोत्पलं तद्वन्नयनेयस्य तेन सर्वरसानामेवालोकनादिति भावः ॥ अस्मिन्गीतिसंचोगविया

देवांकरागेण रूपकताले ॥ अनिलतरलकुवलयनयनेन ॥ पतिनसाकि सलयरायनेन ॥
हसि यारमिता वनमालिना ॥ पृ ॥ विकसितसरसिजललितमुखेन स्फुटतिनसामनसिजविधिरेन
॥ ॥

गोवरात ॥ विकसितेति ॥ विकसितं प्रफुल्लं यत्सरसिजं कमलं तद्वन्मनोहरं ललितं मनं यस्य एकं तेन
लेन न्यारमिता सामनसिजविधिस्तेनकमवर्णेन स्फुटति नविद्भवतीति संयोगे वियोगे पुनः स्फुटत्वं
टिकाकृता ॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अधुना

कृष्णस्यानागमनात् दुःखितां सखीं आश्वासयंत्याह नायात इति। हे सखि दूति वैटकर्मकुशले। यदि निर्दयो दयारहितः राधेर्वचकः कृष्णः नायातस्तर्हि किं दूयसे संतप्तो भवसि। अनागमने कारणमाह। बहुवल्लभः बहवो वल्लभाः स्त्रियो यस्य। सकृष्णः स्वच्छंदस्त्वं च यातं तत्र रूठानरमतो। तर्वा किं दूषणं कोपराधः। तर्हि सकथमत्रेत्याशंक्य तीत्यत आह। हे सखि अयमभेदं चेतोमनः प्रियसंगमाय कृष्णसंभोगार्थं तं

नायातः सखि निर्दयो यदि शठस्त्वं दूति किं दूयसे स्वच्छंदो बहुवल्लभः सुरमतेः किं तत्र ते दूषणं। राधा द्यप्रियसंगमाय दयितस्याकस्मिकं गुणे रूक्तार्तिभरादिदं चेतः स्फुटदिदं चेतः सयं योस्यति॥

यमेव यास्यतीति। वंपुत्रयजाशी हि कीदृशं चेतः। दयितस्य कृष्णस्य गुणैः सौंदर्यादिभिः आकृष्यमाणं वशीकृतं। पुनः कीदृशं। रूक्तं। श्रीकृष्णे आर्तिः कामपीडा तया भरो अतिशयः तस्मादिदं स्फुटत्वं हि भवत्यपि वस्तुतः सकुलस्थाने कृष्णे तं स्वकस्माद्धि भवति। अन्यापि गुणैरुक्तैः सन्नद्धयं

अपरं

स्थि

या

अस्य देशांकरागः। रागलक्षणं प्रसुकं। अलिति हे सखि नायिकावनमालिना कृष्णेन रमितां क्रीडिता साकिसलयत्रायनेन पल्लवत्रायमयानतपति। कीदृशेन वनमालिना। अलिति नवा पुनः। तरलं चंचलं च तुवलयं नीलोत्पलं तद्वन्नयनं यस्य तेन। सर्वस्यानावलोकनादिति भावः। अस्मिन्रीतिसंयोगविया

देशांकरागेण रूपकताले। अलिलतरलकुवलयनयनेन। पतिन साकिसलयत्रायनेन॥

हे सखि यारमितावनमालिना॥ १॥ विकसितसरसिजललितमुखेन। स्फुटतिन सामनसिजविधिरेवनः॥ ॥२॥

गोत्रवातयेन। विकसितेति। विकसितं प्रफुल्लं यत्सरसिजं कमलं तद्वन्मनोहरं। अनंगस्य एवं भूतेन मुखेन यारमितासामनसिजविधिरेवनकामबाणैन स्फुटतिः। नविद्धो भवतीति संयोगे वियोगे तु स्फुटत्वं

तिकाक्ष॥ ॥२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अमृतेति। अमृतवन्मधुराणिमनोज्ञानिमृदुतराणिकोमलानिवाक्यानियस्यतेनवनमालिनाया
रमितासामलयजपवनेनमलयानिलेननज्वलति। नसंदीप्यतेसंभोगे। वियोगेचसानलेनज्वलतीव
॥ स्फुरतीति स्फुरज्जलरुहाणिस्फुरत्पद्मानारुचिरिवरुचिर्यस्याताद्रशः करचरणायस्यतेनवनमालि
नायारमितासाहिमकरकिरणेन। चंद्रदीप्तानदहति। नोपतप्तामवति। अवलासिंतालक्ष्मीभावप्रतिसंयो
गे। वियोगेतुनदहति। अपितुदहत्येव। स्फुरत्पद्मस्यातिलोहितलेनोपादानं॥४॥

अमृतमधुरतरमृदुवचनेना। ज्वलतिनसामलयजपवनेना॥३॥
स्फुरज्जलरुहरुचिकरचरणेना। दहतिनसाहिमकरकिरणेना॥४॥

॥५५॥

सजलेति। सजलजलदसमुदयवत्तोयदकमेघोदयवत्तरुचिरेणसुंदरेणवनमालिना। यारमिता
साहृदिमनसिविरहभरेणविरहाधिक्येननदलतिनविदार्यतेप्रतिसंयोगे। वियोगेतुकिंनदलतिअ
पितुदलत्येवेतिकाकुभावोज्ञेयः॥५॥ कनकेति। कनकनिकषस्यसुवर्णरेखायाःरुचिरिवरुचिर्यस्यतत्

सजलजलदसमुदयरुचिरेण। दलतिनसाहृदिविरहभरेणेना॥५॥
कनकनिकषरुचिशुचिवसनेना। श्वसितिनसापरिजनहसनेना॥६॥

टीका॥ शुचिविमलंवस्त्रंयस्यापीतांबरेणेत्यर्थः। तेनवनमालिनायारमितासापरिजनहसनेनश्वसि
तिनश्वासंकरोतीतिसंयोगे। वियोगेतुअपिपुनश्वसत्येव॥६॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

व्याप

सकलेति सकलभुवनेयेजनाःयुवानःतेषामपिवरेणश्रेष्ठेनतरुणेनयूना।अतिकरुणेना।अतिदयावता
नमालिनायारामेतासारुजंपीडांनवहति।इतिसंयोगे।वियोगेतुसारुजंवहत्येवाकीदृशेनकरुणेन

सकलभुवनजनवरतरुणेनक्षहतिनसारुजमतिकरुणेन॥७॥
श्रीजयदेवभणितवचनेनप्रविरातुहरिरपिहृदयमनेना॥८॥

करुणा

अतिकरुणेनेत्यामतिक्रांतेनतिर्द्येनेत्यर्थः।अतिकरुणेनेत्युपलक्षितासतिइतिक्रियोगेविशेषणं
ज्ञेयं॥श्रीजयदेवइति।अनेनश्रीजयदेवभणितंयद्वचनंगीतरूपंतेनहरिरपिहृदयंभक्तानांप्रवि
शतुपुण्यदातृत्वात्॥८॥१६॥

करुणस्तुरसेवृक्षेकृपायांकरुणामृतइतिविश्वः- अतिकरुणरसेन २

टीकानीपीयं

कामभोदननक१

तेमलयानिलंप्रार्थयते।मनोभवेति।हेमनोभवानंदनचंदनानिलमलयवात।प्रसीदमभोपरिप्रस
न्नोभवारेदत्याक्षेपसंबोधनेदुःखकारितत्वात्।दक्षिणवामतांप्रतिकूलत्वंत्यजा।हेजगत्प्राणजगता
प्राणभूता।क्षणंअल्पकालं माधवपुरोग्रेविधायकृष्णपुरतःकृत्वामममप्राणहरेभविष्यसि

मनोभवानंदनचंदनानिलप्रसीदरेदक्षिणमुंचवामतां॥क्षणंजगत्प्राणविधाय
माधवंपुरोममप्राणहरोभविष्यसि॥१॥

प्राणगमनसमयेहिकृष्णदर्शनमतिदुर्लभमितिजगतांप्राणहरत्वमनुचितमितिभावःवामंस
ज्ञेप्रतीपेचद्रविणेचातिसुंदरइतिविश्वः।करुणस्तुरसेवृक्षेकृपायांकरुणामृतइतिविश्वः॥१॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

पुनरपि सखीं प्राह रिपुरिति। यस्मिन्कुलेगते दूरं स्थेसति। अयं सखीसंवासः सखीभिः सहसम्बन्धवासः। अत
स्तद्भवं रिपुरिव मम मनः दुनोति। संतापयति। हिमानिलः शीतलवायुः। वि। रवी। वह्निरिव मम मनः
दुनोति। सुधाराश्मिश्चन्द्रः विषमिव दुनोति। तस्मिन्नदय करुणारहिते प्रिय एव। अविचारि। मम हृदयं मम

रिपुरिव सखीसंवासः यं शिखीव हिमानिलो विषमिव सुधारश्मिर्मनो दुनोति मनोगते॥ मम
हृदयमद्य तस्मिन्नेव पुनर्वलते बलात्कुवलयदृशां वामः कामो निकामं निरङ्कुशः॥

नः पुनरपि बलात्हृगतं वलते संगच्छते। निवार्यमाणमपि तत्रैव गच्छतीत्यर्थः। यतः कुवलयदृशां नीलोत्प ॥५७॥
लाक्षीणां नारीणां वामः क्रूरः कामो निकामं अतिशयेन निरङ्कुशः स्वेच्छाचारी अपरं तत्र इत्यर्थः॥

बाधामिति ॥

पुनरपि जीवितं निरयेक्षलेन मलयानिलादीन्प्रत्याह। हे मलयानिल चन्दनवायो। बाधां मम पीडां विधे
हि कुरु हे पंचबाणकाम। तं प्राणान्न गृह्णाण। यथा पुनरपि अहं गृहं नात्रयिष्ये। न यास्यामि। तथा प्रा नाश्रयामि:

बाधां विधेहि मलयानिल पंचबाणप्राणान्न गृह्णाण न गृहं पुनरात्रयिष्ये॥
किं ते कृतांतभगिनि क्षमयातरंगैरंगानि सिंचमम शाम्यतु देहदाहः॥

णान्न गृह्णाणेत्यर्थः। हे कृतांतभगिनि यमुने। ते तव रंगैः तरंगैः किं। यमभगिन्यास्तव शांतिर्नोचितेति भाव क्षमय
लं तरंगैः स्वकीयैः कल्लोलैः अंगानि सिंचा। तेन मम देहदाहः शरीरसंतापः शाम्यतु मम मरणमेव मे शांतिरित्यर्थः॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

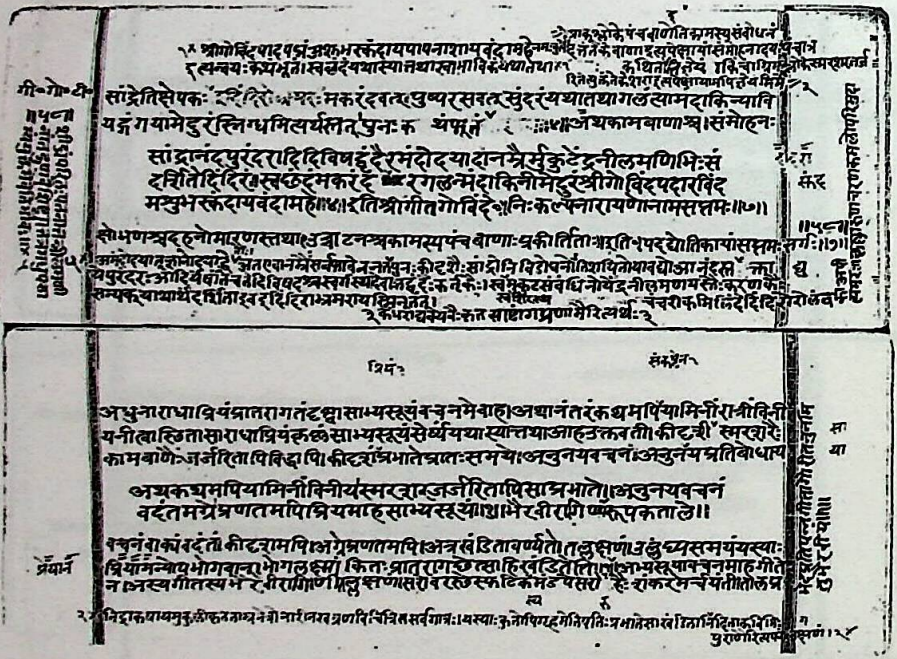

सांद्रेतिसेपकः दरिदिरः मकरंदवत्पुष्परसवत्सुंदरंयथातथागलत्सामदाकिन्यावि
यङ्गंगायामेदुरस्निग्धमित्यर्थस्तत्पुनःकथंभूतं ॥४॥ अथकामबाणाश्च। संमोहनः

सांद्रानंदपुरंदरादिदिविषद्वृंदैरमंदोदयादानम्रैर्मुकुटेंद्रनीलमणिभिः सं
दर्शितेंदिंदिरःस्वच्छंमकरंदं रगलन्मंदाकिनीमेदुरश्रीगोविंदपदारविंद
मस्तुभस्कदायवंदामहे॥४॥ इतिश्रीगीतगोविंदे निःकल्पनारायणनामसप्तमः॥७॥

सोभणस्वदहनोमारणस्तथाश्वत्वात्रकामस्यपंचबाणाःइकीतिताःइतिपदद्योतिकायांसप्तमः सर्गः॥७॥

अथुनाराधाप्रियंप्रातरागतंदृष्ट्वासाभ्यसूयंवचनमेवाहअथानंतरंकथमपियामिनीराधीतिनी
यनीत्वास्थितासारापाप्रियंरुक्षंसाभ्यसूयंसेर्ष्ययायथास्यात्तथाआहउक्तवतीकीदृशीस्मरशरैः
कामबाणैःजर्जरितापिविद्धापिकीदृशंप्रभातेप्रातःसमयेअनुनयवचनंअनुनयंप्रतिवोधाय

अथकथमपियामिनीनीयस्मरशरजर्जरितापिसाप्रभाते॥अनुनयवचनं
वदंतमग्रेप्रणतमपिप्रियमाहसाभ्यसूयाश्रा॥भैरवीरागेएकतालेः॥

पश्चुनंबाकांवदंतीकीदृशमपिअग्रेप्रणतमपिअत्रखंडितावर्णयति। तलुक्षणंअलंघ्यसमयंयस्याः
प्रियमन्वेयभोगवान्नाभोगलक्ष्मा कितःप्रातरागतःत्वाहिरवंडितीतिसाभ्यसूयंवचनमाहगीते
नसत्यगीतस्यभैरवीरागिणीमलुक्षणासरोरक्तस्फटिकमंडपसरोरुःशंकरमन्वेयतीतोलप्र

निद्राकषायमुकुलीकृतकाव्यनेत्रीनारीनखरव्रणविचित्रितसर्वगात्रः।यस्याःकुतोपिगृहगोपतिःप्रभातेसाखंडितामिदमपिभ
पुराणरिपुरपि स्मरणं॥२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

रजनीति। हरिहरिरिति खेदानुकोशव्यथां हे केशव रतो याहि गच्छ। हे माधव त्वया हि रतो गच्छ। कोपादि
कोपनद्विरुक्तिः। कैतवबाष्पकचकपटबाष्पमावदाहे सरसीरुहलोचनतानायिकाभवुसरा भवुगुप्त
मातवविषादमनस्तापं हरति दूरीकरोति। कथं कैतवबादलमित्याह हे कृष्णतवनयनस्फुटप्रा[illegible]
नुरागमिव वहति धारयति। कीदृशेन नयनरजनिजलितनयरुणा अतिरञ्जितेन जागरागेण लोहितरागेण

रजनिजनितगुरुजागररागकषायितमलसनिमेषं क्षणहरतिनयनमवुरागमिवस्फुटमुदितरसा
मिनिवेशं॥ हरिहरिति याहि माधव याहि केशवमावदकैतवबाष्पमनुसरसरसीरुहलोचनयात
वहरतिविषादं॥ पुनः
कषायितं आरक्तं कृतं। पुनः कीदृशं। रात्रिजागरशेषलालसनिमेषं पक्ष्मचलनं यस्य। पुनः कीदृशं अनुरा
गेण उदितरसाभिनिवेशं। उदितः कथितः रसस्य अन्यकामिनीविषयिकशृंगाररसस्य अभिनिवेशः तत्परतया य
माधव कलस्य माधव रत्नेन नयनं चन्द्रयथा तिलकं शशनाकस्यापि कुशादास्तत्र मनुचितमिति

कज्जलेति। हे कृष्ण रागेण लोहितं दशनवसनं अधरः तनोः शरीरस्य अनुरूपं साटकं यंतनोति। विस्तारयति
कीदृशं दशनवसनं कज्जलेन मलिनं श्यामं मध्ये द्विलोचनं नेत्रं तस्य चुंबनेन विरचितं कृतं नीलिमरूपं
श्यामतारूपं यस्य। आरक्तस्य अधरस्य नेत्रं चुंबनेन श्यामता प्रतिपादनात्। तनोः रतुरूपं तनोतितनो

करो

कज्जलमलिनविलोचनचुंबनविरचितनीलिमरूपं। दशनवसनमरुणमवतु कृष्णतनोतितनो
रतुरूपं॥ मधुपुरुहरिति तवस्मरसंगरखरनखरक्षतरोचिः मरकतशकलकलितकलधौतलिपेरिव र
मनुरागलेखं। चुंबितमवति। मधुपुरिति। हे कृष्णतव वपुः। वारिरुहति जयलेखं सुरतविजयपत्र
रक्तलिखितपत्रं अवतु रक्षति। कीदृशं वपुः। स्मरसंगरे कामयुद्धे खरणां तीक्ष्णानां नखानां क्षतानि तेषां रोचः
शकलेषु मरकतशकले नीलमणिखंडे कलितानि निर्मितानि यानि कलधौतलिपिः स्वर्णवर्णक्रियाणां लिपिः तस्य
स्यात्तव विश्वमणनं॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गि०गो०श्री० ॥९॥

चरणेति।नवेद्मुरारेर्हृदयंमदनद्रुमस्यकाम "वृक्षस्य हृदयांतर्गतस्य नवकिसलयपरिवारं नूतनपल्लवसमूहं बहिर्दर्शयतीवप्रकटयतीवा।कीदृशं।हृदयी चरणकमलादन्यस्त्रीपादप्रभावात्।गलतास्त्रवता।अलक्तकेनसिक्तं उक्षितं।किंसलयपरिवारं।नवतलाभिधानात्।पुनर्नवपदं।अत्यंतनवंसूक्ष्मनार्थी।परिवारः परिकरेसम्बन्धेवस

चरणकमलगलदलक्तकसिक्तमिदंतवहृदयमुरारेः।दर्शयतीवबहिर्मदनद्रुमनवकिसलयपरिवारं।अस्य पदंभवद्धरगतमभजनयतिचेतसिखेदं।कथयतिकथमधुनापिमयासहतववपुरे

तदृष्टांत

निपिचेति।विश्वः।अस्त्रेणेतिभवद्धरगतंतवाधरोत्तेवर्तमानंदशनपदंअन्यकामिनीदंतंतत्क्षतमनत्रेवसिमनसिखेदंसंतापंजनयतिकरोतीत्यर्थः।एतद्दशनपदमधुनापिदरनीमपितववपुः मयासहअभेदंकथंकथयतीतिनकथयतीत्यर्थः।नविद्यतेभेदोयस्यापूर्वंतयासहभेदोनास्तिरतिस्मित्तं रसभी

तव

वहिरिति।नूतनेति।वितर्कयामिहेकच्छतवमनोपिचित्तमपिवहिरिवमलिनतरंकलंकभूविष्यति।रतिनूतनतर्कयामिवयंकथंज्ञातमित्यतआहः।अन्यथालंअनुगतंतेसेवकजनमल्लक्षणं वंकथंवंचयसेप्रतारयसि।कीदृशजनंअसमशरः कामः तस्यजूरेणदीक्षयादूरेनउपतप्तोअनमलिनतंकलंकतंकीदृशंभवति।अनमतीति।अबलाकबलायस्त्रीणांग्रसनार्थंभवानवनवनुभ्रमति

वहिरिवमलिनतरंतवकच्छमनोपिभविष्यतिनूनं।कथमथवंचयसेजनमनुगतमसमशरजरजूनं।अनमतीतिभवानबलाकवलायवनखुकिमत्रविचित्रंअथयतिपूतनिकेवधूवध

वधस्यापवादः

अत्रस्त्रीग्रासेकिंचित्रंयतःपूतनिकेवरासीवेतेवधेनिर्दयंदयारहितंबालचरित्रेप्रथयतिहिवपूरवधनिर्दयेतिसंबोधनंवा।विश्वुनालयासारासरीवृताताअस्मिन्रलयिपूतेसतिप्रेकोमलंगीनामस्माकंग्रासतत्रकिंचित्रमितिभावः।अयोअथचसंप्रत्यंअंगलारेभयोरपीतिविश्वः।मन्यचाकधूर्व

१ ८-१२ श्लोकप्रमाणं पद्यपदेहतेभ—

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॥ भर

श्रीजयदेवेति। हेविबुधाः पंडिताः भक्तारस्यर्थः।८॥ ७॥ तवेदमिति। हेकितवं कतवलोकः प्रसिद्ध
स्यप्रस्यातप्रणयस्यप्रेमातिशयस्यभंगेननाशेनयः शोकः तंदधिमनःअतिजानिर्वचनीयुलज्जाज
नयति। कीदृश्याः ममा। तवेदं हृदयं वक्षस्थलं पश्यत्याः कीदृशं हृदयत्रियायाः नायिकायाः पदालक्त

आलोकः प्रकाश

विबुधा

र

श्रीजयदेवभणितरतिवंचितखंडितयुवतिविलापं। शृणुत सुधामधुरं विबुधाः लयतिहृदा
यं॥८॥ तवेदं पश्यत्याः प्रसरदनुरागं बहिरिव प्रियापादालक्तच्छुरितमरुणद्योतिहृदयं॥
ममायप्रस्यातप्रणयभंगेनकितवलोकः शोकादतिकिमपि लज्जाजनयति॥९॥

पृ
॥८॥

कनचरणयावकेनछुरितं। अतएवअरुणवत्सं। धारागवत्द्योतितुं शीलंयस्येति अरुणद्यो
यमिति पाठे अरुणआरक्ताआभाद्योतिर्यस्य। तादृशहृदयं इतिसमासः। उत्प्रेक्षते। बहिः प्रसरदनुरागमि
वबाह्यप्रसरदनुरागो हिअरुणोवर्ण्यते॥१०॥

गोपस्य

सोर

द्वीप

संगीतेकविः भक्तानप्रत्याशिषंब्रूते। धातरिति। अयंनंदात्मजः कृष्णोजगदानंदयअस्तु। लोकसुख
ग्रंभवतु। कीदृशः प्रीडाचंचलंलज्जयाचलमानंनयनत्रयाः नेत्रयाः अचलंअपांगकटाक्षंआधायाप
यित्वास्मरंसुखंरिंदस्यसुखंस्मरसुखंकारणमाहकस्मिन्सतिप्रातःउषसिअन्युतंक्रुद्धंनीलं

रव

आतनलिनचोलमच्युतमुरः संगीतपीतांशुकंराधायाश्चकितंविलोक्यहसतिस्वै
रंसखीमंडलेडौडीचंचलमंचलंनयनयोराधायरा धानेनेस्मरस्मरसुखंयमस्त
अगदानंदायनंदात्मजः॥१॥ इतिश्रीगीतगोविंदे॥ लक्ष्मीपतिनामाष्टमः सर्गः॥८॥

आतनोलवस्त्रंयस्य। यामवस्त्रंधरंविलोक्यदृष्ट्वा अच्युताराधायाः उरोवक्षस्थलंसंगीतपीतांशुकंपरिधा
नोलकृतपीतवस्त्रं। चकितंसविस्मयंविलोक्यसखीसमूहेस्वैरंहसतिवस्त्रपरिवर्तनमालोक्यहास
इत्यर्थः॥१०॥ इतिश्रीगीतगोविंदे महाकविनारायणपंडितकृतटीकायांलक्ष्मीपतिनामाष्टमः सर्गः॥८॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अथेति॥अथानंतरं सखीतां राधांप्राह॥उक्तवती॥कीदृशीं॥तां मन्मथेनकामेनखिन्नां दीनां॥पुनः कीदृशीं॥रतिरसे नस्थगारसेनभिन्नारहिता॥अतएवपुनः कीदृशी॥विषादेनदुःखेनसंपन्नां॥पुनः कीदृशीं॥अलुचितंप्या तेरि तंकच्छविलासोयस्य साकलहनेअतितांअवहिता॥अत्रकलहांतरितानायिकावर्ण्यते॥तल्लक्षणं॥ प्रा णेश्वरप्रणयकोपभरेणभीतियन्चाटुकारमचिरादहदधापश्चात्संतप्यतेमदनवह्निविरावसहस्रैर्वीक्ष्य

तामथमन्मथखिन्नांरतिरसभिन्नां॥विषादसंपन्नां॥अलुचितितहरिचरितांकलहांतरितामुवा चरहःसखीं॥॥युगीरम॥रूपकतालेहरिरभिसरतिवहतिमधुपवने॥किमपरमधिकसुख सखिभवनेमाधवमाकुरुमानिनिमानमय॥ध्रु॰॥

रुलंतुकलहांतरितेतिसास्यात्॥श्लो॰कोकंगीतनगहरिरिति॥अयेहमानिनि॥आभिमानवतीराधेमाधव वहरुलमानंअभिमानमाकुरु॥माकार्षीः॥इतिआर्यनाम्नोलोदृमेधुपवनेवसतवायोवहतिसति॥स्वयमेवलतीर यसंकेतभूमिमागच्छति॥हेसखिभवनेगृहेपिअपरमधिकसुखंअतिशयसुखंकिंनकिमपि॥नायकस्यस्वयमा

हरिरभिसरति

तालेति हे राधेतालफलादपिकठिन्येनस्थौल्येनवर्तुलत्वेनचयुरंअधिकंकुचकलशांतनघटंकिं मितिविफलीकुरुथाःकच्छहस्तव्यापारपरिशीलनाभावात्॥कीदृशीं॥अतिसरसं अतिरसयुक्तं॥तस्मि न्हृदरसाविर्भावात्॥हृदयाल्हादकमितियावत्॥॥भिन्नमन्यथावचनेसंगतदारिस्फुटं इतिवि

तालफलादपिगुरुमतिसरसं॥किंविफलीकुरुषेकुचकलशं॥॥॥
कठिनकथितमिदमनुपदमचिरं॥मापरिहरहरिमतिशयरुचिरं॥॥॥

स्वयंहारपरंअनुपदंस्थानेस्थानेअचिरंसांप्रतंकतिवारान्नकथितंयुदितंकिंतुकथितमेवकिंतदित्या ह॥अतिशयरुचिरंअतिकमनीयंहरिंकच्छमापरिहरमावज्ञासीरितिभावः॥॥

तं

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰ ॥२॥ उपहसति

किमिति॥ अतिविकला असावधानेंद्रियात्वं किमितिकस्मा द्विषीदसि॥ दुःखितभवसि॥ रोदिषि॥ कंदसि॥ मदुःकनिराकरणात्॥ दा॰ गीं विषादो रोदनं च अर्थ मिति॥ सकलासंपूर्णयुवतिसभातरुणीसमाजः तवत्वां विहसति॥ तनेति॥ कर्मणि षष्ठी॥ सजलेति॥ सजलनलिनीदलशीतलशयनेन

किमितिविषीदसिरोदिषिविकले॥ विहसतियुवतिसभातवसकला॥४॥
सजलनलिनीदलशीतलशयने॥ हरिमवलोकयसफलयनयने॥५॥

हरिमवलोकयसफलयनयने॥ सजलेनार्द्रेणनलिनीदलेनकमलिनीपत्रेणशीतलीकृतायाशय्यायांस्थितं हरिं कृष्णमवलोकयपश्यादरो नान्यनयनेनेत्रे सफलय॥ ॥ सकलेकुरु॥

॥६३॥

अनुनय

जनयसीति॥ हे राधे त्वं मनसि गुरुं महान्तं॥ खेदं दुःखं किमिति जनयसि॥ उत्पादयसि॥ तस्मात् ममवचनं वाक्यं आकर्णय॥ कथं भूतं वचनं॥ अनीहितः अनाकांक्षितः भेदो विरहो यस्य॥ भवत्या हितं वचनं वदामीत्यर्थः॥ अतएव शृणु॥ ॥ कीदृशं हरिं वचनमित्याह॥ हरिं॥ हरिः उपयातु आगच्छतु॥ मधुरमधुरं वा

जनयसिमनसिकिमितियुरुखेदं॥ शृणुममवचनमनीहितभेदं॥ हरिरुपयातुवदतुमधुरं॥ किमितिकरोषिहृदयमतिविधुरं॥ ॥ श्रीजयदेवभणितमतिललितं॥ सुखयतुरसिकजनंहरिचरितं॥ ॥

नय

नवचनंवदतु॥ हृदयमनः अतिविधुरं॥ अतिविह्वलं किमितिकरोषि॥ किं चित्रयसि॥ जनमित्यर्थः॥ ॥ श्री जयदेवेति॥ श्रीजयदेवभणितं उक्तं हरिचरितं॥ कर्तृ रसिकजनं सुखयतु॥ कीदृशं॥ अतिललितं॥ अति

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

यत्प्रणमदिविरीनेसतिस्त्रधासिरंदस्थिनासि।२

वस्त्रंप्रियंकोपेनत्यजंतीराधांसखीदंप्राह॥स्निग्धेति।हेविपरीतकारिणि विपर्ययविधायिनिराधेत्वंस्निग्धे मधुरादिगीतस्मिन्प्रियेयेरुल्लयत्यंसखासि।यत्रगिणीसाहुराग।तस्मिन्दहपेस्थितासिअसंतुष्टासि यत्रस्तुलंसंप्रियंविमुखतांपराङ्मुखियातासि।तत्रस्मात्कारणात्।श्रीखंडचर्चाचंदनकयापितवदिष

स्निग्धेयत्यरुयासियत्प्रणमतिस्तब्धासियद्रागिणि द्वेषस्फुरसियस्तुस्मुखेविमुखतांयातासितस्मिन् प्रियेतद्युक्तंविपरीतकारिणितवश्रीखंडचर्चाविधंशीतांशुस्तपनेहिमंहुतवहः क्रीडामुदोयातना॥९॥

शिवंशीतांसुश्चंद्रःतपनःसूर्यइतुधारःहुतवहोऽग्निरिवा।क्रीडासंतोषाःयातना॥तीव्रवेदनाइति युक्तमेवा।तवस्तीयवचनंविपरीतकारित्वात्।९॥

मुरे

॥६४॥

चलन्२

इदशीककिभक्तान्प्रत्यावियंब्रूते।अंतरितिकंसरिपोःकृष्णस्यवंशीरवोवेणुनादःवेयुष्माकंभक्तानां जत्रेयांसिअस्थुभानिन्यपोहतुखंडयतु।कीदृशोवंशीरवःकुरंगीदृशांहरिणीनयनानांअंतर्मोहनंमो नोमोहकःमोलिचूर्णनंसाधुसाधुत्वितिविरःकंपनं। मंदारविस्रसनंगुंफितपारिजातपुष्पा धःपतनंसालिकादयात्।स्तब्धाकर्षणंस्तब्धस्यानिच्छाकर्षणंदृढहर्षणंनेत्रोत्साहःएतेषुमह

अंतर्मोहनमौलिचूर्णनंस्रस्मंदारविस्रसनस्तब्धाकर्षणंदृढहर्षणंमहामंत्रःकुरंगीदृशां॥ दुर्धर्ष= इत्यादानवद्यमानदिविषदेवरिदुःखापदाःश्रेत्राःकंसरिपोःव्येपोहयतुवोवेणुश्चयांसिवंशीरवः॥९॥

तिश्रीगो०टीकुरंगीविदोनामनवमःसर्गः॥

मंत्रःसिद्धमंत्रःवंशीरवाकर्णनेनसर्वनायिकाःसकलभावापन्नाःभवंतीत्यर्थः।स्तनःकीदृशाःटा व्याकिदर्पयुक्तैःदानवैःदैत्यैःदूयमानानांपीडितानांदिविषदांदेवानांदुःखापदोविप यंयास्तासांश्रेत्रोनाशकः वंशीरवःमुखादुःखिताअपिदेवामुदंहर्तीसर्वथा मुग्धोमूढोअलसः

दुःखापदाः२

मुरु

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

इत्यनीसोत्कंठः श्रीकृष्णः राधामनुनयान्नाह। अत्रेति। अत्रांतरे अस्मिन्नवसरे। हरिः हिनातेसंध्यस
मये। तां सुमुखीं राधासमुपेत्य सानंदानि अतएवेसगद्गदानि कथंदल्पनिगोछंति पदा। पैक्रियायां॥ ॥
वर्तितथाइतिवक्ष्यमाणमुवाचं। अमसृणस्य कर्कशस्य रोषस्य क्रोधस्यवशः आधीनः। पुनः कीट

अत्रांतरेऽमसृणरोषवशामसीमनिःश्वासनिःसहमुखीं सुमुखीमुपेत्य॥
सव्रीडमीक्षितसखीवदनंहिनांते सानंदगद्गदपदं हरिरित्युवाच॥७॥

पथा

॥६५॥

श्रीः असीमसमहतो निःश्वासस्य निःसहोढुं असमर्थं मुखं यस्यासौ। को पवदनामिलार्थः। पुनः कीट
श्रीः सव्रीडं सलज्जमीक्षितं दृष्टं सखीवदनं सखीमुखं यया तां पश्यन्नुच्छ्वसितमितिभावः॥७॥
स

कुवलयतिहेघनमसृणवाणिनिविडस्तिः श्रवचने। अहंतवचरणद्वयंसरसः सांद्रः लसत
रोभमानः अलक्तकरागोयावकपंकोयस्मिन्नएतादृशंकरवाणिप्रार्थनायां। लोटा कीटपंक्तिः च
रणद्वयंकुवलकमलसंगजनंतिरस्कारकंसदृशमित्यर्थः। पुनः कीटपंक्तिः चरणद्वयंममह

कुवलकमलगंजनंममहृदयरंजनंजनितरतिरंगपरभागं॥
घनमसृणवाणिकरवाणिचरणद्वयंसरसलसदलक्तकरागं॥८॥

हृदयरंजनं अलक्तरागकारकं। पुनः कीटपंक्तिः। जनितरतिरंगे सुरतकौतुके। शुले परभागः परस्परशेः। भायेन
मयाआउक्तंचेदिदंस्फुटं। इदमपिक्रीचबंधाद्दे ममहृदयेउत्तंसतपरारोः। भापरस्परंदास
तीतिभावः॥८॥

॥६६॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

नीलेति। हे तन्विरूपं॥ नि॥ नीलनलिनाभमपि नीलोत्पलसदृशमपि तवलोचनं। को कनदरूपं रक्तोत्पलसदृ
पनां धारयति भवेत्॥ २॥ मारणत्वात्। यदि दृक्चक्षुः कल्पयामि सत्कुसुमशरः कामः तस्य बाणाः पुष्पाणि
ते येभवत्यतिर्यस्य मधुपालनं रंजयसि रक्तं करोषि तदा एतद्रक्तरूपं अनुरूपं भवति योग्यं भवति। य
दामथ। सरुन्मधुपालं करोषि तदा नन्वयं रक्तत्वमनुचितं। नकरोषि तर्हि रोषादिति भावः॥ ४॥ स्फुरतिति

नीलनलिनाभमपि तन्विति तवलोचनं धारयति को कनदरूपं॥ कुसुमशरबाणभावेन
यदि रंजयसि रक्तं मिदमतदनुरूपं॥ ४॥ स्फुरतु कुचकुंभयोरुपरि मणिमंजरी रंजयतु
तव हृदयदेशे रसतु रसना पीतवचनजघनमंडले घोषयतु मन्मथनिदेशः॥ ५॥

हरयोमणिमंजरी हारलता कुचकुंभयोः स्तनकुंभयोः उपरि स्फुरतु॥ भर्ता। सारललना तव हृदय
देशे वसतः प्रदेशे रंजयतु। अलंकरोतु। इत्यभिप्रायः। तव घनजघनमंडले निबिडकटिपुरभा
गे देशे रसना पीतकांच्यां रसतु राजतु। साकांक्षा मन्मथनिदेशं कामाज्ञां घोषयतु राजयतु॥ ५॥

सत्यमिति हे सुदति शोभनदंति। यदि मयि विषये सत्यमेव को पिनाकं धरती अतिदारुणं सरसं सरशरपातं तीक्ष्ण
नखबाणपातं देहि। अलुचं भुजबंधनं घटयतु कुरु। रदखंडनं दलघातजनयत्वया बाधेन बाधनमुष्मादिना
सुखजातं सुखसमूहं भवति। शत्वमसीति हे राधे त्वमम जीवनं प्राणः सि। त्वा विना सुखातुमशक्यत्वात्

सत्यमेव यदि सुदति मयि को पिनाकं देहि खरनखरशरपातं। घटयतु भुजबंधनं जन
यतु रदखंडनं येन राधे भवति सुखजातं॥ त्वमसि मम जीवनं त्वमसि मम भूषणं त्वमसि म
म वनजलधिरत्नं भवतु भवती ममयि सततमनुरोधिनी तत्र मम हृदयमति॥ ५॥

त्वं मम भूषणं अलंकारः सि। त्वं मम भवजलधिरत्नं संसारसागरनिधिरसि। भोतौ यदुकृष्टं तद्रत्नमभि
धीयते। इति स्त्रीरत्नमुक्तं। इ एतादृशो मयि भव। तीसतानि रतस्यनुरोधिनी अनुकूला भवतु। तत्र
नुकूल्यं मम हृदयं अतिभला अतिशयं यत्नयुक्तं भवति। तवानुकूल्यं धर्मतिशयं करोतीत्यर्थः॥ ५॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

उक्तार्थमेतेनाह वदसीति हे श्रीवराकीरमणी नलक्षणं आरक्तांगमेतुद्रा पूर्णीयमाननयनयुग्मा। सु

स्वरायिनिनिजादयितेदेश्रीवराकीभवेद्वी॥ वदसीति हे चारुशीलेमनो हरसद्वृत्तेप्रियराधेमयिअ

निदानकारणंअभिमानंत्वं चा यज किमितिमानत्यागस्तत्राह। मदनानलः कामानिर्ममममानसद्

हतिअतः कारणात्तत्पदिहानलतदेवमुखकमलमधुपानदेहिमधुनावह्निदाहः अत्रगम्यातिहेर

श्रीवराकीरमणे अडताल वदसियदिकिंचिदपिदंतरुचिकौमुदीहरतिदरतिमिरमति

दोरस्फुरदधरसीधवेतवदनचंद्रमारोचयतिलोचनचकोरान्॥ प्रियेचारुशीलेमुंचमयि

मानमनिदानंत्वंसपदिमदनानलोदहतिममममानसंदेहिमुखकमलमधुपान॥ ध्रु॥

पेतेवदिमदार्किंचिदपिनदसितदंतवदंतरुचिकौमुदीः दलनकांतिरेव चंद्रज्योत्स्ना अतिचारं अतिर

येन भयंकरं दूरतिमिरं हरतिनाशयति अरुणतवदनचंद्रं मुखचंद्रः स्फुरदधरसीधवेदीप्यमानाध

रामृतार्थं लोचनचकोरान्नेत्रपक्षिविशेषान्रोचयतिमे॥ ३

मा:

स्मरेतिमंडनंमनोहरंचरणपल्लवंममशिरसिमंडनंअलंकारमिवदेहि। अर्थयाकीटरांस्मरगरलस

कामविषस्खंडनंनाशकं कामपीडानिवर्तनमित्यर्थः। मयिदारुणकर्मणि मदनानलः कामपरितापः

वह्निः ज्वलतिदीप्यते। तत्पदपल्लवकर्तादुपाहितविकारंमदनकृतोपतापहरतु। शिरःपीडानिवर्तन

नसर्वशरीरपीडानिवर्तते इतिशिरसिदीयतेअथवापल्लवाच्छादितशिरसः स्वर्यतापानभवति॥७॥

स्मरगरलखंडनंममशिरसिमंडनंदेहिपदपल्लवमुदारं ज्वलतिमयिदारुणेमदनक

दनानलोहरतुतदुपाहितविकारं॥७॥ इतिचटुलचाटुपटुचारुमुरवैरिणोराधिकामधि

क्वनजातं॥ जयतिजयदेवकविभारती भूषितमानिनीजनजनितशातं॥८॥ १०५॥

इतिमधुवैरिणः कुलस्वराधिकामधिअनुराधिकां छलीकृत्यइतिवचनजातं इतिवचनस

मूहः जयतिजयदेवकविर्वर्णनं कीटरांचटुलं मनोहरं चाटुप्रीतियुक्तं पटुचतुरं चारुसुकुमारं पु

नःकीटरांजयदेवकविःभारतीवाण्या भूषितअलंकृतंपुनः कीटरांमानिनीजनसमूहस्य

स्वकामिनी

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

परिहरेति। हे कृतांत के विहितकोपा राधे त्वं रांकां अन्यनायिकासंभोगजां त्यज। ममस्वांते हृदये त्व सततमाक्रामसि। वितनोः कामादन्यं धन्यः ममांतरं अभ्यंतरं न विश्रांति। नत्र विश्रांति। कीदृश्या

परिहरकृतांतकेशंकांत्वयासततंघनस्तनजघनयाक्रांते स्वांतेपरानवकाशिनि॥ विश्रांतिवितन्वारयोनको पिममांतरंस्तनभरपरिरंभारंभेविधेहिविधेयतां॥२॥

त्वयाघनेकठिनेस्तनजघनेयस्यांनकीदृशेस्वांते अतएवपरानवकाशिनि अन्यस्यावकाशशून्ये। यतो ममांतरं कामोवसति। अतः स्तनभरपरिरंभारंभेस्तनातिशयालिंगनोयोगेविधेयतां विधेहि आलिंगयत्यर्थः॥२॥

॥६८॥

मुग्धेरति। हे मुग्धे मूढे सुंदरि। मयि निर्दयं दयारहितं दंतदंशं दंतक्षतं विधेहि कुरु। किंच दोर्वल्लिबंधो भुजलतबंधः तेन निबिडं यथा स्यात् तथा स्तनाभ्यां पीडनानि विधेहि कुरु। हे चंडि कोपनशीले। मेघमुदं प्रीतिं जनयतीति मेघमुदं। मेघमुदं प्रीतिं जनयतीति मेघमुदं। मेघमुदं प्रीतिं जनयतीति मेघमुदं

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अथयतीति। हे तन्वि सुंदरि। तवरथामोनं अथयति। मामि सर्यात्। तस्मात् हे तरुणि मधुरालापैः कोमलवचनैः पंचमरागैः पंचयतीरयः। दृष्टिभिः अवलोकनैः तापं मानसंतापं विनोदयः अपसार

अथयतिरथामोनंतन्विप्रपंचयपंचमंतरुणिमधुरालापैस्तापंविनोदयदृष्टिभिः॥
सुमुखिविमुखीभावंतावद्विमुंचनवंचय स्वयमतिशयस्निग्धोमुग्धप्रियोऽमुपस्थितः॥६

य हे सुमुखि तावत् संपूर्णविमुखीभावं पराङ्मुखत्वं विमुंच। त्यजा। हे मुग्धे ज्ञानमूढ्ये। अहं प्रियः स्वयमा
कारणं विनैव उपस्थितः आगतः अतएवमोनं वंचय। भावं वंचनं कुरु। कीदृशः प्रियः अतिशयस्निग्धः
महावत्सलः॥४॥

॥६६॥

झूवदनेशयेत् मितिशेषः हं

रदानीं मालिनीमुखवोधाय प्रियं ब्रूते। बंधूकेति। हे चंडि को पन शीलतवयमधरो बंधूकपुष्पस्य द्युतिः कांतिः
तस्य बांधवो मित्रं सखा। श्वेरात्वकांतिः। तथा स्निग्धः निकुणनः गंडः कपोलः चकास्ति। श्रीभता कीदृशा मधु
कपुष्पं जयंतीं तिर्यस्मात्। तथा तवलोचननेत्रा नीलनलिनश्रियं नीलोत्पलकांतिं चयति। जयतीं

बंधूकद्युतिबांधवोयमधरः स्निग्धोमधूकच्छविर्गंडश्चंडिचकास्तिनीलनलिनश्रीमोचनलोच
नंजाम्यमितिलप्रसूनपदवीं कुंदाभदंतिप्रियेप्रायस्तन्मुखसेवयाविजयतेविश्वंसपुष्पायुधः॥५

तथातवनासानासिकामतिलप्रसूनस्यतिलपुष्पस्यपदवीं अधिकारं अभ्येतिप्राप्नोति। हे कुंदाभदंति। कुंदपुष्प
सदृशदंतालेप्रियेवल्लभेप्रायः सहेतुकं। पुष्पायुधः कामः तन्मुखसेवयाविश्वंजगत् जयतेतिरोकरोतीत्य
र्थः। अभिकामस्य पुष्पायुधानिनामित्यमुखसेवनेनेदं तिरोकारणं। बंधूकलिति दुपारीति कान्तिकु सुमाकया मा

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

व्यथयतीति। हे तन्वि सुंदरि। तवव्यथामौनं व्यथयति। मामिति सर्वार्थः। तस्मात् हे तरुणि मधुरालापैः कोमलवचनैः पंचमरागैः पंचवटीरयः। दृष्टिभिः अवलोकनैः तापं मानं संतापं विनोदय। अपसार

व्यथयति व्यथामौनं तन्वि प्रपंचय पंचमं तरुणि मधुरालापैस्तापं विनोदय दृष्टिभिः॥
सुमुखि विमुखीभावं तावद्विमुंच वंचय स्वयमतिरायस्निग्धो मुग्धे प्रियो हमुपस्थितः॥८

य हे सुमुखि तावत् संपूर्णं विमुखीभावं पराङ्मुखत्वं विमुंच त्यज। हे मुग्धे ज्ञानशून्ये। अहं प्रियः स्वयमकारणं विनैव उपस्थितः आगतः अतएव मानं वंचय। भावचनकुरु। कीदृशो प्रियः अतिरायस्निग्धः महाबत्सलः॥४॥

फरटनेराधे २ मिश्रिशेषः हं

दानीं मालिनी प्रबोधाय प्रियं ब्रूते। बंधूकेति। हे चंडि को पन शीलं तवायं मधुरो बंधूकपुष्पस्य द्युतिः कांतिः तस्य बाधको मित्रसंघः चंद्रात्कांतिः। तथा स्निग्धः त्विक्कणः गंडः कपोलः चंचकास्ति शोभते। कीदृशः मधुकपुष्पं च विः दीप्तिर्यस्य सः। तथा तव लोचनं नेत्रं नीलनलिनश्रियं नीलोत्पलकांतिं मोचयति। त्याजयति।

बंधूकद्युतिबाधको यमधरः स्निग्धो मधूकच्छविर्गंडश्चंद्रकांतिनीलनलिनश्रीमोचनो लोचनं
नासाभ्येति तिलप्रसूनपदवीं कुंदाभदंति प्रियं प्रायस्तन्मुखसेवयाविजयते विश्वं सपुष्पायुधः॥५

तथा तव नासा नासिकं तिलप्रसूनस्य तिलपुष्पस्य पदवीं अधिकारं अभ्येति प्राप्नोति। हे कुंदाभदंति। कुंदपुष्पसदृशदशनप्रियवल्लभे प्रायः प्रसहेराः। सपुष्पायुधः कामः तन्मुखसेवया विश्वं जगत् जयते वशीकरोति। तत्र यानि कामस्य पुष्पायुधानि तानि तन्मुखसेवते ते दंतिसेवाकारणं। बंधूकं मिति दुपारीतिकाम्यकुसुमाभया म

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

विरचितचाटुवचनरचनस्य रचनमनतं पुनः चरणेतस्य चरणे रचितः कृतः प्रणिपातो येन तेन पुनः

गी॰गो॰टी॰ ॥७१॥

उक्तं गीतिनाह। अस्य गीतस्य संतरणः रागलक्षणं प्रणुकं। विरचितेति। हे राधिके राधे मुग्धे मुग्धे कृष्णे अनुगतं अनुकृतं मधुमथनरूपं अनुसर अनुगच्छ। कीदृशं कृष्णं संप्रति इदानीं मंजुलो मनोहरो वंजुलो वेतसः तस्य सीमनि पर्यंते तटे कलिं रायन सुरतार्थं राध्या अनुयातं प्राप्तमित्यर्थः अतस्तत्र शी

वसंतरागेण रूपकतालेन विरचितचाटुवचनरचनं चरणे रचितप्रणिपातं संप्रति मंजुलवंजुलसीमनि कलिं रायन मनुयातं मधुमथनमनुगतमनुसर राधिके ॥ध्रु॰॥

घनजघनस्तनभारभरेदरमंथरचरणविहारं मुखरितमणिमंजीरमुपहिविधिहिमरालविकारं ॥

प्रगतं यामिति भावः॥ घनेति। घनजघनस्तनभारभरे घनयोर्मांसलयोर्जघनस्तनयोर्भारभरो भारो यस्याः सातस्याः सकाशाद्दरमंथरः स्वल्पमंथरः चरणविहारः पादक्रमो यस्य क्रियायां यथास्यात्तथा मुखरितः शब्दितः मणिमंजीरो मणिसहितो नूपुरो यस्य क्रियायां तथा यथा उपहितः

कृष्णिया: बो: श्र

॥७२॥

मिलिपाठे

शृण्विति। त्वं रमणीयतरं अतिमनोहरं श्रावयं तरुणीजनमोहनं मधुरिपोः कृष्णस्य रावं स्वरं शृणु तत्र गत्वा शृणु। मधुकररावं भ्रमरस्वरं शृणु। किंचा पिकनिकरः कोकिलसमूहः

शृणु रमणीयतरं तरुणीजनमोहनं मधुरिपुरावं॥
कुसुमशरासनशासनवंदिनि पिकनिकरं भजभावं॥३॥

कुसुमशरासनः कामस्तस्य शासनं वंदिनि स्तावके सति। भावं कृष्णे अनुरागं भजन आश्रय हे मानिन्यः मानं त्यक्त्वा यूनां भजनं कर्तुमिति कोकिला घोषयंतीत्यर्थः॥३॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अनिलेति।हेकरभोपमोरू मणिबंधादाः कनिष्ठात्करस्यकरभोबाहिः।तद्वत्ऊरुद्वयंजं घेयस्याः।सातत्सबोधनं।हेराधेगतिंगमनंप्रतिविलंबंमुंचरी।प्रगच्छेतियावत्।यताल

अनिलतरलकिसलयनिकरेणकरेणलतानिकुरंबं॥
प्रेरणमिवकरभोरुकरोतिगतिंप्रतिमुंचविलंबं॥४॥

तानिकुरंबलतासमूहः।अनिलेनवायुनातरलश्चंचलः किसलयनिकरःपल्लवसमूहस्त द्रूपेणकरेणहस्तेनतवप्रेरणमिवत्वापनं।करोतिअचेतनालतापिलांप्रेरयति किंपुनरहं॥४॥

॥७२॥

स्फुरितमिति।हेराधेलवंअमुंकुचकुंभंस्तनद्वयकलशंएष्ठसरीसम्यग्वावक्तीतिवर्तुलत्वात्सी नलाजकुंभसाम्यात्।कीदृशं।अनंगस्यकामस्ययेतरंगाः विकारास्तत्इवाहिदृस्फुरितंसंकंपेअतए वस्सूचितः हरेःपरिरंभः आलिंगनयेनाअन्यापिकलशानद्यास्तरंगेः प्रेर्यमाणःसंकंपोभवति। पुनःकीदृशंमनोहराच्याहारःसएवविमलानिर्मलाजलधारायस्मिन्॥।।वमनधुरवाक्रबहु

स्फुरितमनंगतरंगवशं।दिवसश्चितहरिपरिरंभं।पृष्टमनोहरहारविमलजलधारमंबुकुचकुंभं॥५॥

अधिगतमखिलसखीभिरिदंतवपुरपितरतिरणेसजं॥चटिलगितरसनारवडिंडिमभृतसरसर

हसःपल्लवितोग्रतः।अतुकूलनेहावायुःश्रयाणेशुभस्सूचकः॥।अधिगतमिति।हे (समलज्जा॥५॥

चटिकापनेस्त्रीपक्षेसंबोधनं।हेराधेअखिलसखीभिः अपितवदंवपुः शरीरंरतिरणेसुरतसंग्रामेसज्जं सन्नद्धंअधिगतंज्ञातंतवमनस्यभिमानोनास्तीत्यर्थः।एवंसतिरतारहिता।सनाःसुद्धचटिकारसेअ रवःडिंडिमःराद्दप्रधानाडिंडिमाद्यविशेषाःयस्याःक्रियाःयाःसरससतोकेव्यथास्तायाअलज्जलज्ज

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

स्मरेति। हे राधे त्वं करेण हस्तेन सखीमवलंब्य सखीं त्वं चलगच्छ। कीदृशेन करेण। स्मरवार वरकामबाणवत् सुभगानि सुंदराणि नखानि यस्मिन्। गलाच्चलयकणितैः कृकणरावैः हरिं कृष्णं अवोधयत्। हे मानिनि इति शापपरत्वं ॥७॥ श्रीजयदेवेति। श्रीजयदेवभणितं गीतं हरेः कृष्णं विनि हितं आरोपितं मनश्चित्तं येन

स्मरवार सुभगनखेन सखीमवलंब्य करेण सखीं। चलय कणितैरवोधयहरिमपि निजगतिशीलं ॥७॥ श्रीजयदेवभणितमधरीकृतहारसुरसितवाम। हरिविनिहितमनसामधितिष्ठतु कंठतटीमविरामं ॥८॥

यां भक्तानां कंठतटीं अविरामं सर्वदा अधितिष्ठतु। आश्रयतु कीदृशीं भणितं। अधरीकृतः स्वगुणैः नीचीकृतः मुक्ताहारो येन। पुनः कीदृशं सितास्वकृतैः सितिरस्कृतानां वामा सुंदरी यत्र। अथ विहारस्वरामाणां कंठदेशे। अथ भाग्यवतां भवति। तथा पितृरागिणामेव ॥ भाग्यवतां तु मुमुक्षूणां तु नापि तारुण्यं एव न तु सुंदरी। जयदेवभणितं तु कृष्णकथालापहारो येषां तेषां अधिकं भवति इत्यर्थः ॥८॥ ॥२९॥

चा य

रहसि सखीकृष्णस्य लेहगतिरायमेव वाहसामामिति। हे सखि सखि प्रियः कृष्णः स्त्रिरानिश्चलः तमः कुंजो भकारतमूहि प्रियस्मिन्। कुंजलतागृहं तापयति ध्यानेन दृष्ट्वापि किमिति यपरूपमधुरं रा वदिष्यतीति भयालंपतपुलकयति। अ मानीत्यर्थः। आनेनैव दालिंगनेन परिकल्प्य सखीं चो भवतीत्यर्थः। ध्यानेन सुरतकलिं परिकल्प्य आनंदति सानंदो भवतीत्यर्थः। सुरतसुखं परिकल्प्य सिषयति सेदयुक्तो भवति। एवं चालेकलिं कृत्वा उल्लाय गंडं प्रहसा वालयिष्यति प्रलुब्ध

सामांद्रस्मति वदयति प्रियकथां प्रसंगमालिंगने। प्रीतिं यास्यति रंस्यते सखि समागस्यति चिंतां कुलः। सत्यापयति वेपथुं पुलकयत्यानंदति स्विद्यति प्रलुब्धं क्षतिमूर्छति स्थिरतमः पुंजे निकुंजे प्रियः ॥१॥

क्षतिप्रलुब्धानंदकरोति। ततो ध्यानं नंतरं लाभदृष्ट्वा मूर्छति। कीदृशः प्रियः चिंताकुलः। सुरतसुखं चिंताकुलः। हे सखि हे सखि सामांद्रस्मति। प्रलुब्धकुलतयामांद्रस्मिष्यति। दृष्ट्वा प्रियकथामनोहरकथां वदयति वदिष्यति। उत्कंठा च प्रसंगं प्रलपयर्वं आलिंगने प्रीतिं संतोषं यास्यति। प्रा समागम्य रंस्यते मया सह क्रीडयिष्यति। इति प्रा समागम्यति

स्यति। सिमिला पूर्वार्धे सर्वत्र यथाज्ञ्य ॥२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गमनकाले योग्यं अंधकारं वर्णयति। अस्ये। इति। हे सखि। धातं सुदृशीनां नायिकानां प्रत्यवयवमालिंगति
कीटशी। अस्ये। नेत्रयोः रजनां। कज्जलं। श्रवणयोः कर्णयोः तापिच्छगुच्छावलीः तमालपुष्पस्तबकं। भ्रूभ्रियां मस्त
कं श्यामसरोजदामनीलकमलमालां कुचयोः स्तनयोः कस्तूरिकापत्रं मृगमदपत्रावलीं। कीटशीनां सुदृशां

अस्ये। नेक्षिपदं अनं श्रवणयोस्तापिच्छगुच्छावलीं भ्रूभ्रियां मसरोजदामकुचयोः कस्तूरिकापत्रकं।
धूर्तानामभिसारसत्वरहृदां विष्वक्कुंजेसखि धातं नीलनिचोलचारुसुदृशां प्रत्यंगमालिंगति॥२॥

धूर्तानां परवंचकानां पुनः विष्वक् सर्वत्र निकुंजेलतागृहे अभिसारसत्वरं गमनायसत्वरं हृदयासां तासां कीट
शं धातं नीलनिचोलवत् श्यामकंचुकवत् मनोहरं श्यामवस्त्रमिव चारु सुदृशां मित्यर्थः नीलवस्त्रछाने धातं मित्य
र्थः॥२॥

जातं अंधकारमेव वर्णयति। का। मोरे। हे राधे एतत्तमिस्रं अंधकारः तत्प्रेमतास्तामभिसारिकाणां यत्प्रेम
प्रीतिस्तद्देहमसुवर्णतस्य निकषोपलतां घर्षणपाषाणतां तनोति विस्तारयति। कीटशं तमिस्रं। अभि
सारिकाणां स्त्रीणां मणिकिरणैः अभितः सर्वतः आबद्धं। कृतारवायत्रं। कीदृशीनामभिसारिकाणां। का

काश्मीरगौरवपुषामभिसारिकाणामाबद्धरत्नमभितो मणिमंजरीभिः। एतत्त
मालदलनीलतमंतमिस्रं तत्प्रेमहेमनिकषोपलतां तनोति॥२॥

काश्मीरं तद्वद्गौरं पीतं वपुर्यासां। पुनः कीटशं तमिस्रं तमालदलं इव नीलतमालपत्रं तद्वन्नीलं मतिद्वयामकांतायि
नीतुयात्यातिसंकेतं तासामभिसारिकाणां प्रेमपरीक्षासमयस्तत्रयमेव यद्धतमस्तिगमनमिति॥२॥

अभिसारिकालक्षणं

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

रत्नस्थमुक्ताहारम्

हारावलीति। अथानंतरं सखीराधांनिजगादेत्युवाच। किं भूतांराधां निकुंजनिलयस्यलतागृ
हमेवनिलयंनिर्भृतगृहंतस्यद्वारे हरिंनिरीक्ष्यदृष्ट्वाक्रीडावतींसलज्जां। अस्मिन्समयाकतिनिशूराणि
वचांसिउक्तानिसंप्रतितत्समक्षंकथयामीतिलज्जा क्रीडावास्यनिलयस्य। हारावलीतरलकांचनकांचिदाम

हारावलीतरलकांचनकांचिदामकेयूरकंकणमणिद्युतिदीपितस्य॥
द्वारेनिकुंजनिलयस्यहरिंनिरीक्ष्यक्रीडावतीमथसखीनिजगादराधां॥४॥

द्युत्वाकांचनकांचिदाम्नः सुवर्णकांचिरसनायाः द्युत्वाकेयूरस्यबाहुभूषणस्यकंकणस्यचेमणयस्ते
कांदीप्त्याचदीपितस्यप्रकाशितस्य एतेनध्वांतेपिदर्शनयोग्यतोक्ता॥४॥

॥७५॥

अस्यगीतस्यवराडीरागप्रतिलक्षणंत्रयुक्तं। मंजुतरेति। हेराधेरतिरभसेनसुरतोत्साहेनहसितं
हास्ययुक्तंसुखयस्यास्तत्सबुद्धिः। रहस्मिन्मंजुतरमनोहरेनिकुंजतलेकुंजाभ्यंतरदेशः तदेवकलि
सदनंक्रीडागृहंतस्मिन्। माधवसमीपंप्रविशआगच्छयत्रास्तिलसत्क्रीडोकुंठा॥ नवेति। कुचकलश

वराडीरागेणगीयतेअष्टकताल। मंजुतरकुंजतलकेलिसदने प्रविशराधेमाधवसमी
पंप्रति। रहविलसरतिरभसहसितवदने॥ नवभवदधरोकरदलरायनसारे प्रविशराधे
माधवसमीपमिहविलसकुचकलशातरलहारे॥४॥

यास्तरलः चंचलोहारोयस्याः तत्संबुद्धिः। हेराधेरहःक्रीडागृहे माधवसमीपंप्रविशआगच्छ। विलसन्क्रीडा
दरोरहनखानिनूतनानिभरतियानिअधरोकपर्णानितेषांरायनेराज्यातदेवसारेधनयस्मिन्॥४

मह

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

कुसुमेति। कुसुमवत्सुकुमारो देहो यस्याः तत्संबुद्धिः। कीदृशे। हे कुसुमचयेन पुष्पसमूहेन रचितं कृतं शुचि अलुपहितं नायिकांतरेणानुपभुक्तं यद्वासंगच्छंतं विलसत्क्रीडा॥ चलेति। हे चलितं हे चलितं कुलितं तन्मनोहरं गीतं यया तात्संबुद्धिः। कीदृशे। हा। चलेषु मलयजपवनस्तेन संपर्कवशात्सुरभिरेव संभ्रमस्तस्य

कुसुमचयरचितशुचिवासगेहः। प्रवि॥ हे विलसत्कुसुमसुकुमारदेहे॥ चलमलयजपवनसुरभिगीते। प्रवि॥ हे विलसत्सरसवलितललितगीते॥ वितततरुवल्लिनवपल्लवचयनाः। प्रवि॥ हे विलसत्वरमिलितपीनजघने॥ ६॥

गीतं

टी॥ गीतलंतमिति॥ वितततेति। हे चिरमिलितबहुकालमन्योन्यसंगतपीनजघने नासले जघने यस्यास्तत्संबुद्धिः। कीदृशे। हे विततताः। दृतस्ताः। विकीर्णाः बहुवल्लयः वल्ल्यः तासां नवपल्लवास्तेषां चयेन निबिडं शयनं इत्यर्थः। आहारः। निबिडं शयनं इत्यर्थः॥ ६॥

मधुरिति। हे मदनस्य कामस्य रसः आवेशः तस्य रसभावः शृंगारः। अभिलाषमिव्राय यस्यास्तत्संबुद्धिः। कीदृशे। हे मधुनि पुष्परसे मुदितानां लिप्तपानार्थं हर्षयुक्तानां मधुपकुलानि भ्रमरसमूहाः तैः कलितः कृतः राकः राष्ट्रियः यस्मिन्। मधुतरलेति। हे शयनरुचिरे वदतरुचिरे वदतरुचिरे वदतरुचिरे। वरलेति। हे मधुविदोषा। यस्यास्तत्संबुद्धिः। कीदृशे। हे मधुनि पुष्परसेन तरलश्चंचलः पिकनिकरः कोकिलसमूहः

मधुमुदितमधुपकुलकलितरवः। प्रवि॥ हे विलसन्मदनरसभावः। मधुतरलपिकनिकरनिनदमुखरे। प्रवि॥ हे विलसत्वरतरुविजितरुचिरे। विहितपद्मावतीसुखसमाजः कुरुसुरारिमंगलव्रातानि भणंजयदेवकविराजराजः॥ ८॥ ७॥

रुचिरपीनाः

तस्यानिनदनवृष्टिनर्तनचतुरे। पकुरादिमवीजाभमाणिकवीचिः स्वरविद्धः। विहितेति। हे मुरारेः कुरुसुरारेः मंगलव्रातानि कुरु। कीदृशः। विहितः कृतः पद्मावतीसुखसमाजः समूहो येन सः। जयदेवकविराजः। मंगलव्रातानि कुरु। कीदृशः। विहितः कृतः पद्मावतीसुखसमाजः समूहो येन सः। मुरारेः समाजः। रतिपतिमुरसस्समाजः। सान्निध्यं यस्य तस्मिन्। एतेन सखीनां कथयत्रमाणिक्यादीनां शोभा

मन

प्रतिपादिनः

Dr. Kamala Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

कंदर्पगन

लामिति। हे राधे कृष्णः तवसुधयामृतेनसंबाधगहनं विबाधरं पातुमिच्छति। कीदृशः कृष्णः यतश्चित्ते
नमनसा चिरं वहन्यमतिश्रांतः भृशाता पितः। अन्यापि भारो हीस्वेता पीताजलानि पातुमिच्छति। ता
दृदिवर्थ। तत्तस्मादस्य कृष्णस्य अंकं कुरु क्षणं मुहूर्तमात्रं अलंकुरु भूषय तत्तमीपगतुं विभीचेत्यात्र

त्वांचित्तेनचिरंवहन्यमतिश्रांतोभृशांतापितः कंदर्पेणन्वपातुमिच्छतिसुधासंबाधविबाधरां अ
स्यांकंतदलंकुरुक्षणमिहभ्रूक्षेपलक्ष्मीनवकीतेदासरथापसेवितपदांभीजकुतःसंभ्रमः॥१॥

हारहकृष्णसंभ्रमोभयंकुतः कीदृशोहरहदासवत्सेवकवत्स्थितो। पुनः कीदृशोभ्रूक्षेपः कटाक्षक्षेपः सएव
लक्ष्मीः सपतत्तदर्थंतेनक्रीतः क्रीतोदासोऽतिभीतो भवतिइतिभावः। अतएवोपसेवितपदांभो
जंचरणकमलंयेनाः॥१॥

संभ्रमस्तादरमवतिविश्व०

सेति। सारा धानिवेशनंरतिरुग्नंप्रविवेशविवेशतिस्म। कीदृशीराधा। ससाध्वसंरतिविदग्धः कृष्णः क
थंमयारंजनीयइतिसभयसानंदंसहर्षंरतिनैवघा दरोविदेकृष्णलोललोचनांचलनयना

सासाध्वससानंदं गोविंदेलोललोचनां। सिंजानामंजुमंजीरंप्रविवेशनिवेशनं॥२॥

सलज्जालाल। पुनः कीदृशामनोहरसाध्वसंमंजीरंनूपुरंसिंजानागमनवशात्सा शब्दंकुर्वती। कैस
साध्वसः सानंदं गोविंदेतिपाठेतदासाध्वसः पूर्वापराधात्सानंदं राधयाआगमनात्॥२॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अस्य गीतस्य वराटीरागो ऽयं श्लक्ष्णं प्रायुक्तं। राधेति। सारा धार्ष्ण्यं स्तं हरिं दृष्ट्वा। सुतपश्चानि सर्वाणि हरिविशेषणानि। कीटवरराधावदनविलोकनेन विकसितः प्रकाशितो विविधो नानाप्रकारो विकारो विभंगः कटाक्षादिरूपनाट्यं। पुनः कीटवरं। जलनिधिमिव समुद्रमिव स्थितं। कुक्षः कीटवरजलनिधिं विधुमंडलदर्शनेन चन्द्रमंडलावलोकनेन तरलिताः चंचलीकृताः तुंगः महान्तः तरंगाः कल्लोलाः यस्य पुनः कीटवरहरिं।

वराटीरागेण रूपकताले राधावदनविलोकनविकसितविविधविकारविभंगं। जलनिधिमिव विधुमंडलदर्शनतरलिततुंगतरंगं॥ ६॥ रिमकरसंचिरमभिलषितविलासं। साक्षाद्दर्शयं गुरुहर्षवशादवदनमनेनाभिनासं॥ ५॥

करसंकेतसारा राधायामेवुरसः प्रीतिर्यस्य। पुनः कीटवरं। चिरं बहुकालं अभिलषितः प्रार्थितः विलासः केलिर्यस्य तं। पुनः कीटवरं। गुरुहर्षस्य अतिशयितहर्षस्य वशादवदनं मुखं यस्य। साक्षाद्दर्शयं। पुनः कीटवरं। अनेन अस्य कामस्य निवासः स्थानं भूतं कंदर्पकेलिलावण्यमित्यर्थः॥ ५॥

वि

हारमिति। पुनः कीटवरं हरिं दूरमतिशयेन परिरभ्य आलिंग्य उरसि हारं मुक्ताहारं धारयंतं। कीटवरं हारं अमलतरं अतिशयेन निर्मलं तारं स्वरूपस्य पुनः कीटवरं यमुनाजलपूरं यमुनाजलप्रवाहमिव स्थितं। कीटवरपूरं स्फुटतरमतिशयेन व्यक्तं फेनकदंबकेन सम्यूहस्तेन कदंबितमिश्रितं॥ ६॥ श्यामलमिति पु

हारममलतरतारमुरसि धतं परिरभ्य विदूरं। स्फुटतरफेनकदंबकरंबितमिव यमुनाजलपूरं॥ ७॥
श्यामलमृदुलकलेवरमंडलमधिगतगोरदुकूलं। नीलनलिनमिव पीतपरागपटलभरवलयितमूलं॥ ८॥

नः कीटवरं हरिं। श्यामलं कृष्णं मृदुलं मनोहरं कलेवरमंडलं शरीरावयवो हस्तादिस्तस्य अधिगतं परिधानीकृतं गोरदुकूलं पीतांबरं येन पुनः कीटवरं। नीलनलिनमिव नीलोत्पलमिव स्थितं कीटवरं नलिनं पीतपरागाणां गोरुसुमपरागाणां पटलभरः सम्यूहातिशयः तेन वलयितं वेष्टितं मूलं यस्य॥ ८॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

तरलेति पुनः कीदृशं हरिं। तरलसरंचलसकटाक्षस्वचलनेनमनोहरं। यद्दर्शनेतेनजनितः उत्पादितः रतिरागः प्रीतिर्येनराधायाः पुनः कीदृशं शरदि शरत्कालेतडागमिवजलाशयमिवस्थितं। कीदृशं तडागं। स्फुटस्यविकसितस्यकमलस्योदरे मध्येस्थितं कीदृशं खंजनयुगयत्र। कस्मिंश्चित्तरसिरक्तजरोटः पद्मखलेति

तरलदृगंचलचलनमनोहरदनजनितरतिरागं॥स्फुटकमलोदरसेलितखंजनयुगमिवशरदितडागं॥
दलनकमलपरिशीलनमीलितमिहिरसमकुंडलशोभं॥स्मितरुचिरचिरसमुल्लसिताधरपल्लवकृतरतिलोभं॥

तत्रराकुनदर्शनंराज्यादिप्रदं॥तदनेतिपुनः कीदृशं कृष्णं। भरदलस्यपरिशीलनाय मीलितेयेमिहिरसमेसूर्यसदृशौकुंडलेताभ्यांशोभायस्यापुनः कीदृशं स्मितरुचिराईषद्धास्यरुचिरः अथचसमुल्लसितः राधाधरपानोत्कंपितः योधरपल्लवः तेनकृतः राधायाः रतिलोभः सुरतेच्छायेन॥९॥

॥७९॥

नीलोत्पलसजलधरस्येतिपाठः×

रात्रिरतिः रात्रिकिरणेनचंद्रदीप्त्याधुरितंव्याप्तंउदरंमध्यंयस्यतंदत्सुंदरः सुकुमारः सकुसुमाः सपुष्पाः केशायस्यतं। पुष्पाणांचंद्रदीप्त्यासाम्यं। तिमिरेअंधकारेउदितंविधुमंडलंचंद्रमंडलंतद्वत्तमलयजतिलकनिवेशः चंदनतिलकरचनाविशेषोयस्य। तिलकस्यवर्तुलत्वात्चंद्रसाम्यं॥ विपुलेति विपुलः

निर्मलः

नवधर

रात्रिकिरणधुरितोदरकुवलयसुंदरसकुसुमकेशं॥ तिमिरोदितविधुमंडलनिर्मलमलयजतिलकनिवेशं॥ विपुलपुलकभरदंतुरितरतिकलिकलाभिरधीरांमणिगणकिरणसमूहसमुज्वलभूषणसुभगशरीरं॥७॥

रंतुरितं

पुलोद्भुलोयः पुलकभारोरोमांचातिशयस्तेनधुरितंव्याप्तंनिम्नोन्नतमिसर्थः रतिकलिकलाभिः चुंबनालिंगनादिविशेषचातुरीभिः अधीरं चंचलं मणिगणानांकिरणसमूहैः समुज्वलंतिदीप्यमानानिभूषणानितैः सुभगंशरीरंयस्य॥७॥

रत्नसमूहभा

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

श्रीजयदेवेति। श्रीजयदेवभणितविभवेनद्विगुणीकृतभूषणभारोऽलंकारसम्भूतोऽयेनतं। जयदेवसरस्वतीः स्वयमेवोपमेत्रैक्षायलंकारवती। भगवद्गुणैः वर्णनीयैस्तत्सुतरामलंकृतेति भावः॥

श्रीजयदेवभणितविभवद्विगुणीकृतभूषणसारं। प्रणमत संपतिः—
हृदि विनिधाय हरिं सुचिरं सुकृतोदयसारं॥८॥ २३॥

भूतंकृच्छं सुचिरं हृदि निधाय प्रणमतेति भक्तान्प्रत्युक्तिः। कीदृशं हरिं सुचिरं निरंतरं कृतः पुण्यस्योदयस्तेनसारः प्राप्तिर्यस्यतं। हरिस्तत्सुकृतोदयेन प्राप्यते। भृगाविव सधातोः॥८॥ २३॥

॥८०॥

तदानीं

एवंभूतस्यकृच्छ्रस्यदर्शनात्तदाराधायाः किं जातंकविराहः अतिक्रम्येति। इदानीं प्रियतमसमालोकसमयेकृच्छ्रावलोकनकालेराधायाः अस्याः नेत्रयोः स्वेदाम्बुप्रसरः स्वेदघर्मजलप्रवाहसदृशः राधायाः हर्षश्रुनिकरः सात्विकभावोनेत्राम्बुपूरः पपात। तत्रोत्प्रेक्षते। अपांगनेत्रप्रांतं अतिक्रम्यश्रवणपथपर्यंतगमनश्रमात्तेनेवाश्रूणां तरलतरतारं पतितयोः॥

अतिक्रम्यापांगं श्रवणपथपर्यंतगमनश्रमात्तेनेवाश्रूणां तरलतरतारं पतितयोः॥
इदानीं राधायाः प्रियतमसमालोकसमयेपपात स्वेदाम्बुप्रसरः स्वेदघर्मः श्रुनिकरः॥१॥

श्रवणपथस्यकर्णमार्गस्यपर्यंतगमनंपरिसरगमनंतेनयः श्रमः तेनेवाश्रूणां नेत्रयोः स्वेदाम्बुप्रवाहः भूतः कीदृशौ अश्रूणां तरलतारं चंचलाः सिकनीः निकं यथास्यात्तथा पतितयोः अन्यस्यापिगमनेश्रमोभवतितेनेव पतति इत्यर्थः॥१॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

श्रीजयदेवेति। श्रीजयदेवभणितविभवेनद्विगुणीकृतभूषणभारोऽलंकारसम्भृतोऽयेनतंजयदेवसरस्वतीस्वयमेवोपमात्रेक्षायलंकारवती।भगवद्गुणैःवर्णनीयैस्तुतरामलंकृतेतिभावः॥

श्रीजयदेवभणितविभवद्विगुणीकृतभूषणसारं।प्रणमत हृदि विनिधायहरिंसुचिरंसुकृतोदयसारं॥८॥ २२॥

संपतिः—

श्रुतंकृष्णंसुचिरंहृदिनिधायप्रणमतेतिभक्तान्प्रत्युक्तिःकीदृशंहरिं सुचिरंनिरंतरंकृतःपुण्यस्योदयस्तेनसारःप्राप्तिर्यस्यतंहरिंसुकृतोदयेनप्राप्येतेस्मगताविलसधातोः॥८॥ २२॥

॥८०॥

तदानीं

एवंभूतस्यकृष्णस्यदर्शनात्तदाराधायाःकिंजातंकविराहाअतिक्रम्येति।इदानींप्रियतमसमालोकनसमयकृष्णावलोकनकालेराधायाअस्रेणनेत्रियोःस्वेदांबुप्रसरइवघर्मजलप्रवाहसदृशःराधायाहर्षाश्रुनिकरःसात्विकभावोनेत्रांबुपूरःपपातनेत्रेप्लेवते।अपांगंनेत्रप्रांतंअतिक्रम्यअ

अतिक्रम्यापांगंश्रवणपथपर्यंतगमनंप्रयासेनेवाश्रुणास्तरलतरतारंपतितयोः॥
इदानींराधायाःप्रियतमसमालोकसमयेपपातस्वेदांबुप्रसरइवहर्षाश्रुनिकरः॥९॥

श्रवणपथस्यकर्णमार्गस्यपर्यंतगमनंपरिसरगमनंतेनयःप्रयासःश्रमःतेनेवाश्रुणानेत्रियोःस्वेदांबुप्रवाहोभूतःकीदृशैःअश्रुणास्तरलतारःचंचलोऽक्षिकनीनिकंयथास्यात्तथापतितयोःअन्यस्याभिगमनेत्रगोभवतितेनच पतितइदानीं॥

न तर

गोविंदप्रतिगतयोः

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

भजंत्यास्तत्पातं कृतकपटकंडूतिपिहितस्मितोयातेगेहाद्गृहि रवहितातीपरिजनेप्रि
यास्यपश्यत्याःस्मरशरवराकूतसुभगंसलज्जायालज्जाप्यंगमदिवदूरंकृतदृशः॥८५॥
सुरतेभिप्रायस्तेनसुभगंमनोहरंकोमविकारहावभावादिमनोहरमित्यर्थः।पुनःकीदृश्याःसलज्जा
याःलज्जासहितायाःतस्याःश्रीराधाःवचनमंतरेणर्वहिर्गमनात्।सखीनांसावधानत्वं।सखीःस
खेगतादृतिमयाकथमत्रस्थातव्यमितिलज्जागेतेतिभावः॥८५॥

अपरा

जयश्री। तिमुरजित:रुछस्यभुजदंडाकारोबाहुर्जीयतिसर्वोत्कर्षेणवर्तते।दंडराष्ट्रेनाज्ञानुबाहुत्वं
ख्यातिः।किंभूतोभुजदंडः।प्रकीर्णःसर्वत्रलग्नः।अस्यविवदवायस्मिन्।अतएवद्विपरणमुदाकुवलया
पीडसंग्रामसंतोषणस्वयंसिंदूरेणमुद्रितस्वचिह्नितस्वाद्विपश्चसिंदूरेणमुद्रितस्तोहि"श्रीबाहुर

जयश्रीविन्यस्तेमेहितस्वमंदारकुसुमैःस्वयंसिंदूरेणद्विपरणमुदामुद्रित
स्वबाहुजापीडकीडाहतकुवलयापीडकरिणःप्रकीर्णस्रग्वट्टजयतिभुज
दंडोमुरजित:॥ इतिश्रीगीतगोविंदे राधिकामिलननामकाष्टमःसर्गः॥८१॥

चिसिंदूरमुद्रितोभवति।पुनःकीदृशस्वयंजयश्रीजयलक्ष्म्याविन्यस्तोविहितोमंदारकुसुमैःपारिजात
कुसुमैःमेहितस्वयंजयिनःशूरस्यपुष्पवृष्टिरिवापुनःकीदृशस्वमुरजितःभुजापीडस्वबाहुव
धस्तकीडयाहतकुवलयापीडनामकरिहतिर्येन॥ ॥इतिश्रीगी०टीकायामष्टमःसर्गः॥८१॥

सानंदराधसमागमेनसुमतिः।

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गतवतीति। अथ कृष्णः हरिः प्रियां स्वं भारधां सरसमनसं रसेनानुरागस्तत्स्तं हितं मनो यस्यास्तां दृष्ट्वा वाच्य। वक्ष्यमाणमिति शेषः। कस्मिन्नुत्तति। सखी वृंदे सखीसमूहे अपयाते सति। कीदृशीं राधां। मंदः अल्पः यस्त्र पाभरः लज्जा। भरः तेन निर्भरो तिशयितो यः स्मरः तत्परवशः। तदीयां कृतं भिन्नाग्रयः तेन स्फीतं प्र

गतवतिसखीवृंदे मंदत्रपाभरनिर्भरस्मरपरवशां कृतस्फीतस्मितसलपितपेयाधरां॥सर समनसं दृष्ट्वा राधां मुहुर्नवपल्लवत्रसवशायनं विक्षिप्ताक्षीमुवाच हरिः प्रियां॥॥

स्फीतं यत्स्मितं तेन सलपितं आलापः पेयो धरो यस्यास्तां कृत्वा। क्रूरदृतिस्मरविशेषणं। पुनः पुनः नवपल्लवत्रसवशायनं। नवपल्लवसुष्ठ्वशायनं विक्षिप्ताक्षीं। निहितं नमेशय्यालोकनं सुरतं च्छादयन्ती॥१॥

वे तो ष्टो। धरो यस्यास्तां निर्भरः २ क्षीरं २

१ = आस्मिन्नाराधां स्वाधीनभर्तृकां वर्ण्य ते। तल्लक्षणं। यस्यारक्तिगुणा रूढः पतिः प्रार्थनमुत्र
= तिपि वित्रविभ्रमाद्यास्तस्यास्तां स्वाधीनभर्तृकां। आस्मिन्नलूक्षणं श्रीकामप्रार्थनया द्वेयं।१

रसगीराधामनुनयंगाह। किंसलयेति। अस्य गीतस्य विभासरागतलूक्षणं। सुछंदसन्नामितपुष्पचापः। प्रिया धरस्वादुसुधातितप्तपर्यंकमध्यस्थकुचापवेशः। भासः सुनिश्चिताहमेगोरः। राधेयं अधुनाभामनुसर किं भूतमाश्रणमनुगतं। वदरीनाथस्वप्राप्तं किं भूतं। नारायणं नारासखुअयनं यस्य रतिकानां पर्यंकी

विभासरागेण रूपकतालेन किंसलयशयनं तलेकुरुक। मिनिचरणनलिनविनिवेशं॥तवपद पल्लववैरिपराभव मिदमनुभवतु सुवेशं॥क्षणमधुना नारायणमनुगतमलसरं। पिक॥१०॥

तलेहि कामिनिकामाकांक्षिणि। किंसलयानां तूलतल्पवालां। शयनं शय्यामिति चरणनलिनयोः पदकमलयो विनिवेशं विन्यासं कुरु। पदं किंसलयं तव पदं पल्लववैरि पुनः चरणपल्लवस्य तु कां। निहरणाद्दत प्राप्तुं यात्। शरीं भूतं किंसलयशयनं सुवेशं सुनेपथ्यं। यत्र रचनाहि नालंकरुतमपि॥

तले २ सिरस्कारं अनुभवत

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी०गो०टी० ॥८२॥

गतवतीति। अथ कृष्णः हरिः प्रियां कलुषं भारी धीः सरसमनसां सरोलुरागस्तत्सहितं मनो यस्यास्तां दृष्ट्वा च। वक्ष्यमाणमिति शेषः। कस्मिन्नुदाति। सखीवृंदे सखीसमूहे अपयातेसति। कीदृशीं राधां। मंदं अल्पं पत्रं पाभरं लज्जा भरं तनलि भरो रतिश्च। चितो यः स्मरः तारः तत्परस्तः तदीयाकूतं भिप्रायः तेन स्फीतं म

गतवतिसखीवृंदे मंदं त्रपाभरलिभरं स्मरशरवरा कृतस्फीतस्मितस्नपितपयोधरां। सर समनसदृष्टरागां मुहुर्नवपल्लवं त्रसवशायने विक्षिप्तांक्षीं सुवाच हरिः प्रियां॥ ॥

तां धरां

कृष्टं यत्स्मितं तेन स्नपितौ आर्द्रौ पयोधरौ यस्यास्तां। अथवा कूरद्दृतिस्मरविशेषणं। पुनः पुनः नवपल्लवं त्रसवशायने। नवपल्लवं पुष्पशयने विक्षिप्तांक्षीं। निहितनयनां शय्यालोकनेन सुरतेच्छां व्यनक्ति॥ ॥८२॥

व तां क्षीं धरोयस्यास्तां निभरः२ क्षीरं२

=आस्मिन्कोऽस्वाधीनभर्तृका वर्ण्यते। तल्लक्षणं। यस्यारतिगुणा रुष्टः पतिमर्वनमुन्न
=निविविचरिश्रमासक्तस्तस्यास्वाधीनभर्तृका। आस्मिन्नतल्लक्षणप्रीकृत्यप्रार्थनं तस्याद्येयं।१

दि अधीं

इदानीं राधामलुनर्यन्नाह। किं सलीति। अस्य गीतस्य विभासरागः तल्लक्षणं। सुछंदस्मानितपुष्पचापः प्रियाधरस्वादुसुधातितप्तः। पर्यंकमध्यस्थकुचापदेशः भासः सुनिद्रा चिन्ताहमोरः॥ हराधे अपूनामामलुसर किं भूतं माक्षणं मलुगतं वदनीनां सर्वं प्राप्तं किं भूतं। नारायणं नारायणमलुगतमलुसरराधिकं॥ ॥

विभासरागेण रूपकताले। किं सलयनारायणतलिकुरुका मिनिचरणलिनविनिवेशं। नवपद पल्लवैरपरा भवमिदमलुभवलुसुवेशं॥ क्षणमधुना नारायणमलुगतमलुसरराधिकं॥ ॥

अनुसरणप्रा रमणः रमणं कर्म

तलं हिकामिनिकामाकं क्षिणि। किं सलयनारायणतलपल्लवानां। रायनं रायेणं स्तरणलिनयोः पुष्करकमलयोः विनिवेशं विन्यासकुरुकादृदं किं उत्थं नवपदं पल्लवैरिव पुनर्नवचरणपल्लवैस्तानुकं। निहृणादृतं प्राप्तुयात्। एवं भूतं किं तलयनारायणं सुवेशं सुपेशम्। अनवरचनाविलक्षणमपि॥ ॥

तलं२ क्षीरस्कांमु भव

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

= अहं करकमलेन तेन चरणं पाणिं
रतिप्रियवाहपाणिधानूनं कार्य
लाक्षारसस्य =

= दूरागतस्य चरणस्य वाहनमुभिर्न लुंशयोपरिक्षणं
नूपुरमुपकुरुकमिव अनुगतिमिश्रूरं तवानुसरणं श्रु
मापिव =

करकमलेति। हे राधे विदूरं बहुतरं पंथानं आगमिता सि। अतः करकमलेन हस्तकमलेन चरणधारणहारे
णहारमनुलक्ष्य रंयथागच्छति, तथैव विक्रांतिं करोति, तथा मम्मिं सुरणं श्रूरं लाभं नालुसरणं मेकः

करकमलेन करोमि चरणमहमागमितासि विदूरं॥
क्षणमुपकुरु रायनोपरिमामिव नूपुरमनुगतिमिश्रूरं॥ ग

परक्रमोयस्यास्तथा वाह्यापरिवर्तमानतं मामुपकुरु इति योजनीयं॥ यथा आगंतुकमनुगतिमश्रूरो
भिनयति नूपुरमपि मम्मानलम्भकरो स्तिति भावः॥

वं

नवलेति। हे राधे अनुकूलं रतिरंजनं वचनं रचय। किमिव। मदनसुधानिधिः सुखचंद्रः तस्माद्ध्वलितं अमृतमिव। त
दविरहेण स्थापितां हंकं धवदिव्यामीलाराकाहात न परस्परं उपमोपमेयभावः। कुरुलमिव विरहं अपनयामि। विर
हमिव दुकूलं अपनयामि। किं भूतं उपमया धरारोधकं। विरहं हि पयोधरारो

वदनसुधानिधिगलितममृतमिव रचय वचनमनुकूलं। विरहमिवापनयामि पयोधरारोधकमु
रसि दुकूलं॥ प्रियपरिरंभणरसवलितमिव पुलकितमन्यदुरापं। मृदुरसि कुचकलशविनि
हितमिव मयमनसि जातापं॥४॥

मधे तां दुकूलमिव पयोधरारोधकमुरसि प्रियपरिरंभणरसवलितमिव पुलकितमन्यदुरापं मृदुरसि कुचकलशौ विनिहितमिव मयमनसि जातापं कामपीडां शोषयसंदग्धां कीदृशां कुचकलशौ प्रियपरिरंभणाय आलिंगनाय रभसेन उत्साहेन वलितमिव संमुखमिव। पुनः कीदृशां कुचकलशौ पुलकितं संजातरोमांचौ। पुनः कीदृशौ। अन्यदुरापौ। अन्ये नातिदुःखेन प्राप्यते इति दुरापौ॥४॥

आलिंगनस्य प्रतिबंधकत्वात्॥४

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी-गो-टी- ॥८४॥

अधरेति। हे भामिनि राधे त्वं अधरसुधारसमुपनय। अयं च तव दासः सेवकः। मृतमिव जीवयाशीर्दशां मत्प्रियेनिहितमलसं विरहानलदग्धवपुषम्। किंदृशं। विरहानलेन विशेषाग्निना दग्धं वपुः शरीरं यस्य। अतः अविलासं निश्चेष्टं। मृतमुनिश्चेष्टो भवति। मारशीति। हे शशिमुखि चंद्रवदने। लं मणिरसनागुणं कांचीदामसुवरयमारं कारमाकृष्ट

अधरसुधारसमुपनय भामिनि जीवय मृतमिव दासं। मयि विनिहितमलसं विरहानलदग्धवपुषम्
विलासं॥ शशिमुखि मुखरय मणिरसनागुणमनुगुणकंठनिनादैः समश्रुतिमुपगतैर्विकरुतविकलै
रांकं अलगुणः सदृशः कंठनिनादो यस्य। कंठगीतनादसदृशमित्यर्थः। कैः श्रुतियुगलकर्णयुग्मविरावैः
विरहेण अवसादे खेदकारणमाह। किंदृशैः पिकरवैः कोकिलशब्दैः विकलेदुःखितैः॥

रसनागुणं

॥८४॥

मन २

मामिति। हे राधे तव दृग्नयने नेत्रं अधुना मां अवलोकितुं दृष्टुं। लज्जितौ। मीलतो विधत्तो। कीदृशौ अतिविफलरुषा अतिनिःफलं कोपेन विफलीकृतौ। नयने किंविशिष्टे। विफलीकृतं कृष्णं तं प्रापितं अतएव निःफलरोषादिरसविरक्तौ भवः। इति खेदं कीडा देन्यं विस्मृतं जा॥ श्रीजयदेवेति। श्रीजयदेवभणि

मामतिविफलरुषाविकलीकृतमवलोकितुमधुनेदं मीलतिलज्जितमिवनयनं
नंतवविरमविस्मृतजरतिखेदा॥ श्रीजयदेवभणितमिदमद्भुतपदनिगदितमधु
रिपुमोदजनयतुरसिकजनेषु मनोरमरतिरसभावविनोदं॥८॥ २२॥

मधु

तमिदं गीतं रसिकजनेषु मनोरमं मनः श्रीतिकरं रतिः शृंगाररसं भावाः संचारिणः सात्विकादयः तेषां विनोदं कौतुकं जनयतु उत्पादयतु। कीदृशं इदं गीतं। अद्भुतपदं पदे पदे निगदितं उक्तं मधुरिपोः मोदः हर्षो यस्मिन्

॥८॥ २२॥

संभोग:रस:२

Dr. Umila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

क

प्रत्यूहः इति। तयोः राधाकृष्णयोः। सुरतारंभः। प्रियमासमंतात्प्रभवितुं शीलं यस्य स उद्भूतः प्रवृत्तो बभूव। स
कः यस्मिन्सुरतारंभे निबिडाश्लेषे निमेषेण च गाढालिंगने कर्तव्ये पुलकांकुरेण रोमोद्गमेन प्रत्यूहो वि
घ्नो भूत्। अवधानकर्तृत्वात् रोमोद्गमस्य यस्मिन्सुरतारंभे क्रीडाकूतविलोकिते क्रीडासु अभिप्रायपूर्वक

प्रत्यूहः पुलकांकुरेण निबिडाश्लेषे निमेषेण च क्रीडाकूतविलोकिते धरसुधापाने कथाकेलिभिः।
आनंदाधिगमेन मन्मथकलायुद्धे प्रियस्मिन्नभूदुद्भूतः स्तुतयोर्बभूव सुरतारंभः प्रियं भावुकः॥८॥

यद्विलोकितं तस्मिन्कर्तव्ये निमेषेण पक्ष्मचलनेन प्रत्यूहो भूत्। यस्मिन्अधरसुधापाने ओष्ठा
मृतपाने कर्तव्ये कथाकेलिभिः कथानर्मभिः प्रत्यूहो भूत्। अपि संभावनायां। यस्मिन्मन्मथकला
युद्धे कामकलान्वितसुरतसंग्रामे कर्तव्ये आनंदाधिगमेन आनंदप्राप्त्या प्रत्यूहो भूत्। शुभ्र
श्री ला आनंदप्राप्तिः॥८॥

मा

दोर्भ्यामिति। कांतः कृष्णः कामपि अनिर्वचनीयां तृप्तिं संतोषं आपा। कीदृशः कृष्णः दोर्भ्यां बाहुभ्यां संय
मितो बद्धः। पुनः कीदृशः कृष्णः पयोधरभरेण स्तनभरेण पीडितः। पाणिजैर्नखैराविद्धः खंडितः द
शनैः दंतैः क्षतमधरपुटं यस्य सः। श्रोणीतटेन कटिप्रदेशेनाहतः ताडितः। कच्चेकेशबंधे हस्तेन न

दोर्भ्यां संयमितः पयोधरभरेणापीडितः पाणिजैराविद्धो दशनैः क्षताधरपुटः श्रोणीतटेनाहतः।
हस्तेनानमितः कचे धरमधुस्पंदेन संमोहितः कांतः कामपि तृप्तिमापतदहो कामस्य वामा गतिः॥९॥

मितः भुग्नीकृतः। अधरमधुस्पंदेन ओष्ठामृतद्रवेण संमोहितः। एवंभूतोपि तृप्तिमापा। अहो आश्च
र्यं कामस्य गतिः स्थितिर्वा विपरीता। अस्मिन्श्लोके विपरीतं सुरतं द्योतितं॥९॥

तत्तस्मात्

मा

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

मारांकरतिमारांधयांकांतजयांधकंहुंजयंकंतुंमारांकेमारस्यकामस्यअंकःचिह्नंयस्मिन्कामस्त्रि
रतिकेलिःसुरतक्रीडाचुबनादिःतयासंकुलोयःप्रतिचारणःतस्यारंभेउपक्रमेकामसुदारःअत्यर्थंसाह
सत्रायसाहस्रमकुलयांक्लिंविदुपरिकल्पपरिसंभ्रमाद्गादरंमिआरंभंतदाजघनस्रुडीनिःप्रदानिश्च
मारांकेरतिकेलिसंकुलरणारंभेतयासाहसंश्रायंकांतजयांधकिंविदुपरिप्रारंभियत्संभ्रमात्॥
निष्पंदाजघनस्रुडीशिथिलिताद्देवल्लिरुत्कंपिताःवक्षोमीलितमक्षिपौरुषरसःस्त्रीणांकुतःसि
ध्यति॥२५॥

लाजभृत्यदेवल्लिबाहुलताशिथिलाजभृत्यवक्षःउत्कंपितमभूत्यतःस्त्रीणांपौरुषरसःपराक्रमः॥८६॥
लाभःकुतःकथंसिध्यतिनसिध्यत्येवत्यर्थःसंग्रामपक्षेमारोमरणंतस्यअंकंचिह्नंयस्मिन्एवंविपरीतस्त
रतिविवक्षितमत्र॥२५॥

तस्याःस्तिताःपभिःपूर्वोक्तैःकामवारैःपत्युस्वामिनोमनःकीलितंनिरुद्धंतदद्भुतमाश्चर्यमभूत्किंपूर्वैः
कामवारैःप्रातःकालेदृशोर्नेत्रयोःनिखातेरारोपितैःइतीतिकिंतस्याराधयाःउरुःपाटलपाणिद्रुमः
पतत्तकनखैःअंकितातस्याःनिकषायेनिद्राकोहितःदृशोनेत्रोतस्याःनिर्धूतःपीतःअधरःशोणिमाअ

तस्याःपाटलपाणिजांकितमुरोनिद्राकषायेदृशौनिर्धूताधरशोणिमाविलुलितस्रस्तस्रजो
मूर्धजाःकांचीदामदरस्खलांचलमितिप्रातर्निखातैर्दृशोरेभिःकामशरैस्तदद्भुतमहापत्यु
र्मनःकीलितम्॥
घरलोहितःतस्याःविलुलितःम्लानःस्रस्तांशिथिलाःस्रजोमालायेभ्यस्तोमूर्धजाःकेशाःदरंमन
स्खलंशिथिलंअंचलंवस्त्रंयस्यतीतेदृशांकांचीदामेमेखलायुगःनखसतजागरणचुबनकेशाकर्ष
णनीवीमोचनानिपंचशरत्वेननिरुपितानिःअन्यत्रनिखातैर्बाणैःअन्यत्कीलितमित्यर्थमित्यर्थः॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

तामप्राप्येति। हरिः कृष्णः वः युष्मान् पातु। कीदृशः हरिः। राधायाः स्तनौ कोमलत्वात् पतितत्वाच्च कोरकावि
वर्तयोरुपरि चलतीसंबद्धे नेत्रे यस्य। किं कृत्वा। वामाञ्चलं हृदयवामदेशलग्नाञ्चलं निक्षिप्य दूरीकृत्य। की
दृश्याः राधायाः। इत्थमिति पूर्वकथाभिः अन्यमनसः कथादत्तचित्तायाः इत्यर्थः। कथामेवाह। हे सुंदरि। क्षी

तामप्राप्य मयि स्वयंवरपरां क्षीरोदतीरोदरे त्वां के सुंदरि कालकूटमपि वन्मूढो मृडानीपतिः। इत्थं
पूर्वकथाभिरन्यमनसो निक्षिप्य वामाञ्चलं राधायास्तनकोरकोपरि चलन्नेत्रो हरिः पातु वः॥५॥

क्षीरोदतीरोदरे क्षीरसमुद्रतीरमध्ये मृडानीपतिर्महादेवः तामप्राप्य कालकूटं विषमपिबत्। इत्थं हे त्वां के
तर्कयामि यतो मूढो ज्ञानरहितः कीदृशीं त्वां मयि निमित्तं स्वयंवरपरामदेकपतिकामित्यर्थः। इत्थं पूर्वकथ
अनेन गौरीपतिरपि तत्कालाभाद्विषमपिबत्। इति गौर्या अपि त्वमधिकगुणा इति भावः॥५॥

पुनः की॰ आमरुपंपश्यंती पाणिना करेण स्तनतटपदं

आलोल इति। इत्थं राधातदपितथा पिधुनोति। अर्थात् कृष्णः कीदृशीं विलुलितां म्लानां स्रजं धारयंतीं कं
सद्यः आछाद्य आमरुपमेवाह। केशपाशः आलोलः इतस्ततो व्याक्षिप्तः। अलकैः चूर्णकुंतलैः। तरलि
तं स्खलनाच्चलितं कपोलौ स्वेदेन घर्मजलेन लोलौ आप्तौ। दृष्टाधरश्रीः खंडिताधरश्रीः। स्पष्टामक्तां कुच

आलोलः केशपाशः तरलितमलकैः स्वेदलोलौ कपोलौ स्पष्टादृष्टाधरश्रीः कुचकलशरुचाहारि
ताहारयष्टिः कांचीकांचिद्धृतारा स्तनजघनपदं पाणिना छाद्य सद्यः पश्यंती आमरुपं तद
पि विलुलितं स्रग्धरेयं धुनोति॥६॥

कलशरुचा स्तनघटदीप्त्या हारयष्टिः मुक्ताकलापः हारिता दूरीकृता कांचीरसना कांचीकांचिदारांदि
रांगता चलिता। यद्यपीति सर्वत्र योजनीयं॥६॥

अमृत
लक्ष्मीः

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

गी॰गो॰टी॰ ॥८८॥

धरं

ईषन्मीलितदृष्टिमुग्धहसितं सीत्कारधारात्मकं अन्यत्कामकुलकेलिकाकुविलसद्दंतं सुधौताधरं॥
श्वासोन्नद्दपयोधरोपरि परिष्वंगं गतं कुरंगीदृशो हर्षोत्कर्षविमुक्तनिःसहतया धर्म्याधवत्यानन॥७॥

दृश्यमानं ईषन्मीलितदृष्टिमुकुलितनयनमुग्धं सुंदरं सं हसितं यस्मिन्। पुनः कीदृशमानं सीत्कारधारात्मकं
ज्ञात्वा कामविकारपरं परावृत्तं। अन्यत्कामकुलकेलिकाकुविलसद्दंतं यस्याः काकुः शोकं भीतो हि भिर्यनिविनेत्र
नयनेन विकसितः प्रकटीभवंतो ये दंताः शवः तैः धूतः क्षालितः अधरो यस्मिन्। ॥७॥

लोकं भित्वा हि धामभिरशेष॰

४= एतस्याः परिधीनभूतं कृतकमेव पर्योपनमधिश्रितेषीयुक्तत्वात्—

उक्तवती। हसेन हास्येन सहिता

अथेति अथानंतरं रुधासुरुतो आनंदेन गोविंदं कृष्णं रदं वक्ष्यमाणं सादरं जगादाह कीदृशीं सहसा दिव्य
गीतकीर्णकं पक्वतालं कुरु पद्मनेत्र चंद्रशिशिरतरेण करेण पयोधरं मृगमदपत्रकमत्रमनो
भवमंगलकलशसहोदरं॥ निजगाद सायदुनेत्र॥ कीदृशं तद्वचनेत्र॥ भृ॰॥

जगाद उक्तवती। किं निजगाद इत्यत आह हे यदुनंदन कृष्ण मम अत्र अस्मिन् पयोधरं स्तनं करेण हस्तेन मृगम
दनाभपत्रकं कस्तूरिकापत्रावलीं कुरु। कीदृशेन करेण। चंद्रशिशिरतरेण अतिशीतलेन। कीदृशं पयोधरं मम
नोभवत्कामस्य मंगलायकलशः पूर्णकुंभस्तस्य सहोदरतुल्यो। मंगलं हि रूपमिति॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

अलिकुलेति। हे प्रिय कुन्तलोत्तेनमदीयेनेत्रेतद्धरं चुंबनेन लंबितं अधः सस्तं यत्कज्जलं तद्भुजल
यापुनर्दीप्यः कीदृशः कज्जलं अलिकुलस्य भ्रमरसंघस्य गंजनं अभिभवं संजनयतीति। संजनकं विधा
यकं कीदृशे लोचने रतिनायकस्य सायकान्मोचयतीति। एतत्स्मरणमात्रकामोबाणान्मोचयतीत्यर्थः॥

अलिकुलगंजनसंजनकं रतिनायकसायकमोचने। तद्धरचुंबनलंबितकज्जलभुज्जलुपप्रिय
लोचने॥ श्यनकुरंगतरंगविकासनिरासकरेश्रुतिमंडलेमनसिजपाशविलासधरे श्रुभवलिनि
रोयकुंडले॥४॥

नयनेति। हे सुंदरु विरालंकारवेषकुन्तलमम श्रुतिमंडले कर्णप्रदेशे कुंडले विलिनेशय कुंडलयुग्मं
यथा स्तानं रूपाय। कीदृशे श्रुतिमंडले नयनकुरंगस्य तरंगविकासस्य उद्भूलगमनस्यानिरासनिषे
धकरीति। पुनः कीदृशे मनसिजस्य कामस्य पाशः तस्य विलासस्य सारदयलीलो धारयतीति पाशः पञ्चुग

भ्रमरेति। हे सुंदरु छन्दमनसंमुखे सुंदरे मुखे अलंकरा पार्श्वपरिकर्म प्रसादयमंडयेत्यर्थः। कीदृशा
मलकं। उपरि मुखे परि सुचिरं बहुकालं आप्य स्वरु चिरं भ्रमरसमूहरचयतं स्त्रजा तीयबुधा भ्रमरा
स्तत्र पतंतीति भावः। यद्वा मुखं कमलं कुन्तलं भ्रमरः। तिन्तु तीति तद्वत्। कीदृशा मुखे जितकमलं य
नतत्। विमलेनि मलो। कीदृशा मलकं तेन मंजनकं श्रीलुत्पादकं। यथा मृगाति। हे कमलानन कुन्तलं अ
भ्रमरचयं रचयंतमुपरि सुचिरं सुचिरं ममसंमुखे। जितकमलविमलपरिकर्म घनमंजनक
मलकमुखं मृगमदरसवालतलं ललितकुरुतिलकम लकरजनीकरणविहितकलकक
कमलाननवि श्रमितश्रम श्रीकरोः॥
करजनीकरेलललाटचंद्रेतिलकं कुरु। कीदृशं तिलकं। मृगमदरसेनवालितलिनितं। अतएवललितमुनो
हरं पुनः कीदृशं। विहितालकलकस्य कलो। द्वाभ्यां यत्र। द्वितीयाचंद्रस्यायतिलकं कुरु। यथा
भूतेश लकरजनीकरेविश्रमिताः उपशांताः श्रमः प्रयासजलं कलंकाद्यं। एतेन चंद्रे विश्रंकटलाञ्छन

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

ममेति॥मानदृक्लक्ष्मानहंत्यकमानखंडनेतिति॥ममरुचिरेसुंदरेचिकुरेकुसुमानिपुष्पाणिकुरु॥रत्नयेत्यर्थः॥कीदृशेचिकुरेमानसजस्यधनचामरतुल्ये॥पुनः कीदृशे॥रतिगलिते॥सुरतस

ममरुचिरेचिकुरेकुरुमानदमानसजध्वजचामरे॥ मनोक्षिप्त

रतिगलितेललितेकुसुमानिशिखंडिशिखंडकडामरे॥८॥

मयेयुक्तबंधने ललितेशृंगारचेष्टयायुक्ते॥पुनः कीदृशे॥शिखंडिशिखंडस्येवडामरंआडंबरोयस्य आडंबरइतियावत्॥८॥ मयूरपिछस्येव

अमरः—

सरसेति॥हेसुभाग्यमहोदारचित्ततमममसुंदरजघनेमणिरसनामणियुक्तारसना॥क्षुद्रघंटिकावसनानिवस्त्राणिआभरणानिवासयपरिधानकालयाकी॥८२॥जघने॥सरसः कामजनकोघनःनिबिडश्चपश्चात्कर्मधारयः॥पुनः कीदृशेजघनेवरदारणवारणः कामकुंजरःतस्यकंदरेवासस्थाने॥

सरसघनेजघनेममवरदारणवारणकंदरे॥मणिरसनावसनाभरणानिसुभाग्यवासयसुंदरे॥८॥श्रीजयदेववचसिसुभदहृदयसत्यकुरुमंडनेहरिचरणस्मरणामृतकृतकलिकल्मषजरसंडने॥८॥४॥

श्रीजयदेवेति॥हेभक्तजनतमंडनेअलंकारभूते॥ सुभदेकल्याण प्रदेश्रीजयदेववचसिगीतरूपेहृदयमनःसत्यदयायुक्तंकुर्विलयर्थः॥कीदृशेवचसिहरिचरणस्मरणामृतेनकृतकलिकल्मषजरसयकलिकृतपापपंजरस्यखंडनेनाशायनेन॥४॥

तमरः २

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

रचयेति इति राधयानिगदितः उक्तः प्रीतः संतुष्टः पीतांबरो पिकुलेपितथाकरोत् यथातयोः तं
तथाकरोदिति। इतीति किं हि कुलमनकुचयोः स्तनयोः पत्रं चित्रविशेषकं रचयाकपोलयोः चित्रप
त्रावलीं कुरुष्वा जघनेकांचीं शुद्रघंटिकां घटयअपयास्तजा पुष्पमालयाकबरीभारं कुरुष्वा

य

रचयकुचयोः पत्रं चित्रं कुरु कपोलयोर्घटयजघनेकांचीमंचसुजा कबरीभरं॥
क लयवलयश्रेणीपाणौपदेकुरुनूपुरा विति निगदितः प्रीतः पीतांबरोपितथाकरोत्॥३॥

रांअंचयपूजयाबंधनंकुर्वियर्थः। पाणौ हस्तेवलयश्रेणीकंकणपंक्तिंस्रजपया पदेचरणयोः नू ॥७१॥
पुरौकुरुस्रजापयेति। विस्तारोक्तस्यसंक्षेपकथनेननपुनरुक्तिदोषः॥१॥

कलम

पर्यंकीकृतेति: उपचितांसमूहः आकुंचितामभूरोयस्य। सहरिः कृष्णः वोयुष्माकंपातु। अवतु कीदृशोहरि
नपर्यंकीकृतादहविकियाशरीरपरपरमित्यर्थः। बिभ्रतधारयतः किंकुर्वन् पर्यंकीकृतः शय्याकृतानन्त
तायोनागनाथः शेषः तस्य फणाश्रेणीफणासमूहः तस्य मणयः तेषांगणसमूहः संक्रांतसंबद्ध
तत्प्रतिबिंबप्रतिनिधित्तस्यसंवलनयानयनक्रियाइत्यर्थः। कांतिव्यूहमिवबहुशरीरतामिवआत्म य
पर्यंकीकृतनागनायकफणाश्रेणीमणीनांगणेसंक्रांतप्रतिबिंबसंवलनयाविभ्रद्पुविक्रियां॥
पादांभोरुहधारिवारिधिसुतामध्यंदिदृक्षुःशतैः कायव्यूहमिवात्मरूपचितामूर्तोहरिःपातुवः॥
रंकुर्वन्। किमितिकायव्यूहरूपतआह पुनः कीदृशः पादांभोरुहकुलचरणकमलंधारयतीतिधारिणी
वारिधिसुतालक्ष्मीस्तां अदृष्णांशतैः नेत्रसहस्रैः दिदृक्षुः द्रष्टुमिच्छुः लक्ष्मीदर्शनेनेनहृदयनत
आनंदसंभवतीतिकायव्यूहनेत्रसहस्रकल्पाद्रष्टुमिति भावः॥२॥

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

यत्र

यद्ध धवेति यदेव पंडितकवेः गोधर्ककलासुकोमलपदुत्वं प्रेंखी नित्यर्थः असीद्यधाक्षरः यदे
लवंविवकारिरंजनुधानजलक्षणं चितनं प्रसिद्धं यत् शृंगारस्य शृंगारस्य यो विवेकः संयोगवि
रुद्धेणपश्चिचनत स्वतत्वं यद्गानतस्मरत्वं रुचमलीतत्वं काव्यकुकविकमेसु

यद्ध धर्ककलासुकोमलमनुधानं चयदेवकवंयं शृंगारविवेकतत्वरत्वं काव्येषुलीलायितोऽत
सर्वजयदेवपंडितकवेः रुक्ष्मेकतानात्मनः सानंदाः पंडिताः धन्यतुसुधियः श्रीगीतगोविंदतः ॥८२॥

लीलायितं विलसितमस्तिजयदेवपंडितकवेः तत्सर्वं गीतगोविंदतः गीतगोविंदग्रंथात् सुधियः
पंडिताः सानंदाः आनंदयुक्ताः सतः पंडिताः धन्यतु विवेकेन विचारं सुष्ठु कर्णलिलयोः कीर्तयास्यजय
देवपंडितकवेः रुक्ष्मेकतानस्तत्परः आत्मा मनोयस्यसः ॥ यंतु

देवे ज

श्रीभोजदेवेति श्रीराधाकृष्णग्रंथांतेमंगलार्थः श्रीभोजदेवः पिता रामादेवी माता पराशा
रादिप्रियः आसादिशिष्यः श्रीतीरादिपास्मागमात् आनंदयुक्तः कृष्णयत्रेतिमथालक्ष्मीदासतन
ज्ञानभिसीदासेनपीमता कारितागीतगोविंदटीकेयंसुखदा स्तकनः श्रीभिसीदासनिमुक्तेः श्री

श्रीभोजदेवप्रभवस्यरामादेवीसुतश्रीजयदेवकस्यपराशरादिप्रियवर्गकेश्रीगीतगो
विंदकवित्तमस्तु ॥ इतिश्रीगीतगोविंदमहाकाव्यजयदेवकृतौश्रीतपीतांबरोनामद्वादशः
सर्गः ॥१२॥

कृष्णपदसेविनानारायणेनसुकृतंगीतगोविंदटिप्पणं टिप्पणे चेन्नशीघ्रंसिद्धिःस्वितं स्यात्प्रमा
दतः नकर्तव्यमसाधोपोगंतुहिस्खलितंभवेत् ॥ इतिश्रीगीतगोविंदमहाकाव्येजयदेवकृतौटी
कायांपदद्योतिकायांनारायणपंडितविरचितायांद्वादशःसर्गःसमाप्तः ॥ संवत् १८१२ माघशुक्ल १
उपाकायांपंडितनंदकिशोरतिवारिसाद्यालीमंशालाचेयंतुसद्धिः कृष्णनिगधुरं कृष्णलीलासंज्ञा ॥
पुनर्नसंदर्भरुधयातिरहस्युचितं सज्जनार्थं श्रीगालादीनाथनरायणपदनतेनानमेतत्प्रविज्ञ ॥ ५ ॥

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

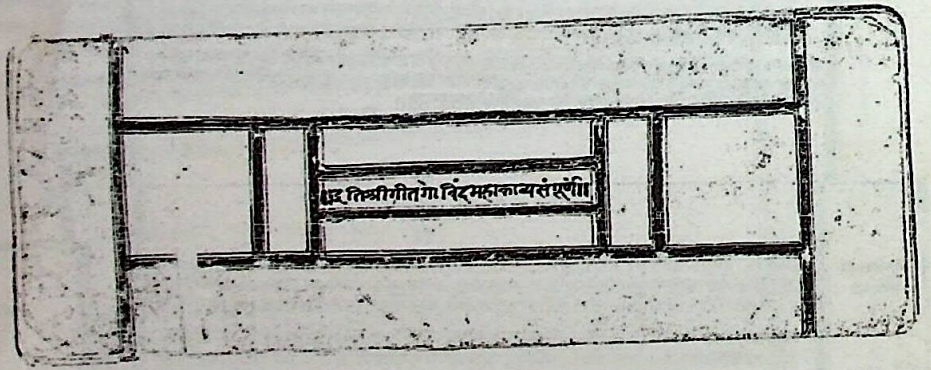
इति श्रीगीतगोविंदमहाकाव्यसंपूर्णं

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

पाण्डुलिपिः समाप्ता

MANUSCRIPT ENDS

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi

CC0. In Public Domain, Digitizagtion by eGangotri

Dr. Urmila Sharma Collection, Varanasi